

86.38

١٨٧

Kap: 5216

لا اله الا الله محمد رسول الله

١٨٧

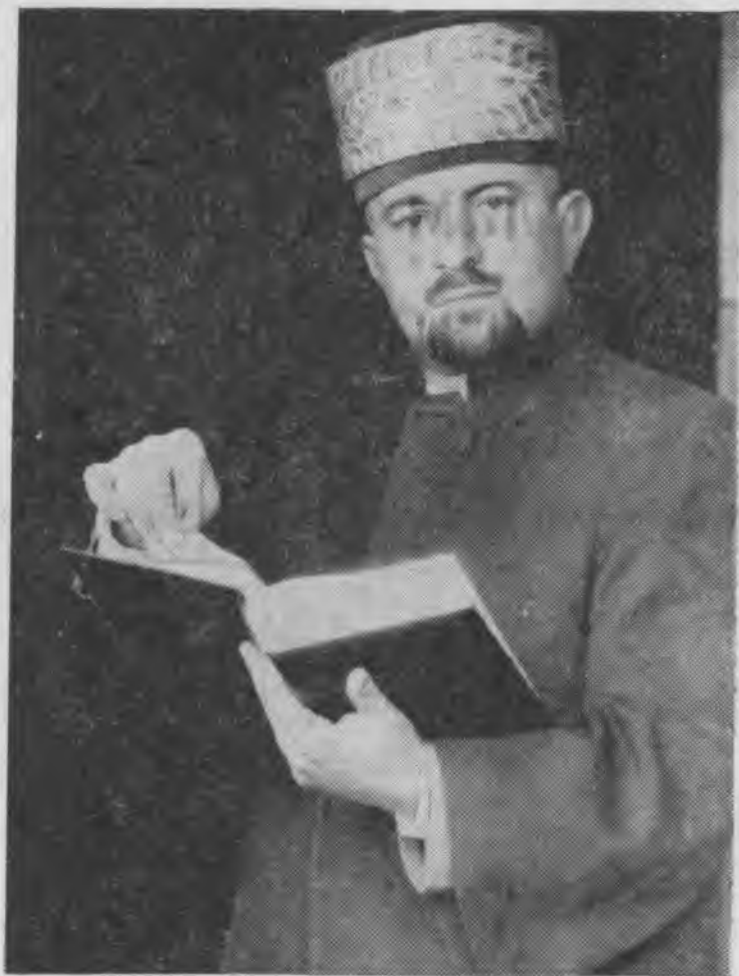
تاريخ الإسلام
من الهجرة النبوية
إلى سنة الف

تاريخ الإسلام

Ислам динни тарихи

Къарачай тилге Байрамукъланы Абдул-Керим хаджи
кёчюргенди.

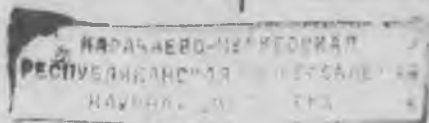
Черкесск шахар, 1992 джыл.

Керти дунягъа къайтхан атамы
меннге этген осиятын толтура, хар
къарачайлыгъа теджейме бу китаб-
ны. Уллу дин хазнабыздан юлш
ала, тилеклеригизде мени да унут-
мазсыз, деб ышанама.

БАЙРАМУКЪЛЛАНЫ Абдул-Керим
хаджи.

Кар: 5216

86,38

и 87

АЛ СЕЗ

Бу китабны аты «Тарихиль-Исламды», къарачайча — «Ислам динни тарихи». Автору белгили дин къуллукъчу, араб джазыучу Гъабду Ссалам Мухамматды.

Мен, 1984 джыл сыйлы Меккагъа, нюрлю Мединагъа, Кябагъа хаджиликге баргъанымда, анда кёрюб алгъан эдим хар муслиман адам кесини тин-дин байлыгъына санагъан бу сыйлы китабны.

Кесими миллетими аны бла танышдыргъа излеб, къарачай тилге кёчюрюрге нюзюр этиб, талай джылны уллу талпымакълыкъ бла кюрешиб турдум. Белгилисича, араб тилни толу билмеклик бек кыйынды, бурунгу араб тилни уа — бютюн да бек. Не джашыруу, керти да кыйын ишни башлаб, Уллу Аллахдан кючкъаруу тилеб, кесими биринчи дин борчума санаб кюрешдим. Дин джаны бла баш билим алгъаным, араб тилни билгеним болушдула.

Алай бла, багъалы дин ахлу адамларым, баджаргъан ишими — мен къарачай тилге кёчюрген сыйлы китабны — сизге теджейме. Аны бла биргелей юйююзге Ислам динни ёмюрде да мутхуз болмазлыкъ тин-дин джарыгъы кирсин.

Ахырында уа Уллу Аллахны рахматын, Мухаммат файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун!) шафагъатын джумлай муслиманлагъа тилейме. Амин!

АБДУЛ-МАНАФНЫ ДЖАШЫ ХАШЫМ

I.

Бизни файгъамбарны — Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) — къарт атасы Ибрахим кесини юйдегиси бла Палестинада джашай эди. Уллу Аллах алай буюруб, ол, бир кюн кесини юй бийчеси Хаджарны да, джашы Исмагълни да элтиб, Хиджаз деген джерде къояды. Алайда бусагъатда Мекка шахар орналыбды.

Алай бла Аллах Исмагълни туудукъларындан уллу халкъ къуараргъа излей эди.

Айтханыбызча, юй бийчеси бла джашын ары элтиб, аланы анда къюуб, Ибрахим кеси Палестинагъа къайтады. Хаджар бла Исмагъл къалгъан джерде не битим, не суу джокъ эдиле. Гитче Исмагълчик, суусаб болуб, анасындан суу тилейди. Биргелерине келтирген суулары бошалгъаны себебли, анасы, не этерге билмей, джашын кеси джангыз къюуб, суу излерге атланады. Алай а, къумлада чыртда суу табалмай, джашына бек мыдах болуб келеди.

Ол халда арадан талай заман озады. Сора — къара сейирге! — Хаджар къум тюзде шоркъулдаб чыкъгъан сууну эслейди. Уллу Аллах аланы унутмагъан эди. Ол суу тамам шоркъулдауукъ болгъаны себебли, аны атына Зам-Зам деб атайдыла (араб тилде «Зам-Зам» деб «шоркъулдагъан» деген магъанада айтадыла).

Хаджар да, Исмагъл да суудан бал татытыб ичдиле. Кеслери да, ол кюнден башлаб, аны къатында джашаб тебретдиле.

Арадан иги танг кесек заман кетгенден сора Ибра-
хим файгъамбар юй бичеси бла уланын джокълай ке-
леди. Уллу Аллах Ибрахим бла аны джашы Исмагъил-
ге Кябаны джангыртыргъа буюргъан эди. Кяба уа —
джер юсюнде Аллахха къуллукъ этер ючюн деб иш-
леннген биринчи юй — ол кёзюуде оюлуб тура эди.
Ибрахим бла Исмагъил, былай айтыб, тилек тилейди-
ле: «Уллу Аллах, сен бизге файгъамбар бир джибер»...

Уллу Аллах а, башында айтханыбызча, адамланы
тюз джолгъа салыр ючюн, Исмагъилни туудукъларындан
джер джюзюне кертиси бла келечи иерге излеген эди.
Ол келечи да Абдуллахны уланы Мухаммат эди (Ал-
лахны саламы анга болсун!).

II.

Зам-Зам сууну къаты бла ол кёзюуледе кёб керуан
ёте эди. Джолоучу адамла, алайда тохтаб, суу иче эди-
ле, солуй эдиле, бир-бири бла сатыу-алыу ишле да бар-
дыра эдиле. Алай бла ол сыйлы джерде уллу сатыу-
алыу аралыкъ къуралгъан эди. Бусагъатда анга Мекка
шахар дейдиле.

Заман алай бара, джашау алай тюрлене, Исмагъил-
ни туудукълары да, тамам кёб болуб, къауумлагъа-
юйюрлеге бёлюннген эдиле. Аланы арасында къураиш-
лени къауму эм онглу эди. Анга башчыгъа уа кесини
мюлкюнден-рысхысындан джарлылагъа, ёксюзлеге,
башхалагъа да юлюш этген мубарек адам салына эди.

Сыйлы Кябада зиярат этер ючюн а, Арабистан джа-
рым айрымканны джер-джеринден да кёб адам келиу-
чен эди. Ол заманлада джолоучулагъа къараучу, ала-
гъа аш-суу беричю адамгъа «аррифада» дегендиле.
Аллай ишни, аллай адетни араблыла бек сыйлы къул-
лукъгъа санагъандыла. Джолоучулагъа болушууну,
ашатыуну-къарауну къураиш къауумну башчысы кеси
энчи баджарыб тургъанды. АллаЙ къуллукъгъа уа «ас-
сикъая» дегендиле.

Урушла ачылсала, аскер башчылагъа байракъла-
ны къураишлени башчысы бериб тургъанды. «Лиуаун»
дей эдиле аллай адетге. Алай бла къураишле эм сый-
лы, эм белгили, эм бай къауумгъа бурулгъан эдиле.

Джашау ма ол халда бара тургъанлай, бир кюн

Уллу Аллахны буюргъаны бла боран-джел къобуб, Зам-Зам сууну орну къумдан толуб къалады. Таб, аны къалайда болгъанын да киши тюзетиб айталмазча халгъа джетеди тегерек.

Энди алай нек болгъанын да айтыб ангылатайыкъ. Ол кёзюледе-чакълада араблыла, Уллу Аллахха табынганларын унутуб, сатыу-алыу джюрютген уллу шахарладан къачла келтириб, сыйлы Қябаны ичине салыб, алагъа табыныб башлагъан эдиле. Ичине 360 къачны салыб, ол сыйлы юйню Уллу Аллахха къуллукъ этерге ишленнгенин унутханларында, джер-джерден желген араблыла алагъа, ол къачлагъа, Аллахны кесинеча табыныб тебрегенлеринде болгъанды алай.

III.

Кюнлени бир кюнюнде Абдул-Манаф, кесини арбазында олтуруб солуй, терен сагъышха киреди. Аны ариу къарамында тынгысызлыкъ ачыкъ танылады. Ол а кертиси бла да бек чырайлы адамды, «Ай» деб да аны ючюн атагъан болурла анга. Абдул-Манафны сагъышлы этген зат а буду: юй бийчесини сабий табар заманы джетгенди. Ол себебден, аны хар къымылдагъанына-атлагъанына эс бёлюб, не болады, не къалады деб, джюреги къыйналады. Айхай да, юй бийчеси джаш табарын сюеди, биринчи джашына — Муталибге — къарнаш тууарын кюсейди...

Къусайны уланы Абдул-Муталиб къураиш къауумну башчысыды. Бютеу этиллик ишлеге оноула аны атасыны юйюнде этиледиле. Хаджиликге келгенлеге, джарлылагъа джан аурутуб, алагъа ашатыб-ичириб турады Къусай. Абдул-Манаф алай онглу юйдегиде, къыз сабий тууарын сюймеген адамланы арасында ёсгенди. Араблыланы бир къауумлары, ол заманлада джахиллик этиб, къыз сабий туугъанлай, ол бедеш келтирликди деб, къоркъуб, аны джаны саулай джерге басдырыб къоюучан эдиле. Абдул-Манафны къайгъылы этген зат да ма ол къоркъууду.

Ол алай сагъышха кириб тургъанлай, бир адам, сюйюмчюге келиб: «Ой, Абдул-Манаф, санга эки эгиз джашчыкъ туудула!— деб къычырады. Абдул-Манаф, тамам къууаныб, аланы кёрюрге ашыгъады. Сабийлени анга чыгъаргъанларында, ол бек къуджур-сейир затны

эслейди—бир джашчыкны бармагъы экинчи мангылайына джабышыб тура...

Сабий дохтур ол эгизлени бир-бирлериинден айыргъанлай, чартлаб, джерге къан къуюлады. Араблыланы арасында меджисуулукъ кючлю болгъаны себебли, бир адам, къанны кѣргенлей, былай айтады: «Оллахий, быланы араларында къан тѣюллукдю — уллу урушла боллукъдула...»

Артда уа ма ол затха заман кеси да шагъатлыкъ этген эди. Эгиз уланланы бири Хашым эди, атасы анга Амыр деб атагъан эди. Экинчи джашчык а — Абду-Шамс. Аны аты «Кюнню къулу» деген магъананы тута эди. Бани-хашым къауум бла уани-уммая къауумну араларында ачы урушла болуб, бек кѣб къан тѣюлген эди. Алай бла, ол адамны айтханы джашауда керти болгъан эди.

IV.

Абдул-Манаф да, къарнашлары да кеслерини къауумну арасында бек сыйлы, билимли адамлагъа санала эдиле. Къусайны тамада джашы Абду-Дар къарыусуз адам эди. Атасы, аны белгили, сыйлы адам этерге излеб, бир кюн къатына чакъырыб, былай айтады: «Сенден алгъа Кябаны эшиклерин киши ачмаз, аны ичине да сенден алгъа киши кирмез, джашауда бютеу ишлеге да оноу сени юйюнде этилиб туруп...»

Алай айтханындан сора кѣб турмай Къусай ауушады, бютеу сыйлы къуллукъланы эркинликлери да Абду-Даргъа бериледиле.

V.

Эгизле—Амыр бла Абду-Шамс — ёсюб уанла боладыла. Аланы ишлери да адамлагъа белгили бола тебрейдиле. Къусайны джашлары, кенгешге джыйылыб, аталарыны Абду-Даргъа этген осиятын терсге санайдыла. Ала, кеслерин Абду-Дардан онглу кѣрюб, сыйлы, уллу къуллукъланы оноун андан сыйырыргъа излейдиле. Алай а Абду-Дар, ала айтханны этмей, аякъ тиреб тохтайды.

Абдул-Манафны джашлары уа, сиз башыгъызгъа оноу эталмайсыз деб, ол къарнашлагъа илинедиле, дау саладыла. Бютеу сыйлы къуллукъла бизни эркинлиги-

бизде болурла деб, ала кеслерини къанлары бла ант этедиле. Алай а бираздан джарашадыла, дау салмазгъа да сёз бередиле...

Абдул-Манафны уланы Амыр бай адам эди, ол себебден джолоучулагъа, джарлылагъа ашатыргъа-ичирирге, сууаблыкъ ишле этерге да мадар таба эди. Алай бла, кесини къауумунда бютеу сыйлы къуллукъланы къолуна джыяды. Аны эгиз нёгери Абду-Шамс, джолоучулукъну бек суйгени себебли, Сириягъа, Дамаск шахаргъа, атланады.

VI.

Талай замандан Амыр кесини къауумуна тамада болады.

Бек къыйынды араблыланы джашаулары: къыш айлада, сууукъдан къача, тюелерине кырдык-аш излей, къум тюзлеге кетедиле; джай кёзюуде уа, иссиликден къача, шахарлагъа джол тутадыла. Амыр, аланы джарсылуларын-инджиулерин ангылаб, джашауларына себеблик эте, эки джолоучулукъ къурайды. Къыш кёзюуде адамланы Йемен бла Эфиопиягъа, джай кёзюуде уа, ариу суу, таза хауа излей, Дамаск шахаргъа элтеди. Ол джыллада джолоучулукъгъа чыгъыу бек къоркъуулу эди— хаман да керуанлагъа чабыуулла болуб тура эдиле. Ол себебден Амыр, Дамаск шахаргъа барыб, Византияны тамадасы бла къоркъуусузлукъ кесамат джарашдырады. Кесини къарнашы Муталибни да, аллай кесамат этер ючюн, Эфиопияны Аннаджджаши патчахына эмда Йеменни патчахына иеди...

Амыр башчылыкъ этген заманда Мекка шахар уллу ёсюмню-джашнауну джолуна чыгъады, мюлкю, саууту-сабасы кёб боладыла. Алай бла, ол сатыу-алыу ишлени джюрютген шахарланы аралыгъына бурулады...

Бир джыл къураншлени джерлерин уллу къургъакълыкъ-иссилик къысады. Араблыла, ачлыкъ-джаланнгахчылыкъ сынаб, Амырдан болушлукъ излейдиле. Ол да кесини бютеу рысхысын адамлагъа чачады, къайгырыб болушады. Алай а, ачлыкъ къатыдан къаты болуб, халкъ тамам бек инджиледи. Ол себебден Амыр, Сирияны Дамаск шахарына барыб, кёб ётмек-гырджын, ун сатыб алыб, Меккагъа келтиреди. Адамла аны алай этгенине бек къууанадыла, разылыкъларын билдиредиле. Амыр келтирген затларын алагъа тенг юлешиб бе-

реди. Туюе кесиб, аланы этлерин ашатыб да, кёблени тойдурады. Ол игилиги, халаллыгы ючюн бюсюреу этиб, халкъ анга Хашым деб атайды (бу ат «юлешиучю» деген магъананы береди).

VII.

Джашау джашаулугъун эте, заман тенгизге кюнле, айла саркъадыла. Кюнлени биринде Абду-Шамсха джаш туады. Аны атына Уммая деб атайдыла.

Биягъы джашау адетин эте, дагъыда арадан кёб джыл ётеди. Уммая да ёседи, бай адам болады. Ол, адамла Хашымны сюйгенлерин кёрюб, кеси да аллай адам болургъа дыгалас этеди. Анда-санда джарлыланы тойдурады, алай а Хашым этген ашхылыкъланы этерге джюрек чомартлыгы джетмейди. Адамла, ол затны сезиб: «Не, Хашымча болургъамы сюесе? Къайда сенге аныча болургъа», — деб уялтыргъа излейдиле.

Эм ахырында Уммая, джюрегин эришмеклик кючлеб, Хашым бла къазанлашады, кесин андан эсе онглугъа, игиге санайды. «Келчи, кимге болса да, биреуленнге барайыкъ да, экибизден ким иги болгъанын бир сорайыкъ», — деб къадалады. Хашым, сыйлы тукъумдан чыкъгъан адам, къартлыгында алай этиб айланыргъа уялыб, барыргъа унамайды. Ёзге биягъы Уммая къадалгъанын кёймайды. Болмагъанында, Хашым анга былай айтады: «Бу ёчешюуде экибизден кесин ким хорлатса, ол, 50 тюени кесиб, джарлылагъа ашатыр эмда Меккадан он джылгъа тышына кетер».

Алай ёчешиб, ол оноуда тохтаб, экиси да тёреге барадыла. Тёре уа, чыртда экили болмай: «Хашым игиди Уммаядан, Хашым озду Уммаяны», — деб билдиреди.

Не этерик эди, сыйы тюшген Уммая, 50 тюени да кесиб, джарлылагъа ашатады эмда Меккадан он джылгъа Дамаск шахаргъа кетеди.

Бу иш Хашым бла Уммаяны арасында биринчи джаулукъну-дертни туудурады. Ол заманда билмей эди Уммая аны джашлары — уммаитле — артда Дамаск шахарда бани-хашым къауумдан чыкъгъан Адуллахны уланы Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) кючю бла уллу байлыкъ табарыкъларын.

VIII.

Биягъы заман саркъыууча саркъады. Джашау тохтаусуз алгъа барады. Джай кѣзюуде, керуаннга башчы болуб, Дамаск шахарда сатыу этиб, анда алгъан затларын да Йемен бла Эфиопиягъа элтиб сатаргъа алланыб, Хашым джолгъа чыгъады. Бара-барыб, Хашым бла аны нѣгерлери Ясриб (Медина) шахарны къатында джыл сайын бир кере болуучу уллу базаргъа къайтадыла. Хашым, алайда сатыу-алыу эте тургъанлай, бир ариу тиширыуну эслейди. Ол тиширыу, мийик джерде олтуруб, сатыу-алыуну болумуна къараб, кесини адамларына нени сатарыкъларын, нени аллыкъларын юрете эди.

Хашым, талай заманны къараб туруб, аны терен оюмун, сабырлыгъын, келбетин да сезеди.

— Бу тиширыу эрге баргъанмыды? — деб сорады адамлагъа.

— Огъай, бармагъанды, бу кесини къауумунда уллу сыйы болгъан адамды, джууукълары аны шартларын юлгюге тутуб турадыла, башхача айтсакъ, башчылыкъ этиуде талай борчну муну бойнуна салыбдыла, — деб джууаб береди ала да.

Аллай сѣзлени эштиб, Хашым сагъышха сингеди. Ол тиширыуну джаратыб, юленир акъылгъа киреди. Салма Амырны къызы, Амыр да Заидни джашы болгъанларын билиб, Хашым, мычымай, ары келечиле джибереди. Салма да, Хашым сыйлы, белгили тукъумдан болгъанын эшитгенинде, анга эрге чыгъаргъа сѣз береди.

Алай бла, кесини шохларындан-тенглеринден 40 адамны чакъырыб, Мединадан да адамла джыйылыб, Хашым уллу той-къууанч этеди. Андан сора уа Салманы юйюнде талай заманны джашайды. Юй бийчеси сылтаулу болгъанында, аны Мединада къоюб, кеси Дамаск шахаргъа атланады.

Заманы джетгенинде, Салма бир ариу джашчыкъ табады. Ол сабийге, башында акъ тюкле болгъанлары себебли, Шайба (Акъ тюклю) деб атайдыла.

Хашым джай кѣзюуде сатыу-алыу этерге Дамаск шахаргъа атланса, Медина шахаргъа да къайта эди. Аллау джолоучулукулларыны биринде ол, Гъазза шахарда къыйын ауруб, тѣшекге тюшеди. Мени хапчу-

гюмю Мединагъа элтиб, джашымы — Шайбаны — юйюнде къоярсыз, деб тилейди.

Ауруу онглаб, Хашым анда — Гъазза шахарда — ауушады. Тенглери аны алайда асырайдыла. Хапчюклерин а, Мединагъа элтиб, аны джашына бередила. Гитче Шайбачыкъ билмей эди джашау анга уллу сый берлигин, ол Уллу Аллахны келечисини — Мухаммат файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун!) къарт атасы боллугъун.

АБДУЛ-МУТАЛИБ — ФАЙГЪАМБАРНЫ КЪАРТ АТАСЫ

I.

Шайба Мединада, анасыны джууукъларыны арасында, зауукълу ёсе эди. Акъыллы, сыйлы улан бек ариу биле эди кеси Хашымны, Хашым да Абдул-Манафны джашлары болгъанларын, биле эди аланы сыйлы юйюрлери — къураншлени къаууму — Меккада сыйлы Кябагъа да башчылыкъ этиб тургъанын. Узун сёзню къысхасы — толу биле эди кесини багъасын-сыйын да. Ол себебден, атасы ауушса да, башын ёрге тутуб, ёхтем джюрюй эди...

Бир кюн а Шайба сабийле бла ойнаргъа чыгъады. Аны эм бек сойген оюну уа садакъ атыу эди. Аны ючюн болур эди, ата къарнашыны сабийлерин садакъ атыудан эришиуге чакъырады. Бирси сабийледе къараны уралгъан болмайды, бу уа эки кере да урады. Кеси да, асыры къууаннгандан, къалтыраб, былай айтуб къычырады: «Мен Хашымны джашыма! Мен Хашымны джашыма! Мекканы тюзлерини тамадасыны джашыма!»

Алайтын озуб баргъан бир араблы уа, ол кюн аны сёзлерин эшитиб, ышара-ышара кетген эди.

II.

Хашым ауушхандан сора Мекканы сыйлы къуллукъларыны эркинликлери Аль-Муталибни къолуна кёчген эдиле. Ол кесини къауумунда бек сыйлы, акъыллы адамгъа санала эди, аны ючюн джамагъат анга тынгылагъан да, бойсунгъан да эте эди. Аль-Муталиб кюнлерин асламына Кябада ётдюре эди. Хаджиликге

келгенлени кереклилерине бек къайгырыб къарай эди.

Аллай кюнлени биринде ол олтуруб тургъанлай, Мединадан келген бир адам, аны къатына келиб, былай айтады:

— Сен кёрсенг эди Шайбаны — сени къарнашынгы бизде джашагъан джашын. Ой, кёрсенг эди анда болгъан махтауну, ариулукъну! Бир кюн сабийле бла ойнагъанына, эришгенине къарагъан эдим да, ол садакъ бла къараны ургъаны сайын: «Мен Хашымны джашыма! Мен Хашымны джашыма! Мекканы иесини джашыма!» — деб кычыра эди.

Ол адамны сёзюне тынгылаб, башын ёрге кёлтюрюб:

— Инша Аллах, мен бусагъатдан аны бери алыб келейим, — деб къууанч тыбырлы болады Аль-Муталиб.

— Оллахий, къайдам, Салма бла аны къарнашлары аны сеннге берирлеми? — дейди ол адам.

— Мен аны анда къоярыкъ тюлме, — деб таукел билдиреди Аль-Муталиб да.

Алай айтыб, олсагъатлай кесини тюесине миниб, Шайбаны — къарнашыны джашын — алыб келирге деб, аны кесини юйюрюню арасында, белгили Хашымны юйюнде ёсдююрге нюзюр этиб, джолгъа атланады.

III.

Аль-Муталиб, Мединагъа джетиб, Шайбаны къайда джашагъанын адамлагъа сорады. Ала юретгенча барыб, бир джерде аны сабийле бла ойнай тургъанын кёреди. Сора, къатына барыб, къучакълайды:

— Мен сени атангы къарнашыма, сени алыб кетерге деб келгенме.

Шайбаны джууабха айтханы уа былай болады:

— Ол затны этер ючюн, анамдан эркинлик алыргъа керекбиз.

Алайдан экиси да Салмагъа барадыла.

— Мен Шайбаны алыб кетерге келгенме, кесини къауумунда ёссе иги болур деб, акъылым алайды, — деб ариу, джумушакъ сёлешеди Аль-Муталиб. Салма, Шайбаны къучакълаб, разы болмагъанын билдиреди:

— Огъай, мен джашымы сеннге берлик тюлме.

Къонакъ да энди таукел эшитдиреди сёзлерин:

— Мен да аны алмай кетерик тюлме, ол мени къар-

нашымы джашыды, биз бек сыйлы тукъумгъа саналабыз, былайдан эсе бизни арабызда ёсгени игиди, аныгъ ючюн нек къыйналаса, къайда турса да, ол сени джашынгды.

Салма, джашына къараб:

— Сагъыш этерге меннге юч кюн бер, — деб тилейди. Не джашырыу, ол кесни джашындан айырылыргъа суймей эди, алай а, иги сагъыш этиб, аны ата юйюрюнде ёсеригин табсынады, терен оюм джюрегини къызгъан суймеклигин хорлайды.

Анасы, алай разы болуб, юч кюнден Шайбаны джолгъа къурайды. Аль-Муталиб, тюесине Шайбаны да олтуртуб, ызына, кеси джуртуна, тебрейди. Салма, уллу къара кёзлери джыламукъладан толуб, аланы ызларындан мыдах къараб къалады.

IV.

Заман кюн ортагъа джууукълаша, Аль-Муталиб, Шайбаны да биргесине алыб, Мекка шахаргъа киреди. Адамла, аланы кёрюб, былай-былай къычырадыла:

— Аль-Муталиб къул алыб келеди! Аль-Муталиб къул алыб келеди!

Ол да, аланы алай этгенлерин джаратмай, былай ангылатады:

— Бу мени къарнашымы — Хашымны — джашы Шайбады, мен муну Мединадан алыб келеме...

Андан сора уа ол, джашны юйге киргизиб, юсюне джангы кийимле кийдириб, адамлагъа чыгъарыб, дагъыда хар нени тыйыншылысыча ангылатады. Алай этгенинде, ол джыйылгъанла да, Шайбагъа къараб, бир аууздан былай айтадыла:

— Хо, атасына бек ушайды, бу ишексиз да Хашымны джашыды, Хашымны уланыды...

Алай а, не сейир эсе да, бу джуртну адамлары, джашха Шайба демей, Аль-Муталибни кёзюнден кёрюб, Абдул-Муталиб деб атайдыла.

V.

Аль-Муталиб да, Хашымча, сатыу-алыу этерге джолучулукъгъа чыгъыб туруучан эди. Бир джолда уа ол, Йеменнге баргъанлай, анда ауушуб къалгъан эди...

Алай ауушханында, сыйлы къуллукъну ышангылы

бардырыр деб, аны орнуна ол заманга хайт деб уллу киши болган Абдул-Муталибни салган эдиле. Ол, Меккага хаджиликке келгенлеге ичирирге кезлеуледен суу ташый, тамам арый эди.

Бир джолда уа Абдул-Муталиб, асыры арыгъандан къарыусуз болуб, межгитни ичинде джукълаб къалады эмда быллай тюш кереде: ким эсе да, Зам-Замны къаз, деб айтады анга. Ол эрлай уянады, алай а тюшюню магъанасын ангылаялмайды — Зам-Замны не зат болгъанын билмей эди. Ол сууну уа, биз аллында айтханча, къум басхан эди.

Дагыда бир кере ол, межгитни арбазында квалкъыб квалгъанлай, биягъынлай тюш кереде — Зам-Замны къаз, дейди биягъы ауаз. «Зам-Зам не затды?» — деб сорады Абдул-Муталиб. «Андан хаджилеге суу ичирликсе», — деб ол ауаз анга Зам-Зам сууну орну, чыккъан джери калайда болгъанын айтады.

Абдул-Муталиб, уяныб, кесни джашы Аль-Харисни да биргесине алыб, Аллах Зам-Зам сууну къазарга буюрганды манга деб, алайын къазарга барадыла. Ол ишни баджарырга джашыны къарыуу джетмегенин керюб, мыдах болуб, быллай ант этеди: «Джазыу менге он джаш берсе, мен аланы сау-эсен керсем, бирин Аллахха кърман этер эдим»...

Ючюнчю кюнюнде уа ол алайдан суу чыккъанын кереди. Адамла, келиб, Абдул-Муталибге болушурга излейдиле, алай а, муну къазарга мени кесиме буюрулганды деб, ол унамайды. Алай этгенин ушатмай, адамла, араны төре айырсын, деб тохтадыла. Кеслерини араларындан төре да айырадыла. Аны оноуна кере, Абдул-Муталиб, кеслерини къауумдан джыйырма эркишини, къураишлени къауумундан да аллай бирни алыб, сынау джолга чыгады. Талай замандан аланы биргелерине алган суулары тауусулады. Джол негерлери, асыры суусаб болгъандан ичлери кюе, не этейик, деб сорадыла. Абдул-Муталиб алагъа былай айтады: «Ёлюм сакълайды бизни, хар ким кесине къабыр къазсын, ауушханланы квалгъанла асырай барырла».

Сора, аджалны сакълай, барысы да къабырла къазыб башлайдыла. Абдул-Муталиб билиб этдирген эди алай. Не ючюн десенг, адам, кесин кыйынлыкъга хорлатса, къарыусуз да, беишлик да болуб къалады. Негерлери къабырла къаза тургъанлай, ол, туюсине ми-

жиб, кѳумлада суу излеб тебрейди. Бир джерде тюени аягы басхан джерден ёрге суу уруб чыгъады. Аны татыуу да, тузлуракъча, татлыракъча, бир кѳуджур эди. Ёлюмню сакълаб тургъан эркишиле, ол суугъа мыллык атыб, андан ичиб тоядыла эмда былай айтадыла: «Сен тюз болгъанынгы танытдынг, бизге быллай кѳумда суу табыргъан санга Зам-Замны да буюргъанды. Энди Аллах бла ант этебиз: суу ючюн деб биз санга джау да болмазбыз, дау да салмазбыз».

Чотлары алай болуб, барысы да ызларына къайтадыла эмда Зам-Замны анга берилгенине разы боладыла.

Ол кюнден сора Абдул-Муталиб да, Меккагъа хаджиликге келгенлеге кёзлеу сууну ичиргенин кѳююб, Зам-Замдан ичириб башлагъан эди.

VI.

Абрахат Аль-Ашрам Эфиопияда туугъан эди. Ол, Йеменни патчахын ёлтюрюб, аны байлыгъын кесине алгъан эди.

Бир кюн адамланы Мекка таба баргъанларын кёрюб:

— Была къайры барадыла?— деб сорады Абрахат адамларына.

— Меккада сыйлы юйге барадыла,— деб джууаб этедиле ала да.

— Не затды ол юй?

— Бек ариу юйдю, ташдан ишленгенди...

— Мен андан да ариу юй ишлетирме...

Алай айтыб, Абрахат Йеменде къысха заманны ичинде керти да ариу, омакъ къала ишлетеди. Къабыргъалары — акъ, къызыл, сары, къара мермерден. Эшиклери — алтындан. Бояулары да — алтын, кюмюш суула.

Аллай къала ишлетгенинде, ары джюрюб, къуллукъ этигиз, деб буюрады адамлагъа. Алай а ала ары джюрюрге унамайдыла — андан эсе Кябаны сыйлы кёргенлерин айтадыла. Абрахат, тамам ачуланыб, сыйлы Кябаны ойдуругъа излейди. Сора бир кюн, кёб аскер да джыйыб, алларына да бир уллу пилни салыб, Йеменден Мекка таба джол тутады. Аллына тюбеген керуанлагъа чабыуул этиб, аланы байлыкъларын-харакетлерин тонайды. Меккагъа джууукълашханында уа, Аб-

дул-Муталибни отлай тургъан тюелерин да кесинки-
леге къошады.

Ол затдан хапарлы болуб, къоркъуб, сагъайыб, Мек-
каны адамлары Абдул-Муталибге:

— Бизни Абрахат бла уруш этерге кючюбюз джет-
мез, андан башыбызны сакълар ючюн, таулагъа къа-
чаргъа керекбиз, — дейдиле.

Абдул-Муталиб аланы айтханларын тюзге санайды.
Абрахат сыйлы Қябаны ояргъа излегенин эшитиб, джю-
реклери ачуудан къайнай, меккачыла таулагъа чыгъа-
дыла. Абдул-Муталиб кеси уа Абрахатны аллына атла-
нады.

Абрахат, анга эрши къараб:

— Не кереклинг барды? — деб сорады.

— Мени 200 тюеми къайтар, деб келгенме, — дей-
ди Абдул-Муталиб, сабыр, басымлы сёлеше.

— Қъуру тюелеринги юсюнден нек айтаса, кесинги
да, ата-бабангы дини да сыйлагъан Қябаны юсюн-
ден а джукъ нек айтмайса? Мен аны ояргъа келгенме!

— Мен тюелени несиме, Қябаны неси уа башхады,
ол кеси къоруулаяллыкъды кесини юйюн.

Абдул-Муталиб, чотну табсызгъа кетерин ангылаб,
андан ары сёзюн бошуна къоратмай, алайдан джан-
лаб кетеди. Таб тюшгенлей, юйдегисин да алыб, адам-
ларыны ызындан таугъа атланады...

Меккачыла, тауладан къараб, арабин, Абрахат сый-
лы Қябагъа не этерикди деб, не боллугъун билмей, бу-
шуулу сакълайдыла. Ала алай этиб тургъанлай, тенгиз
джанындан бир къуш джыйын кёрюнеди. Ол къара
къушла ауузларына алыб келген ташларын Абрахатны
аскерини башындан къуядыла. Олсагъатлай аскерчи-
леге бир худжу ауруу къатылады, сора, аланы санлары
кесек-кесек юзюлюб, чот бек халек болуб тебрейди. Ол
затны кёрюб, Абрахат сау къалгъан аскер хуртдагы
бла алайдан башын алыб къачады.

Тауладан къараб тургъан меккачыла, аланы алай
къачханларын эслеб, энишге эниб, сыйлы Қябагъа гу-
заба атланадыла. Аны сау-саламат тургъанына къууа-
ныб, Уллу Аллахха махтау саладыла...

Сыйлы Қябаны кесини неси, сакълаучусу барды деб,
Абдул-Муталиб керти айтхан кёре эдим. Ол кеси
аны оюлуудан сакълай билген эди, Абрахатны ас-
керин да халек этген эди. Ма ол джыл, аллай сейир

иш болгъандан сора, туугъан эди Абдул-Муталибни уланы Абдуллахдан Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!). Амин!

АБДУЛЛАХ БЛА АМИНАТ

I.

Абдул-Муталиб Зам-Зам сууну чыгъарыргъа кюрешген заманында Аллахны аты бла ант этгенин — он джашым болуб, барысын да сау-эсен кёрсем, аланы бирин сыйлы Қябада Аллахха кърман этер эдим, дегенин — бир кюн эсине тюшюреди. Ма энди уа, аллай заман келиб, аны джашларыны саны он болады. Сора ол, кесини джашларын чакъырыб, былай айтады:

— Мен Уллу Аллахны аты бла ант этген эдим, сиз он болсагъыз, биригизни анга кърман этерме деб. Энди сиз он болдугъуз, ол себебден мен кесими антымы толтурургъа сюеме...

Абдул-Муталибни джашларыны эм уллулары Аль-Харис эди, эм гитчеси уа — Абдуллах. Эм гитчени айырыб бек сюе эди ата.

Ол кюн атаны ол сёзлерин эшитгенлеринде, джашла:

— Бизге не этерге сюе эсенг да, эркинсе, — деб бирден айтадыла.

— Сизни ичигизден кърман этерге биригизни айырып ючюн, бирер садакъ алыб, алагъа атларыгъызны джазыб, манга беригиз...

Ол заманлада араблыла, бир ишни эте тебреселе, таякъчыкълагъа «эт», «этме» деген сёзлени джазыб, таш салдыра эдиле. Сора, ол джазылгъан таякъчыкъланы алыб, Хубал деген къачха табыныучу бир адамгъа таш салдыра эдиле. «Эт» деген таякъчыкъ чыкъса, ишни эте эдиле, «этме» деген чыкъса уа — этмей къоюучан эдиле...

Аллайын, атаны айтханын толтура, джашла садакълагъа атларын джазыб бередила. Абдул-Муталиб да, аланы Қябада Хубал деген къачха табыныучу адамгъа элтиб, таш салырын излейди. Ол адам, кесини къолуна къумачны чырмаб, садакъланы арасындан бирин чыгъарады. Анга уа Абдуллахны аты джазылыб тура. Аны кёрюб, алайда къараб тургъан адамланы бетлери агъарадыла, бир кесек заманны, джукъ айталмай, тынгылаб турадыла.

Алай бла Абдул-Муталибге кесини эм бек суйген джашын кьурман этерге борч тюшеди. Алай а ол, эс ташламай, бир кьолу бла Абдуллахны кьолундан тутуб, бир кьолуна да бычакъ алыб, Исаф бла Наилат деген кьачла таба тебрейди. Ол заманда араблыла кеслерини антларын бу кьачланы алларында толтуруучан эдиле, малларын кесиучен эдиле.

Абдуллах, аузундан сёз чыгъармай барыб, ол эки кьачны алларында джатады. Атасы да, аны кесерге тебреб, бычакъны ёрге кёлтюреди, алай а кьураиш кьауумдан талай эркиши, алайгъа ашыгъыш джетиб:

— Эй, Абдул-Муталиб, не этерге тебрегенсе? — деб сорадыла.

— Абдуллахны кесеме.

— Аллахны аты бла тилейбиз, кесме, сен аны кесенг, биз да, сенича, сабийлерибизни алыб келиб, аланы кьурман этерикбиз. Кьой, кесме аны, керек эсе, аны ючюн бютеу мюлкюбюзню-рыхыбызны берейик. Бизни тилегибизни кьабыл эт да, аны таш салыучу аммагъа элт. Ол айтханни этерсе. Кес, десе, — кесерсе, кесме, десе — кьоярса....

Сора барысы да таш салыучу аммагъа барадыла. Ол, таш салыб:

— Сизде бир адам ючюн кьаллай бир фидия бередила? — деб сорады. (Фидия деб адам ёлтюрген адамны джууукълары ол ёлген ючюн берген тюелени санларына — белгиленген ёлчемге — айта эдиле ол заманлада).

— Он тье бередила, — деб джууаб этедила келгенле.

— Сора, ызыгъызгъа кьайтыгъыз да, тюеле бла Абдуллахны джазыб, чёб атыгъыз. Чёб джашха тюшсе, дагъыда он тье кьошарсыз. Чёб тюелеге тюшсе уа, аланы кесерсиз...

II.

Ол адамла барысы да, ызларына кьайтыб, ол кюн огъуна чёб атадыла. Кьуру бир кере тюл, юч кере. Хар атханлары сайын Абдул-Муталиб да, Аллах, сен джашымы кьутхар деб, тилек тилейди. Юч кере да чёб Абдуллахха тюшеди. Хар атханлары сайын он тье кьошула, аланы санлары отузгъа джетеди. Дагъыда атадыла. Он кере атханларында да, чёб джашха тю-

шюб, фидиялыкъ тюелени санлары джюз болады. Абдул-Муталиб а, ёрге туруб, Аллахха биягъы тилегин айтады. Джюз биринчи кере атханларында, чёб тюз-леге тюшеди.

— Аллах бла ант этеме, энтда юч кере атарыкъма чёб,— дейди Абдул-Муталиб. Ичинден а ол биягъы тилегин тохтатмайды.

Не этерик эдиле, дагъыда атадыла. Юч кере да чёб тюелеге тюшеди. Абдул-Муталибни джюреги да рахат болады. Аллах Абдуллахны разы болуб къутхаргъанына ийнаналды ол.

Алай бла, чёбге тюшген джюз тюени кесиб, уллу къурманлыкъ этген эдиле. Аланы этлерин къанатлыла, чегет джануарла да ашай эдиле...

III.

Абдуллах бек чырайлы, ариу адам эди. Аны бети, ай кирик, жарыкъ нюр теге эди. Къураиш къауумну тишируулары бары да анга эрге чыгъаргъа бек талпый эдиле. Аладан бири уа бютюн да бек термиле эди ол затха. Ол бек тюз сезе билген эди Абдуллахны тамам онглу адам боллугъун. Ол себебден бир кюн, тартынмай-уялмай, мени ал, деб тилеген эди, алсанг, санга саугъагъа 100 тюз да берирме, деб да къошхан эди. Алай а Абдуллах унамагъан эди, аны мураты башха эди....

Бир кюн Абдул-Муталиб, джашын да биргесине алыб, Абдул-Манафны джашы Уахабха барадыла, аны къызын — Аминатны — тилер ючюн. Уахаб, Абдуллахны чырайлы, оюмлу джаш болгъанын билиб, къызын анга берирге разылыгъын айтады. Бани-хашым къауумгъа джууукъ болса, сыйына сый къошуллугъун англай эди мубарек киши. Аны къызы Аминат къураиш къауумну тиширууларыны арасында эм ариу, эм адебли, сыйлы къыз эди.

Абдуллах Аминатны алады, деген хапар эрлай тегерекге джайылады. Ол себебден къураиш къауумну башха къызлары мыдах-мыдах боладыла, джарыкъ умутларындан тюнгюледиле.

Ол заманлада араблылада джюрюген адетге кере, джаш Аминатны юйюнде юч кюнню къалыргъа керек болады. Алай къалыб, бир кюн не эсе да орамгъа чыгъады. Бара тургъанлай, Абдуллах анга кесин тедже-

ген кызыны эслейди, алай а ол, усун тутдуруб, сѣлеш-
мезге умут этеди. Джаш, сейирсиниб:

— Меннге келирге кюсей эдинг да, энди былай нек
этесе?— деб сорады. Кызы, анга биразны къараб ту-
руб, мыдахсыныб айтады: — Мен сеннге тюеле берирге
айтхандан сора сен къалай этдинг да?...

— Мен Уахабны кызы Аминатны алгъанма...

— Сени бетингде файгъамбарлыкъ нюрюю кѣрюб,
ол меники болсун деб, аны ючюн излей эдим санга ба-
рырга. Алай а Аллах аны манга буюрмады, тыйынш-
лы кѣргенине берди ол насыбны...

Да, алайды. Уллу Аллах кеси буюргъан эди Ами-
натха ол насыбны: бютеу дуняда эм асуулу адамгъа
эрге чыгъыб, андан файгъамбар уланны табаргъа.

IV.

Абдуллах бир кюн, Дамаск шахарны базарында са-
тыу этерге деб, джолгъа къуралады. Ары атланырыны
аллы бла юйге кириб, Аминатны къолун тутады. Ала-
ны бир-биринден айырылыулары кыйын эди: бирге аз
заманны турсала да, бир-бирине тамам бек илешген
эдиле. Алай а Абдуллах кесини тенги бла джолоучу
болургъа керек эди.

Абдуллах, Мекканы къауумларында эм сыйлысыны
улары болса да, ишсиз туралмай эди. Араблыла ол за-
манлада ишсиз айланган адамланы кѣрюб болмай
эдиле...

Айтханыбызча, джолгъа къуралыб, Абдуллахны
адамлары ол кюн тюелеге, къадырлагъа, эшеклеге те-
рилле эмда будай джюклейдиле. Тиширыула, арбазла-
рында ёрге туруб, эркишилери джолгъа ашырадыла.
Кериуан Дамаск шахаргъа джол тутады.

Аминат, эрин ашырыб, бек мыдахсынады. Не эсе да,
джюреги тамам кыйналыб, уллу къара кѣзлери джы-
ламукъладан толадыла....

Талай замандан кериуан, Гъазза шахаргъа кириб,
сатыу-алыу башланады. Мекканы араблылары, базарда
териле, будай, кюмюш сатыб, византиячыладан духла,
сыргъала, джюзюкле, мынчакъла аладыла. Сатыу-алыу
эки джанына да джарарча барыб, меккачыла ызлары-
на — джуртлары таба — тебрейдиле. Алай а джолда
Абдуллах кыйын ауруйду. Мединагъа джетгенлеринде,
ол джол нѣгерлерине былай айтады:

— Халым иги тюлдю, мен мында, кесими адамларымда, къалайым...

Нёгерлери, ол айтханча, аны анда къоюб, Меккагъа къайтханларында, Абдул-Муталиб, бир затны сезгенча, къайгъылы болуб, Абдуллах къайдады, деб сорады.

— Ол, джолда ауруб, Мединада къалгъанды, — дейдиле нёгерлери.

Эрнини ауругъанын эшитиб, Аминат да бек къыйналады. Абдул-Муталиб, Абдуллахны келтирир ючюн, Мединагъа кесини уллу джашы Аль-Харисни иеди. Алай а ол Абдуллахны ауушуб тургъанына барады. Не этерик эди, бушуулу болуб, Меккагъа къайтады да, былай-былай деб, хапар айтады. Аминат, ол ачы затны эшитиб, бек къыйналады. Қъарнындагъы баласы ёксюз болуб ёсериги аны бушууун андан да терен этеди...

Джангы тууарыкъ бала ёксюз болуб ёсерча Уллу Аллах кеси буюргъан эди, алай этген бла къалмай, ол Аминатны кесини рахматына бёлеген эди. Уллу Аллахны къолунда эди ёксюз баланы джазыуу, аны къайгъырыуу бла ёсе эди джашчыкъ. Аллах, анга къудрет кючюм бериб, уллу, сыйлы ишге хазырлай эди.

ФАЙГЪАМБАРНЫ ТУУГЪАНЫ

I.

Кюнлени биринде эркишиле, Меккадан чыгъыб, Дамаск шахаргъа тебрейдиле. Ары бара, христиан дин къуллукъчуну юйюн кёрюб, аны къатында тохтайдыла. Аладан тёртюсю, сёлеширге излеб, ол къуллукъчуну юйюне киредиле. Аллай къуллукъчуланы ол заманлада бек уллу сыйлары бар эди. Ала кёб затдан хапарлы эдиле, кеслерини билимлиликлери бла араблыланы бек сейирсиндире эдиле.

Араб джолоучула ол къуллукъчуну къатына келгенлей, къонакъбай былай сорады:

— Сиз къайдансыз?

— Меккаданбыз.

— Уллу Аллах джууукъ заманда сизге кесигизни ичигизден келечи нерикди, сиз анга ашыгъыгъыз, насыб юлюшюгюзню алыгъыз. Аны кючю бла сиз джашауда тюз джолну табарыкъсыз.

— Қъалайды ол келечини аты?— деб сордула араб джолоучула, эшитген затларына сейирсине, бироз сескекли да бола.

— Мухаммат,— деб ол адам кесини къуллукъ этиучю гитче бѣлмечигине киреди.

Араблыла да, алайда мычымай, джолгъа атланадыла. Ол динчини айтханына эслери бѣлюне, уллу Аллах бирибизге джаш берсе, Мухаммат деб атарбыз деб, ушакъны-лахорну тохтатмай, ашхы джора эте бара эдиле ала. Аллахны келечиси, сыйлы фыйгъамбар аладан болурун бек сые эди хар бирн.

II.

Абдул-Муталиб, бир джолда Кябаны ичинде джукълаб тургъанлай, тюш кѣреди: бир терек ол къараб тургъанлай башы кѣкге джетгинчи ёсюб, аны бутакълары да кюн чыкъгъандан кюн батханнга дери созуладыла. Аны бла къалмай, Абдул-Муталиб ол терекни къатында бир джарыкъ нюрню да кѣреди. Бютеу араблыла ол терекге табына эдиле. Къураиш къауумну адамлары уа терекни бутакъларындан тутуб тура эдиле. Бир талай эркиши да ол терекни кесерге излей эдиле. Ала анга джууукълашханлай, бир ариу джаш ол эркишилени ызларына къайтара эди. Абдул-Муталиб да, терекден юлюш алып ючюн, къолун узата эди, алай а муратына джеталмай эди...

Туура ол кѣзюучюкде кеси да къоркъуб-илгениб уянады, тюшюне сейирсинеди. Ёзге, аны магъанасын ангылаялмай, эртденбла таш салычу къатыннга баграды.

Араблыла ол заманлада, кеслерини джолоучулукълары бла тюшлерини юслеринден тюз хапар билир ючюн, таш салдырыгъа ёч эдиле.

Абдул-Муталиб, кесини тюшюн айтыб, къураиш къауумну не зат сакълайды, деб сорады.

— Сени тюшюнг тюз эсе, туудукъларынгдан бири кюн чыкъгъанны, батханны да къолуна джыярыкъды. Анга бек кѣбле бойсуннукъдула, — дейди ол къатын таш салыб бошагъандан сора.

Абдул-Муталиб, къатын айтханнга бек къууаныб, ёрге къобуб, джашына — Абу-Талибге — тюберге ашыгъады. Аны кѣргенлей, сен болурмуса ол сыйлы келечиге ата, деб сорады. Алай а Абу-Талиб сабий сакъламай эди. Сакъланган сабий Уахабны къызы Аминат-

ны кърнында эди, аны уа Уллу Аллахдан башха киши да билмей эди.

III.

Аминат сылтаулу болса да, кесини ол халындан чыртда ауурлукъ сынамай эди. Қъатынланы къайсы бири да, аллай кѣзюуде тиширыу къыйналмай кълмайды, дей эди, алай а Аминат не аз да ауурлукъ сезмей эди.

Алай бла, кюнле, айла ётюб, ол тюшюнде бек сейр затланы кѣре башлайды. Бир кере тюшюнде, аны кърнындан нюр чыгыб, бютеу Дамаск шахарны кълалалары джарыйдыла. Бир кече уа тюшюнде ол бир шыбырдагъан тауушну эшитеди:

— Эй, Аминат, бютеу дуняда эм иги адамдан сылтаулу болгъанса сен, табхан уланынг да бек сыйлы адам боллукъду, туугъанлай, сен анга Мухаммат деб атарса (Аллахны саламы анга болсун!). Аны юсюнден сен кишиге джукъ айтма...

Аминат, уяныб, тегерегине кърарайды, къатында кишини эслемейди, дагъыда ызына джатыб, джукъугъа сингеди, алай а аны къллакъларына биягъы таууш келе эди:

— Эй, Аминат, сен аны табханлай, Мухаммат атарса (Аллахны саламы анга болсун!).

Аминат, кѣрген тюшюн кишиге да айтмай, ашхылыкъ сакълар тура эди.

IV.

Аминатны кѣзюую джетиб, ол бир ариу, кирсиэ джашчыкъ табады. Абдул-Муталибге хапар билдирирге эрлай джумушчусун иеди. Абдул-Муталиб бек кълууанады. Чабыб келиб, джашчыкъны кълуна алыб, Қябагъа барады. Ол анга Қълсам деб атайды: аны кесини да Қълсам деб джашы бар эди, алай а уланчыкъ тогъуз джыл болгъан заманында ёлюб кългъан эди, ол затха ата тамам бек къыйналгъан эди...

Юйге кълтыб, былай этиб келеме, деб билдиреди. Алай а Аминат да кѣлюндегин, тюшюнде анга Мухаммат деб атаргъа (Аллахны саламы анга болсун!) буюрулгъанын айтмай чыдаялмайды. Қъларт атасы, джаш-

чыкъны кёкюрегине кысыб, бу туудугъуму тамам бел-
гили адам боллугъун излейме, дейди.

V.

Араблыла бла чуутлула Ясрибде (Мединада) бир-
гелей джашай эдиле. Хар ким да файгъамбарны тууа-
рын сакълай эди. Адамланы джарыкъ джашаугъа чы-
гъарыр ючюн тууарыкъ эди ол. Чуут билгичле, фай-
гъамбарны тууар заманы джетгенди, деб билдире эди-
ле джамагъатха. Мухаммат (Аллахны саламы анга
болсун!) туугъан кече бир чуутлу, кёкге къараб, джул-
дузланы арасында бир джангы, уллу, джарыкъ джул-
дузну кёрюб, ол файгъамбарны туугъанына белги бол-
гъанын ангылайды эмда, бир мийик дуппургъа миниб,
бютеу тийреге былай айтыб кычырады:

— Эй, чуутлула! Эй, чуутлула!..

— Не болгъанды санга?— деб сорадыла аны кы-
чырыгъына джыйылгъан адамла да.

— Бек уллу иш болгъанды!

— Не болгъанды, не болгъанды?

— Бюгече Мухамматны джулдузу чыкъгъанды!

VI.

Ол кече бир чуутлу, араблыла джыйылгъан джер-
ге барыб, тюз хапар билирге излей эди.

— Бюгече сизни ичигизде джангы сабий туугъанмы-
ды? — деб сора эди ол.

— Оллахий, билмейбиз, — деб джууаб бере эдиле
ала да.

— Сиз иги ангылаб къалыгъыз мен айтхан затны:
бюгече бу миллетни файгъамбары туугъанды...

Чуутлула Мухамматны (Аллахны саламы анга бол-
сун!) келирин ашыгъыб сакълай эдиле, алай а ол, ке-
либ, аланы ислам диннге чакъыргъанында, олсагъатлай
къаршчы болгъан эдиле, аны файгъамбарлыгъына
ийнанмайбыз, деген эдиле.

VII.

Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) туу-
гъаныны джетинчи кюнюнде Абдул-Муталиб талай мал-
ны кесерге буюрады. Къураиш къауумну бютеу тама-
даларын чакъырыб, той-къууанч этеди. Хар ким ашаб-

ичиб бошагъандан сора ол, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) къойнуна алыб, адамланы орталарына чыгъады. Адамла ариу уланчыкъгъа бек сейирсиниб, къууаныб къарайдыла.

— Эй, Абдул-Муталиб! Эй, Абдул-Харис! Сиз мынга къаллай ат атадыгъыз? — деб сорады къонакъланы бири.

— Муну атына Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) деб атагъанбыз, — дейди Абдул-Муталиб, къууанч тыбырлы болуб.

— Не сеbebден бердинг аллай атны? Бизни ата-бабаларыбызда аллай аты болгъан адам джокъ шойду да, — дейди дагъыда олкъонакъ.

— Кёкде уллу Аллах, джерде уа адамла аны атын махтарыкъларын суюб атагъанма алай, — дейди Абдул-Муталиб, Аминатны тюшюн кишиге айтыргъа суюмей. «Мухаммат» деген сёзню араб тилде магъанасы «махталгъан» болгъаны ючюн берген эди огъурлу къарт аллай джууабны.

Ол кюн адамла къууанч этиб чачылгъан эдиле, алай а уллу Аллахдан сора киши билмей эди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) адамланы джарыкъ джашаугъа чыгъарыр ючюн туугъанын. Сыйлы Қябаны ишлеген заманда Ибрахим фыйгъамбар айтхан тилекни Аллах къабыл этгени ючюн болгъан эди алай.

СААД КЪАУУМДАН ЧЫКЪГЪАН ХАЛИМАТ

I.

Аминат экинчи кюн эмчегин Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) аузуна салады, алай а аны сютю джокъ эди. Эшта, эрини ауушханына бек кыйналгъаны ючюн къуругъан болур эди сютю.

Не мадар этсин? Меккада иссилик бек уллуду, сютю болмагъаныны тышында да джашыны башына кюн чабмасын, деб къоркъады. Ол сеbebден терк огъуна сабийинне эмчек ана излетиб башлайды. Узакъ джерледен аллай адам келгинчи бир мадар этерге керек болады. Алай бла, фыйгъамбарны атасыны къарнашы Абу-Лахабны джумушчусу Суайбат сабий табханын билиб, эмчек ичир деб, анга Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) береди. Суайбат юч кюнню джашчыкъгъа эмчек ичириб турады.

Туура ол кёзюуде, кеслерине сабийле алыб ёсдюрюрге излеб, Меккагъа эмчек анала келгенлеринден хапарлы болады Аминат. Сора ол, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) эмчек ана алайыкъ деб, Абдул-Муталибден тилейди.

II.

Ол джыл тамам къургъакъ, исси джыл эди, джайлыкълада джукъ битмеген эди. Эмчек сабийле ёсдюрюб, ала ючюн хакъ алыргъа излеб, бани-саад эмда хауазин деген къауумладан 10 къатын джолгъа чыгъады. Ала-ны ичлеринде Абу-Зуаибни къызы Халимат да бар эди, аны биргесине эди эри Абдул-Гъуззаны джашы Аль-Харис да. Меккагъа тебрей, Халимат, кесини акъ эшегине миниб, къойнуна джашы Абдуллахны да алады. Бара-барыб, кече шатырда къаладыла. Ач сабийлери къычырыкъ этиб джылай, Халимат бла эри танга джукъусуз чыгъадыла. Эмчеклеринде хазна сют бол-маса да, инджилиб джашагъанлары ючюн, бир бай адамны сабийин асыраргъа алыб, аны ючюн иги хакъ алыргъа эди муратлары.

Эр бла къатын Меккагъа бек ач болуб джетедиле: Халиматны эшеги тамам къарыусуз эди да, ала акъыр-тын бара эдиле. Алай болса да, Аллах айтса, мураты-быз толур деб, экиси да ашхы умут эте эдиле.

III.

Абдул-Муталиб, асыраргъа сабий алыргъа келгенле-ни къатларына барыб:

— Менде бир ёксюз бала барды, аны эмчек улан этерге алырмы эдигиз, — деб сёлешеди.

Бир къатын, анга бурулуб да къарамай, дюргени-рек джууаб этеди:

— Ёксюзню джугъу болмайды, биз рысхылы, халал аталаны сабийлерин алыргъа излейбиз...

— Мени ёксюзюмю алыгъыз, — деб тилейди дагъы-да Абдул-Муталиб.

— Огъай, бизге ёксюз керек тюлдю, бизге атасы болгъан бала керекди, — деб къайтарыб айтадыла къатынла. Сора, бирери бирер эмчек улан алыб, ыз-ларына къайтыргъа къураладыла.

— Аллахны аты бла ант этеме: мен сабий алмай кьайталлыкъ тюлме, — дейди алкьын муратына дже-талмай тургъан Халимат.

Абдул-Муталиб, аланы туракълагъанларын эслеб, кьатларына барады.

— Сен кимсе, атынг кьалайды? — деб сорады ол Халиматха.

— Мен бани-саад кьауумданма, атым Халиматды, — деб джууаб береди кьатын.

— Саад бла Халми — экиси эки огъурлулукъ. Аш-хылыкъны, махтауну, сыйны белгисидиле ол сёзле. Халимат, мендеги ёксюз сабийни алмазмы эдинг, аны алсанг, Аллах айтса, сен уллу насыб табарса...

— Тохта, эрим бла оноулашыб бир кёрейим, — деб эрини кьатына барады Халимат.

Эри алыргъа эркинлик бергенинде, кьайтыб келиб:

— Кьайдады сабий? — деб сорады.

Абдул-Муталиб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) эмчек ана табханына кьууаныб:

— Халимат, кел мени бла, — деб аны Аминатха элтеди. Ол да алагъа кьууаныб тюбейди. Сора ючюсю да джашчыкъны кьатына барадыла. Акъ, джашил дарийлеге бёлениб, джукълаб тура эди ол. Халимат, аны уятыргъа джазыкъсыныб, кёкюрегине кьолун акъыртынчыкъ салады. Уланчыкъ, кёзлерин ачыб, бек сюйюмлю ышарады. Джашчыкъны алай илешгенин кёрюб, Халимат аны таза джюрекден сюеди. Кьолуна алыб, мангылайчыгъындан ба этиб, эрине чыгъарады.

IV.

Халимат, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) кесини кьойнуна алыб, анга эмчек сала башлагъанлай, эмчеклери сютден толадыла. Огъурлу тиширью, анга бек сейирсиниб, эмчек уланга да, кесини джашы Абдуллахха да ичириб, сютден тойдурады. Кече барысы да татлы джукъугъа сингедиле, алгъын а ала ач болуб джылагъан Абдуллахны кьычырыгъындан не аз да тынчлыкъ табмай эдиле.

Эртденбла кьатыны бла бирге тье сют иче тургъанлай, Аль-Харис кьууаныб айтады:

— Халимат, кертиси бла да бир хурметли, сыйлы сабийни алгъанса...

— Аллахны аты бла ант этеме: мен ма муну, был-лай баланы, излей эдим, — дейди юй бийчеси да, джылы ышара.

Бир кесекден джолгъа къураладыла. Халимат, кесин арыкъ эшегине миниб, къойнуна Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) алады. Ол эшек, тирилик, джорюшю тюрлениб, башхаланы барысын да озуб тебрейди. Джолоучула, ол затны эслерб:

— Эй, Халимат, бу сени эшегинг болмазмы? — деб сейирсинедиле.

— Огъай, кесими эшегимди, — дейди Халимат да, онгсунуб.

V.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) банисаад къауумну ичинде эки джылны ёседиле. Халимат, бир кюн аны биргесине алыб, анасына элтир мурат бла джолгъа чыгъады. Не джашырыу, ол бу уланчыкъны тамам бек сюе эдиле, андан айырылыргъа излемей эдиле.

Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) келтиргенлеринде, Аминат, аны бетчигин ба этиб, тамам къууанады.

— Аминат, бу джылны да къой менде Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!), Меккада джорюген аман ауруула джукъмасынла анга, — деб тилейди Халимат.

Алай бла, Халимат, Аминатны хо этдириб, джашчыкъны да алыб, ызына ашыгъыш кетедиле...

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) орамгъа арбазгъа сюйюб чыгъа эдиле, алай а, ойнагъанланы арасында Халиматны джашларын — кесини эмчек къарнашларын — кёрмегени себебли, оюннга къошулмай эдиле. Бир кюн а ол Халиматха былай сорады:

— Мен кесими эмчек къарнашларымы кюндюз нек кёрмейме, къайдадыла ала?

— О, джаным санга къурман болсун, — ала къойларыбызны кютедиле да, кюндюз аны ючюн кёрмейсе аланы, — дейди эмчек ана.

— Алагъа элт мени, — деб тилейди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!)...

Андан сора ол эмчек къарнашлары бла къой кютерге чыгъыб башлайды. Къууаныб баргъаныча, къууаныб да къайтады.

Бир кюн а аны таугъа чыгъыб баргъанын кѣрюб, къарнашы, юйлерине чабыб келиб, ата бла анагъа билдиреди. Экиси да айтылгъан джерге мыллык атадыла. Барсала — ол, сабийлигине да къарамай, кѣкге аралыб тура! Кѣзлерин тѣрт джанына буруб, табигъатны ариу-лугъуна-къудретине сейирсине тура!

Халимат, аны къойнуна алыб, ба этиб эркелете, таудан энишге тюшеди. Ол ангылаялмагъан эди аны кѣк бла не зат байламлы этгенин.

VI.

Сукъугъукъаз деген джерде уллу базар бар эди. Алайгъа хар къуру да кѣб адам джыйыла эди. Бирджолда Халимат, биргесине да Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) алыб, базаргъа таш салыучу къатынны къатына барады. Ол къатын олсагъатлай:

— Эй, араблыла! Эй, араблыла! Бу джашчыкъны ѳлтюрююз! — деб кычырыкъ-хахай этеди.

Адамла эрлай огъуна алайгъа юрюледиле, алай а джашчыкъны табмайдыла. Халимат, аны алыб, эрлай базардан къачыб кетген эди.

Таш салыучу уа, чыртда сабыр болмай, биягъынлай кычырыкъ эте эди:

— Биз табыныучу къачла бла ант этеме: ол джашчыкъ бизни къачларыбыздан да, динибизден, кесибизден да бошарыкъды, аны иши хорларыкъды барыбызны да...

VII.

Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) алты джыл болгъанында, Халимат, аны анасына элтиб келейим деб, Меккагъа тебрейди. Ары джууукълашхан заманда уа джашчыкъ къаллайла эсе да думп болады да къалады. Халимат, аны табалмай, Абдул-Муталибге барады:

— Бюгече аны аджашдырыб къойгъанма. Аллахны аты бла ант этеме: билмейме аны къайда болгъанын, — деб тюзюча айтады ол...

Джашчыкъны уа эки эркиши Тихамат деген ѳзенде табхан эдиле. Ол, бир терекни тюбюнде олтуруб, кѣкге къараб тура эди.

— Сен кимсе? — деб соргъан эдиле ол адамла.

— Хашымны уланы Абдул-Муталибден туугъан Абдуллахны джашы Мухамматма, — деген эди джашчыкъ да джууабха.

Алай бла, ким болгъанын билиб, ол эркишиле джашчыкъны Абдул-Муталибге алыб келедиле. Къарт атасы, аны кѳргенлей, къучакълаб, ба этеди. Халимат да, беъ къууаныб, къолундан тутуб, анасына элтеди.

— Не сеbebден къайтардынг сен джашчыкъны, суймей эдинг да андан айырылыргъа, — деб тюзюн билирге излейди Аминат.

— Энди мен кесими борчуму толтурдум. Алай а, сен джашынгы менден бек суйгенинг ючюн, анга бир джукъ болуб къалмасын деб, къоркъуб келтирдим санга, — деб джууаб этеди Халимат да.

Алай бла, джашчыкъны анасына къоюб кетеди ол. Ёзге Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кесини анасы бла кѳб джашамагъан эди. Талай айдан анасы да ауушуб, кеси жангызлай къалгъан эди. Уллу Аллах буюргъан эди анга ёксюзлюкде ёсерге.

ЁКСЮЗЛЮКДЕ ЁСЮУ

I.

Аминат бир кюн кесини джашы Мухаммат бла (Аллахны саламы анга болсун!) Мединагъа атланган эди. Аланы кюнню исси таякъларындан сакълар ючюн, Умму Айман тюени юсюнде шатыр къургъан эди. Ол Абдуллахны джумушчусу эди. Ата ауушхандан сора джумушчу Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) кѳчген эди. Аминат бла джашы да, Умму Айман да, тюелени тохтаусуз, солуусуз сюре, Мединагъа джетген эдиле.

Ары джетгенлей, Аминат кесини джашын атасыны къарнашларына элтиб танышдырады. Улан алада бир айны турады. Ол, Мединаны табигъаты бла зауукълана, сууну тауушуна, гюллени ариулукъларына сейирсине эди. Меккада аллай ариулукъ джокъ эди, анда тѳгерекни къум тюзле кючлеб тура эдиле. Джууунуб, джюзерге юрениб, сабийле бла ойнаб, керти зауукъ эте эди джашчыкъ Мединада...

Башында айтханыбызча, бир айдан ала ызларына теbreйдиле. Ала джолда бара, бир кюн уллу, кючлю боран кѳлтюрюлюб, букъу кѳкню къаралтады. Аллай

кыйынлыкны келтирелмай, бир кече Аминат ауушады.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ол кюн, терен бушуу этиб, кыйналыб джылай эди, аны кезлеринден чыкган исси джыламукъла анасыны бетин джууб бара эдиле.

Умму Айман бла Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Аминатны ёлюгюн джууукъдагы Аль-Абуау элге элтиб, анда асыраб, кеслери Меккагъа кетген эдиле. Терен бушуу уанны джюрегин бек кыйнаган эди.

II.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кесини къарт атасы Абдул-Муталибни къолунда ёсе эди. Аккасы аны тамам бек сюе эди, ансыз, таб, ашаргъа да олтурмай эди, ансыз джукъгъа да бармай эди.

Кябаны, сыйлы Кябаны, салкын джеринде бир тапчан бар эди. Абдул-Муталибни ол тапчанда орну белгили эди, анга киши олтурмай эди. Ол кеси олтурса, джашлары да, сый-хурмет бере, аны къатында-тёгеринде олтуруб селешнучен эдиле.

Бир кюн а Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) келиб аны орнуна олтурады. Алай этгенин кёрюб, сабийле аны тюерге, алайдан къыстаргъа чабадыла.

— Тиймегиз анга, — деб тохтатады аланы Абдул-Муталиб. — Мен Аллахны аты бла ант этеме: Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) бек сыйлы, уллу иш сакълайды...

Алай айтыб, эркетиб, аккасы аны башын сылаган эди.

III.

Талай замандан Абдул-Муталиб, кыйын ауруб, орунга тюшген эди. Джашлары, аны къатына келиб, саулугъуна кыйгыра эдиле. Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!), аны къатына олтуруб, ауруудан агъарган бетине къараб, бек джазыкъсына эди. Ол, анасы ауушуб, кеси къалган эди. Энди Абдул-Муталиб да ауушса, манга ким къарарыкъды, деб сагъышлана эди.

Абдул-Муталиб бир кюн, анга къараб, кезчюклери джыламукъдан толганын кёрюб, узалыб, къарт, джу-

мушакъ къолу бла башын сылайды. Алай этиб, джашы Абу-Талибни чакъырыб, анга осият этиб ауушады. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), орундукъну къатында олтуруб, джюреги къыйналыб, кѣб джылайды...

Мекканы адамлары, Абдул-Муталибгеча, алай бек джангыз бир ѳлгенге да къыйналмагъан эдиле.

Андан сора Абу-Талиб, атасыны осиятын толтура, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) кесини юйюне алгъан эди, аны кесини сабийлеринден да бек суюе эди. Ансыз аш ашамагъанча, алай эди, джатса да, аны биргесине джатдыра эди.

IV.

Къураишле бир кюн Сириягъа атланадыла. Джюк джюкленген тюеле, къадырла, эшекле, буйрукъну сакълагъанча, сакъ сирелиб тура эдиле. Абу-Талиб, келиб, кесини тюесине мингенлей, кернуан бирден алгъа силкинеди. Туура ол кѣзюучюкде бир джанындан чыгъыб, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), тюени джюгенине къадалыб:

— Абу-Талиб, сен мени кимге къоюб бараса, мени атам да, анам да джюкъдула... — деб мыдахсынады. Абу-Талиб да, джюреги къыйналыб, джазыкъсыныб, былай айтады:

— Огъай, огъай, биз алкъын бир-бирибизден айырылмагъанбыз, сени да биргеме элтейим...

Ол айтханыча этгенинде, джашчыкъ да бек къууанады.

Алай бла, джолгъа чыгъыб, ала Иорданияны къатында Бусра деген базаргъа джетедиле. Къураиш къауумну адамлары бла византиячыла бир-бирине харакет ауушдуруучу джер эди ол. Базарны къатында уа христиан динчилени бир уллу клисалары бар эди. Анда Бухайра деб бир белгили дин къуллукъчу ишлей эди. Араблыла хар заманда аны къаты бла ѳте эдиле, алай а ол алагъа чыртда эс бѣлмей эди.

Бу джол а Бухайра, Мухаммат бла (Аллахны саламы анга болсун!) бригелей ѳтюб баргъан араблыланы баш джанларында бир булутчукъ ашырыб баргъанын эслеб, ол затха сейир-тамаша болады. Араблылагъа бир адамны ийиб, меннге къонакъгъа къайтсынла, ашарыкъ

хазырлаб турама, Абу-Талиб да, аны нёгерлери да андан бир бисмилля этсинле, барысы да, таб, джумушчула да келсинле, деб айтдырады.

Араблыла ол затха сейир-тамаша боладыла, бирлери уа:

— Биз былайтын кёб кере озсакъ да, сен алгъын былай этмей эдинг, бюгюн нек чакъыраса да бизни?— деб сорады Бухайрагъа.

— Тюз айтаса, сен айтханча эди болум, алай а сиз кёнакъласыз, мен бюгюн сизни сыйларгъа сюеме, барыгъызыны да меннге келиригизни излейме...— дейди ол дин кюллукъчу.

Барысы да бирден Бухайрагъа кёнакъгъа барадыла. Мухамматны уа (Аллахны саламы анга болсун!) тюелеге къараргъа кёоядыла. Джашчыкъ бир терекни тюбюнде олтуруб кългъан эди.

Бухайра уа, ол булутчукъну бир терекни башында кълкыб тургъанын эслеб, былай айтады:

— Эй, араблыла, мен барыгъыз да келигиз, деб тилеген эдим.

— Эй, Бухайра, бир джашчыкъдан сора киши кълмагъанды бери келмей, ол арабызда эм гитчеди, — дейдиле араблыла да.

— Иги этмегенсиз аны кёюб келгенигизни, келтиригиз аны да, ол да сизни бир адамыгъызды...

— Мен Аллата, Алгъузза кълчла бла ант этеме: иги тюдю Абдуллахны джашы ашамай кълса, — дейди бир араблы. Сора, биреуленни джибердиле да, ол Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) алыб келеди. Джашчыкъ, таукел келиб, кёнакълбайны кълтына олтурады. Бухайра, анга бурулуб, ушакъ этиб башлайды.

— Аллата, Алгъузза кълчланы аты бла тилейме: мени хар сорууума джууаб этиб бар, — дейди ол. Мухаммат а (Аллахны саламы анга болсун!), ала табынган кълчланы — Аллата, Алгъузза, Хубал кълчланы — кёрюб болмагъаны себебли:

— Сен манга ол кълчланы атлары бла джукъ айтма. Мен ант этеме, мени Аллахым да, мен да ол кълчланы хар неден да эрши кёребиз...

Аллай сёзлени эшитгенинде, талай заманны джашчыкъгъа кълараб туруб, Бухайра башха тюрюлю сёлешеди:

— Мен Аллахны аты бла тилейме: мен соргъан затлагъа джууаб бер.

— Энди, нени юсюнден сюе эсенг да, сор меннге, — дейди Мухамат да (Аллахны саламы анга болсун!).

Бухайра, тюрлю-тюрлю затланы юсюнден селеше келиб, барыб, Абу-Талибни къатына олтуруб, былай сорады:

— Кимди бу джашчыкъ? Сени киминг болады?

— Бу мени джашымды, — деб джууаб береди Абу-Талиб.

— Огъай, бу сени джашынг тюлдю, — дейди Бухайра. Не ючюн десенг, Аллахдан келечи файгъамбарны ёксюз болуб ёсеригин билиб тура эди ол.

— Тюсюн айтсам, мени къарнашымы джашыды, — дейди Абу-Талиб.

— Муну атасына не болгъанды?

— Бу анасыны къарнында болгъан заманда ауушханды атасы.

— Муну анасы уа къайдады?

— Ол да кёб болмай ауушханды...

— Сен тюз айтдын. Сенден тилерим: чуутлуладан заран джетгинчи, бу джашчыкъны алыб, ызынга дженгил къайт. Аллахны аты бла ант этеме: хар несин да мен билгенча билселе, ала муну ёлтюрмей къоярыкъ тюлдюле, — деб тамамлайды Бухайра сёзюн.

V.

Алай бла, Мухамат (Аллахны саламы анга болсун!) Сириядан юйне къайтхан эди. Ол, Мекканы адамларыны къойларын кюте, кюнлерин табигъат къойнунда ашыра эди. Кёкге къараб, дуняны сейирлик тахсаларын ачыкълай эди. Къойланы бютюн бек джазыкъсына эди. Аллай хал аны адамланы джазыкъсыныргъа да юрете эди.

Кечелени биринде уа Мекканы бай адамлары тойкъууанч этедиле. Джыр, тепсеу, оюн, дауурбаз тауушла — бары да джюрекни учундурадыла. Ол затлагъа къараргъа сюйюб, ол тойлагъа-къууанчлагъа бютеу Мекканы сабийлерича барыргъа талпыб, Мухамат (Аллахны саламы анга болсун!) кесича сюрюучю джашчыкъдан, мени къойларыма да бир къарай тур, мен ары

барыргъа сюеме, деб тилейди. Джашчыкъ кьойлагъа кьараргъа разы болады.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Мекканы кыйырындан киргенлей, дауурбаз, сыбызгъы тауушланы эшитеди.

— Бу не затды? — деб сорады ол адамлагъа.

— Бир эркиши юйленеди бюгече, — дейдиле ала.

Джашчыкъ, олтуруб байрамгъа кьарай турады да, кьаллайла эсе да кьалкыйды да кьалады. Уяныб кьараса уа — кече да кетиб, танг да атыб, кюн тийиб тура. Джангы кюнню исси таякълары уятыб, кьалай джукълаб кьалдым деб, туруб, кьойларын джокълайды. Алай бла, Уллу Аллах Мекканы сабийлери барычу джерледен да, кечинну ишледен да сакълайды аны ол кече. Аны бла кьалмай, кьачлагъа табынудан да кьутхарады. Аллах аны сыйлы кьуллакъ джюрютюрге кесинден келечи этген эди.

VI.

Бир джолда, Меккагъа келиб, бир адам сатыу этиб башлагъан эди. Аны харакетин алыб, бир белгили кьураишли ачха бермей кьойгъан эди. Ол адам, джюреги кыйналыб, хар кимден болушлукъ излеген эди, алай а анга киши да кьайгьырмагъан эди, сора, болмагъанында, ол, Абу-Къубанс таугъа чыгъыб, болушлукъ излей, тегерекге кычырады. Алай этгенинде, анга болушлукъгъа Аззубаир эмда кьураиш кьауумну бирси белгили адамлары келедиле. Ала Ибн-Джудгъаны юйуне киредиле (ол юйде бардыра эдиле кенгешлени). Аланы биргелерине Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!) киреди ары. Барысы да, оноулашыб, бир акъылгъа келишиб, ол адамгъа буюрулгъан ачханы алыб бередиле. Артда Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) джарлылагъа, инджилгенлеге хакъ табдырычуланы башчысы болгъан эди. Ол зорлукъну, терсликни кёрюб болмай эди. Уллу Аллах анга джазыкъсынмакълыкъ, болушмакълыкъ шартла берген эди.

ХУАЙЛИДНИ КЪЫЗЫ ХАДИДЖАТ

I.

Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) 25 джыл толгъан заман да джетеди. Ол Меккада бек бел-

гили, бек тюз адам болады. Аллай шартлары ючюн анга «Ийнамлы», «Ышангылы» деб атайдыла.

Бир кюн Хуайлидни кызы Хадиджат сатыу этерге харакет хазырлай тура эди. Ол кзураиш кзауумда бек бай, рысхылы тишируу эди. Эркишилеге хакъ тедеб, кесини сатыу-алыу ишлерин баджарта эди, алагза толу ышана эди.

Ол кюн Абу-Талиб Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) былай айтады:

— Мен эркишиме, алай а рысхым джокду, талай джылны бир-бири ызындан кзургзакълыкъ кзысыб, кзыын заман келди. Ол себеден бизни сатыуубуз-алыуубуз да джокду, туюе бла джолгза чыгзар заман а джетгенди. Хадиджат кесини сатарыкъ харакетин Сириягза хазырлай турады. Аллай ишни баджарыгза, хакъ бериб, эркишиле тутады. Сен да, барыб анга кесинги таныт, сени тюзлюкюнг хар кимге да белгилиди, башхаладан эсе сеннге бек ышанныкды.

— Кзайдам, ол кеси чакъырмазмы мени аллай ишге?— дейди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

— Оллахий, сен кесинг барыб айтмасанг, ол башха адамланы алыб кзояр деген кзюркзуу барды...

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) барыгза излемейди: ол чыртда сюймей эди, кесине хайыр, табыкъ излеб, кимге болса да джалбарыб барыгза.

II.

Абу-Талиб кеси барыб сеleşеди Хадиджатха.

— Сен башха адамны теджесенг, унамай кзояргза да боллукъ эдим. Анга не айтайым — мен сыйлы керген адамды, — дейди Хадиджат. Сора, Абу-Талиб кетгенлей, джумушчусун Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) неди.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) келгенлей:

— Сени тазалыгынгы, тюзлюкюнгу биле эдим да, аны ючюн джиберген эдим санга джумушчуму. Ол иш ючюн мен санга башхалагза бергенимден эки кзатха артыкъ берликме хакъны, — дейди Хадиджат.

Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!) аллай

ишни тындырыргъа разылыгъын билдиреди. Юйге келиб, Абу-Талибге да бюсюреу этеди.

— Санга бу къуллакъну Аллахынг бергенди, — деб къууанганын айтады ол да.

III.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) эмда Майсара, Хадиджатны харакетин хазырлаб, джолоучулукъгъа атланадыла. Абу-Талиб, ашыра келиб, джашны эки эркишиге аманат этеди.

Алай бла, кернуаннга кеси башчылыкъ эте, биринчи кере чыкъгъан эди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) узакъ джолоучулукъгъа. Бара-бара, ол Майсара бла кёб ушакъ этген эди. Джол нёгери аны ариу халисине, терен оюмуна бек сукълана эди. Экиси да бир-бирине тамам бек илешген эдиле.

Ол халда барыб, Бусра базаргъа джетиб, сатыу этиб башлайдыла. Майсара ишни иги баргъанына къууанады.

— Хадиджатны ишинде бюгюнча уллу хайыр ёмюрде тюшюралмагъан эдик, — дейди ол, ызларына джол тутханларында.

Хадиджат а, ол кёзюуде мекаямыны эм мийик терезесинден джолгъа къараб, сатыу этерге джиберген адамларын ашыгъыб сакълай эди. Алай эте туруб, бир заманда джууукълашыб келген кернуанны кёреди. Майсара бла Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!), аны кенгден эслеб, уллу хайыр тюшюргенибизни юсюнден сюйюмчюлюк айтыргъа къайсыбыз чабсын, деб къайгъырадыла. Сора, келишгенлерича, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), тюесин джортдуруб, Хадиджатха ашыгъады эмда, болумну айтыб, аны бек къууандырады.

— Майсара уа къайдады? — деб сорады Хадиджат.

— Ол кернуан бла келеди, — деб билдиреди джаш да.

IV.

Хадиджатны къыркъынчы джылы бара эди. Адамла аны бек таза иннетлиге эмда къураиш къауумда эм онглу адамланы бирине санай эдиле. Ол бек чырайлы,

акъ шинли, тогъуракъ тиширыу эди, уллу къара кез-лери, къалын къара чачы, ариу ауазы аны бютюн да жёлбетли эте эдиле. Къураиш къауумдан кёбле тилей эдиле аны, алай а ол чыртда унамай эди. Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) кёргенлей а, таза джю-рекден суйген эди, ёзге сезимин къалай ачыкъларгъа билмей эди. Майсара бла джашны бир-бирлерине илеш-генлерин билиб, бир кюн Хадиджат кёлюндегин ачыкъ-лар мадар табады. Алай демеклик — Майсарагъа са-лады аллай борчну. Ол да, барыб:

— Эй, шохум, сен нек юйленмейсе? — деб сорады джашха.

— Рысхым джокъду юйленирге.

— Санга рысхы да, ариулукъ да, сый да берселе, разы болуб юйленникми эдинг?

— Кимди да аллай?

— Хадиджатды.

— Манга аллай ашхылыкъны ким этерикди, — дей-ди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), бираз джунчуб.

— Мен этерикме, — деб Майсара да анга сёзюню магъанасын ангылатады.

V.

Андан сора Майсара, Хадиджатха барыб, джашны разылыгъын билдиреди. Тиширыу, бек къууаныб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) аны джуу-укълугъу ючюн, къураиш къауумда уллу сыйы болгъа-ны ючюн, ариу халиси, этимлилиги, тюз иннетлилиги ючюн барыргъа излегенин айтады. Кертиси бла Хадид-жат аны къысха джууугъу эди, экисини да къарт ата-лары Къусай эди.

Сёз тауусургъа Хадиджатны юйюне келедиле: Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Абу-Талиб, Абдул-Муталибни джашы Хамзат, дагъыда белгили башха къураишле. Абу-Талиб, ёрге туруб:

— Мухаммат мени къарнашымы — Абдуллахны — джашыды, аны сый бла, намыс-адеб бла хорлаяллыкъ джокъду, джангыз рысхы-байлыкъ джетишмейди анга. Байлыкъ — ол ётюб баргъан кёлеккеди, акъыл-оюм болса, рысхы да келир. Сизни сыйлы адамыгъыз-

ны излей, бизни улан кюеулюк борчун толтурургъа хазырды.

— Хадиджатны къысха джууугъу — Науфалны джашы Уаркъа да — ёрге къобуб, ушагъыулу сёлешеди:

— Эй, къураишле, мени шагъатларым болугъуз: мен Хуайлидни кызы Хадиджатны Абдуллахны джашы Мухамматха берирге разыма.

Абу-Талиб да, ёрге къобуб, былай айтады:

— Къураишле, сиз мени да шагъатларым болугъуз. Биз, кертиси бла да Хуайлидни кызы Хадиджатны Абдуллахны джашы Мухамматха алабыз.

Ол алай айтханлай, бютеу эркишиле ёрге туруб, къууанч этиб тебрειдиле. Хадиджатны буйругъу бла тепсеу, джыр да башланадыла, сыбызгъыла согъуладыла, даурбазла къагъыладыла.

Ышаннгылы Мухаммат бла (Аллахны саламы анга болсун!) таза Хадиджатны тойлары бек алаамат халда ётеди.

VI.

Бир джыл къураиш къауум Сыйлы Къбаны джангыртыргъа оноу этеди. Барысы да, ташла джыйыб, мекямны мийнклигин Къара Таш бла тенг болгъунчу ёсдюредиле. Къара Ташны салыуда уа орталарында даулашыу башланады. Сора Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) айтадыла не ючюн даулашханлары.

— Бир уллу къумач келтиригиз, — дейди ол да алагъа.

Къумач келтириб, джерге джайгъанларында, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Къара Ташны аны юсюне салдырыб, энди хар ким къумачны къыйырларындан тутугъуз да, кёлтюрюгюз, дейди. Ала ёрге кёлтюргенлей, кеси да эки къолу бла тутуб, Къара Ташны орнуна салады. Аны бу ишине барысы да разы боладыла. Ол кесини терен акъылы бла алайда керексиз дауну терк тохтата билген эди. Ол заманлада араблыланы арасында аллай керексиз даула бола туруучан эдиле.

АЛЛАХДАН БУЙРУКЪ КЕЛГЕНИ

I.

Мухаммат бла (Аллахны саламы анга болсун!) Хадиджат кѳууанчлы джашай эдиле. Ала бир-бирлерин тамам бек сюе эдиле. Эри кѳб сагъыш эте эди, Хадиджат да, ол затны ангылаб, аны сагъышын бѳлмезге излеб, кеси джангыз кѳюучан эди. Башха араблыланы кѳатынларыча, джаншаб турургѳа сѳймей эди.

Бир джолда Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Сыйлы Кябагѳа барыб келиб, терен сагъышха сингеди. Сыйлы Кябада адамла кеслери кѳоллары бла ишлеген 360 кѳачха табынганларыны юсюнден эди сагъышы. Ол кѳачла джукъ эшитмейдиле, ала адамланы излемлерине келишмейдиле, тилеклерине джууаб бермейдиле, джарамайдыла. Дунняда кѳуру бир уллу Аллах барды. Ол джаратханды кюнню-айны да, кѳкнюджерни да, сууланы-тауланы да, адамланы-хайуанланы да. Аллахдан тилерге керекдиле адамла тилеклерин, анга табыныргѳа керекдиле барысы да. Джангыз олду табыныугѳа, махтаугѳа да тыйыншлы...

Алай эди Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) оюму. Ол, азыкъ да алыб, адамланы дауурларындан кенгирекге — Хирра деген дорбуннга — бара эди. Уллу Аллахха кече да, кюн да кѳуллукъ эте эди. Хар джыл сайын бир айны ол дорбунда кѳалыучан эди. Анда джангыз кеси турса, джюреги дуня ишледен, дуня субайлыкѳладан бош бола эди, актылы да тазалыкѳ таба эди. Намаз кѳылыб ѳтдюре эди сау бир айны. Биргесине элтген азыгъындан дорбунну кѳаты бла озгѳан джарлылагѳа, ѳксюзлеге ашата эди. Дорбунда джукѳлагѳан заманында тюрю-тюрю тюшле кѳре эди, уянса уа, аны тюшлери джашауда керти бола эдиле. Джюрегини тазаланыуу аны Аллахха джууукѳлашдыра эди.

II.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кѳыркъынчы джылында да Хирра дорбуннга бара эди. Ашсуу элтиб, анда талай заманны тура эди. Кюндюз ораза тута эди, намаз эте эди, кече тарауих намазгѳа кѳоба эди.

Бир джолда уа ол, кюн батаргѳа джууукѳлашхан

заманда джатыб, юсюн джууургъан бла джабыб джукълайды. Келлик кече Рамазан айны къадыр кечеси эди. Джукълаб тургъанлай, тюшюнде бир таууш анга былай айтады:

— Окъу, Мухаммат.

— Мен окъуй билмейме...

— Окъу, — деб, джерге басыб, тылпыуун тыйыб, дагъыда ийиб, экинчи кере да билдиреди ол таууш.

— Нени окъуюм?

— Окъу, насыблы, Аллахынг юретеди сени сёзюне, сен билмегеннге, — дейди мёлек...

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), илгениб уянады да, къоркъуб, дорбундан чыгъады. Алай чыккъгъанлай, кёкден таууш эшитеди:

— Эй, Мухаммат, сен Аллахны келечисе, мен а Джабраил мёлекме...

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), кёкге къараб, кюн чыккъгъан джанында мёлекни табанларын кёреди. Ол затха сейирсиниб, кёкню тёрт джанына да къарайды. Къайры къараса да — мёлекни кёреди. Не этерге билмей, къоркъуб, орнундан тебелмей къалады. Хадиджат анга ийген джумушчу келгенинде да, ол халда сюелиб тура эди.

III.

Алай болуб, къоркъуб, юйюне къалтырай-къалтырай келеди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

— Эй, Къасымны атасы, сен къайда эдинг, — деб сорады Хадиджат. — Сени излете, Мекканы джерджерине джумушчула ийиб айланганма.

— Юсюме бир джылы зат беригиз, бир джылы зат, — дейди эри, къалтырай-къалтырай.

Хадиджат, аны юсюн джылы затла бла джабыб, рахат болгъунчу сакълайды. Бираз эс джыйгъанында, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кёрген затларындан, неден къоркъгъанындан хапар айтады.

— Огъай, къоркъма да, къууан сен. Сен тюз иннетли адамса, санга заран джетерик тюлдю, — деб кёл этеди Хадиджат.

Андан сора Джабраил мёлек Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) сыйлы Къурандан Муддасир, Музаммил сураланы юретеди.

Эри джукъларгъа джатханлай, Хадиджат, Науфалны джашы Уаркъагъа (ол Хадиджатны атасыны къарнашындан туугъан эди) барыб, хапар айтады. Уаркъаулла Аллахны Таурат, Забур, Инджил китабларын окъугъан адам эди.

— Мени джанымы эркинлиги кимде эсе, аны бла ант этеме, ийнан мени сёзюме: Мухамматха керти Джабраил мёлек кёрюннгенди, ол Мусса фыйгъамбаргъа да кёрюннген эди... Сени эринг биз къауумну фыйгъамбарыды. Ол затны ангылаб, кесин къатдырыб джюрюсюн, — дейди Уаркъа.

Хадиджат, юйге келиб, эрине ол сёзлени айтады...

Бир кюн Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Сыйлы Кябагъа барыб, анда Уаркъагъа тюбейди.

— Эй, къарнашымы джашы, кёрген затларынгдан манга бир хапар айтчы, — дейди да Уаркъа, хапаргъа тынгылаб бошаб, былай къошады:

— Бизни джашауубуз кимни къолунда эсе, аны бла ант этеме: сен бу миллетни келечи фыйгъамбарыса. Санга кертиси бла да Джабраил мёлек келгенди, ол Мусса фыйгъамбаргъа да келген эди. Ётюрюк айтаса деб, терслерикдиле сени, джюрегинги къыйнарыкъдыла, инджитирикдиле, мындан керн къыстаргъа излерикдиле. Улла Аллах кеси болушсун сени динингде...

IV.

Джабраил мёлек, уллу Аллахны буйрукъларын толтура, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) дагъыда келиб тура эди.

— Эй, мени къарнашымдан туугъан, ол келиучю мёлек келсе, меннге бир билдирирмисе, — деб тилейди бир кюн Хадиджат.

— Болсун, айтырма, — дейди эри.

Кёб турмай Джабраил мёлек келеди. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аны келгенин юй бийчесине айтады.

— Алай эсе, эй, баш ием, ёрге тур да, мени сол бутума бир олтур, — дейди Хадиджат. Эри, ёрге туруб, аны сол бутуна олтурады.

— Кёремисе мёлекни? — деб сорады юй бийчеси.

— Хо, кёреме.

— Сора орнунгу ауушдур, мени онг бутума олтур,— дейди Хадиджат. Эри да ол айтханча этеди.

— Энди уа кёремисе аны?

— Хо, кёреме.

— Энди мени къучакъла, — дейди юй бийчеси. Ол да, ёрге туруб, къаты къучакълайды.

— Энтда кёремисе мёлекни?

— Кёреме.

Хадиджат, кесин къучакълатыб, дагъыда сорады:

— Кёремисе аны?

— Огъай, кёрмейме...

— Эй, баш ием! Аллахны аты бла ант этеме, сен къууаныргъа керексе. Ол шайтан тюлдю, кертиси бла да мёлекди.

V.

Дагъыда барады Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Хирра дорбуннга. Джабраил мёлекге тюбер ююн, алайда кёб заманны турады. Мёлек келмегеннде, уллу Аллах мени кёюбму олтурду экен деб, джюреги кыйналады. Ол алай мыдахсыныб тургъанлай, таууш эшитиледи:

— Эй, Мухаммат! Сен Аллахны келечи файгъамбарыса.

Ол сёзлени эшитиб, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ёрге къарагъанлай, анга Хирра дорбунда биринчи кере келген мёлекни эслейди. Ол кёкде таянчакъ шиндикге олтуруб тура эди. Ол къууанч тыбырлы болгъан Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) сыйлы Къууранны юретиб башлайды. Уаззуха деген сураны ахырына дери айтыб юретеди.

БИРИНЧИ МУСЛИМАНЛА

I.

Къураиш къауумгъа джылланы биринде ачлыкъ джетеди. Абу-Талибни уа сабийлери кёб эдиле. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аны этген игликлерин унутмагъан эди. Ол себебден анга болушургъа излейди. Аллай иннет бла аны атасыны къарнашы Аль-Аббасха барыб, былай айтады:

— Абу-Талибни кѣб сабийи барды, кел, биргелей барыб, аланы ачыкъдан къутхарайыкъ: сен бирин алырса, мен да — бирин...

Алай бла, экиси да Абу-Талибге барадыла.

Абу-Талиб, Акъил деген джашымы кесиме кьоюгъуз да, башхаларын алыгъыз, деб тилейди. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Алийни, Аль-Аббас да Джагъафарны алыб кетедиле. Ол кюнден башлаб, Алий файгъамбарны юйюнде ёсе эди.

II.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кертиси бла да файгъамбар болгъанына ийнаналы Халиджат. Ол себебден эри намаз этген заманда ол да эте эди. Экиси да, киши кѣрмесин деб, ташатын эте эдиле намазны. Бир джолда уа намаз этгенлерин кѣрюб, ала бошагъынчы къараб туруб, Алий:

— Бу неди? — деб сорады.

— Аллахны диниди, бу диннге къуллукъ этдирир ючюн сайлагъанды мени да, аны ючюн этгенди мени файгъамбар, — дейди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). — Сени да чакъырама Аллахха табыныргъа, чакъырама Аллата бла Алгъузза къачлагъа ийнанмазгъа.

— Да, мен бу затны бу кюннге дери эшитмегенме. Атам бла оноулашыргъа заман бер меннге, — дейди Алий, арсар болуб.

— Алий, ислам диннге кирирге сюймей эсенг, сен бу ишни башхалагъа айтма, — деб тилейди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). Файгъамбар бу затны тахсасын ачаргъа сюймей эди. Алий, аны сѣзлерине эс бѣлюб, кесини бѣлмесине кириб, кѣб сагъыш этеди, Атамы бу къарнашына «Ийнамлы», «Ышангылы» деб атагъандыла, бир заманда да кишини алдамагъанды, къачланы кючлери-магъаналары джокъду, алагъа ийнанмагъыз, деб тюз юретеди, ол себебден мен анга тынгыларгъа керекме деген оюмда тохтаб, танг белги бергинчи ол да джангы диннге киреди.

— Излемейме мен атам бла джангы динни юсюнден оноулашыргъа. Аллах ол динни аны бла оноулашыб чыгъармагъанды, мени джаратхан заманында да киши бла оноулашмагъанды,— дейди джаш, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) къатына келиб.

III.

Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!), Алий да, Мекканы тауларына барыб, адамладан кенгирекде намаз эте эдиле. Бир кюн аланы алай этгенлерин кёруб, Абу-Талиб фэйгъамбаргъа айтады:

— Эй, атамы къарнашыны джашы, бу не затды, неге табынаса сен?

— Бу Аллахны диниди, аны мёлеклерини, келечилерини диниди, бизни къарт атабызны — Ибрахимни — диниди. Аллах, кесини къулларына бу динни теджеб, менни келечи этиб джибергенди. Сен да тыйыншыла бу динни тутаргъа. Чакъырама сени да тюз джолгъа, теджейме санга бу ашхылыкъны. Аллахны джолуна ким разы эсе, ол болушурукъду меннге бу иште.

— Огъай, мен айырылалыкъ тюлма кесими атабабаларымы динлеринден, — дейди Абу-Талиб джууабха. Сора, джашына айланыб, былай сорады:

— Сендамы киргенсе бу джангы диннге?

— Хо, атам, мен Аллахха да, аны фэйгъамбарына да ийнанам. Аллахдан бизге келечи нени келтирген эсе, аны джакъларыкъма. Мен бу диннге киргенме эмда кертилей къаллыкъма, — дейди джаш.

— Уллу Аллах сени къуру иги ишге чакъырады, сен андан айырылма, кери болма, — деб кетеди атасы.

IV.

Бир кюн бир саудюгер, Меккагъа хаджиликке келеди да, бир зат сатыб алыр мурат бла фэйгъамбарны атасыны къарнашы Аль-Аббасха тюбейди. Ол, Аль-Аббасны эски танышы, олтуруб, ушакъны башлайды. Ала сёлеше тургъанлай, арлакъда бир эркиши намаз этиб тебрейди. Бир джашчыкъ да келеди аны къатына. Андан сора бир къатын эркишилени ызларындан сюеледи. Эркиши тобукъларына ийилгенлей, джашчыкъ да, къатын да аныча этедиле. Сора эркиши шеждеге барады, ол бирси экиси да этедиле аныча.

— Не динди бу?—деб сорады саудюгер Аль-Аббасха.

— Бу мени къарнашым Абдуллахны джашы Мухамматны диниди. Аллах аны бизге келечи этиб ийгенди. Эркиши фэйгъамбар кесиди, джашчыкъ мени къарнашымы — Абу-Талибни — джашы Алийди, тиширыу уа фэйгъамбарны юй бийчеси Хадиджатды, — деб ангылатады Аль-Аббас да.

V.

Абдуллахны джашы Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) фэйгъамбарды, ол кесини миллетини адамларын бир Аллахха къуллукъ этерге ташатын чакъырады деб, Меккада хапар джайылады. Хакиманы джумушчусу Ибн Хизам (ол Хадиджатны къысха джууугъу бола эди), кесини башчысы бла Аубекирге келиб, былай билдиреди:

— Сени анангы эгечи Хадиджат бегитгеннге кёре, аны эри Мухаммат, Мусса фэйгъамбар кибик, Аллахны келечисиди.

Аубекир, бу сёзлени эшитиб, терен сагъышланады:

— Мен Мухаммат таза иннетли, ышангылы, тюзлюккю адам болгъанын билеме, ёзге...

Аллай сагъыш аны Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) кесине да тубетеди.

— Эй, Къасымны атасы, меннге джетген хапар тюзмюдю?

— Сен адамланы бир Аллахха ийнаныргъа чакъыраса, кесинги да Аллахны келечисине санайса деб, алай айтадыла.

— Хо, Аубекир, Уллу, Сыйлы Аллахым Ибрахим фэйгъамбарны тилеги бла мени миллетиме да, бютеу дунияны къулларына да келечи этгенди.

— Мен ант этеме сенден ёмюрде ётюрюккю эшитмегенме. Сен кертиси бла да тыйыншлыса ол орунга. Сени ышангылылыгъынг ючюн, джууукъларынгы багъалата-джакълай билгенинг ючюн, тюз ишлеринг ючюн къолунгу тутама...

Былай сёзлерин эшитиб, фэйгъамбар Аубекирге къолун узатады. Ол да, джюреги учунуб, ислам диннге кирирге разылыгъын билдиреди.

Аубекирни диннге киргенин эштиб:

— Сени тюз джолгъа салгъан Аллахха махтау,— дейди Хадиджат.

VI.

Аби Уакъассны джашы Саад фэйгъамбарны анасны — Уахабны къызы Аминатны — атасыны къарнашы эди. Бир джолда, орундукъгъа таянганлай, джукълаб, тюшге сингеди. Къарангыда айлана, кёкде

джарыкъ айгъа къараб, анда Аубекирни, Алийни, файгъамбарны джалчысы Харисни джашы Заидни кѣреди ол тюшюнде. Ала, айдан къараб, аны кеслерине чакъыра эдиле. «Сиз къачан тюшгенсиз ары?»— деб соргъаны бла уяныб, Саад тюшюню юсюнден сагъышла нады, алай а андан магъана чыгъаралмайды. Эртден-бла Аубекир, Саадха келиб, анга быллай хапар айтады:

— Мухамматха кѣкден Аллахны буйругъу келгенди. Ол буйрукъ, аны файгъамбарлыгъын бегитиб, бир Аллахха ийнаныргъа чакъырады.

— Мухаммат Аллата бла Алгъуззагъа ийнаннганын къойгъанмыды? — деб сорады Саад.

— Таш къачлагъа табыныуну къоюб, бир Аллахха табышыгъыз, деб чакъырады ол адамланы. Аны ючюн кишиден хакъ, рысхы излемейди, Хадиджатны байлыгъы аны ёмюрюне джетерикди, аны атауулу да къураиш къауумда эм сыйлыды. Джансыз къачлагъа табынмагъыз да, сизни кесигизни, таза кѣкню, къум тюзлени, джылтырагъан джулдузланы, джарыкъ кюнню, суулань, бачхаланы, хауаны, чегетлени джаратхан Аллахха табыныгъыз, деб чакъырады файгъамбар. Аны чакъырыуу джарлы-бай деб айырмайды, башчы, джалчы деб къарамайды. Мухаммат иманы бла, иши бла да Аллах бла аны къуллаарыны арасында джол кѣргюзюучю келечиди. Ол дунияны насыбына, учсуз-къыйырсыз ашхылыкълагъа чакъырады.

— Ким барады аны ызындан бу диннге?— деб сорады Саад.

— Мен, Абу-Талибни джашы Алий, Харисни джашы Заид...

Бу адамла айтылгъанлай, Саад, кече кѣрген тюшюн эсине тюшюреди да:

— Аллахны файгъамбары къайдады? — деб сорады.

— Ол Мекканы къатында, бир таша джерде, намаз эте турады....

Алай ушакъ этиб, экиси да бирге файгъамбаргъа барадыла. Аллахдан башха аллахлыкъ болмагъанына, Мухаммат Аллахны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этер ючюн.

VII.

Къураиш къауумда Аубекир эм сыйлы, эм белгили, эм бай юйдегиден эди. Кеси да бек огъурлу, илеш,

тынч адам эди. Бу шартлары ючюн джамагъат аны бек сюе эди. Ол тенглерин джангы диннге чакъыргъанында, ала барысы да анга арт бургъан эдиле.

Бир кече Аубекир, тёрт джанына сескекли къарай, Халафны джашы Уммаяны (ол къураиш къауумну бир тамадасы эди) юйюне джетиб, бир негр джалчыгъа шыбырдаб сёлешеди.

— Билял, сенмисе?

— Сен а кимсе?

— Мен Аубекирме...

— Аубекир? Сейирди, бу заманда нек келгенсе?

— Бир уллу джангылыкъ барды.

— Не джангылыкъ?

— Бизни халкъдан файгъамбар чыкыгъанды.

— Кимди ол?

— Абдуллахны джашы Мухамматды...

Ма аллай халда тюеб, Аллахдан сора аллахлыкъ болмагъанына, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аны келечиси болгъанына Билялны ийнандырырча хапар айтады Аубекир. Файгъамбар да ол кёзюуде узакъда, Мекканы джамагъаты кёрмезлик джерде, тенглерине Къуранны окъуй эди, аланы джангы диннге юрете эди. Ол заманда уллу Аллах кесини келечисине, ислам диннге ачыкъ чакъыр, деб буюрмагъан эди.

ИНДЖИТИУ

1.

Къураиш къауумну адамлары, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кесин файгъамбаргъа санагъанын, анга кёкден буйрукъ келгенин, адамланы бир Аллахха къуллукъ этерге чакъыргъанын да, аны кибик эски къачланы сыйларын тюшюргенин да билиб, файгъамбарны да, анга къошулгъанланы да ызларындан тюшюб тебрейдиле.

Бир кюн Саад, ислам диннге киргенлеге къошулургъа талпыб, ала бла бирге намаз этерге суйюб, джолгъа чыгъады. Аны ызындан бир эркиши мараб тургъанын эслеялмагъан эди. Ол эркиши, аны ызындан барыб, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) кесини нёгерлери бла намаз эте тургъан джерни кёрюб, къайтыб барыб, къураиш къауумну адамларына билдирген эди.

Файгъамбар кесини нёгерлери бла намаз эте тур-

гъанлай, Абу-Джахил бла талай адам келиб, ала бир терекни артында бугъунадыла. Саад, намаз этиб бошаб, кеси джараууна бара тургъанлай, Абу-Джахил бла аны нёгерлерин эслеб къояды.

— Сиз былайда не этесиз? — деб Абу-Джахил ала-ны намазларын хиликкелейди. Аны хиликкесин джакъ-лай, нёгерлери пырх-чырх боладыла. Саад, ачыулануб, джерден бир тые суюкни алыб, биреуленни бетине ура-ды. Ол да, аны къулагъына уруб, джара салады.

Саад алай болуб къайтханында, файгъамбар, аны джарасын байлай:

— Къыйналма, Саад: Аллах джолунады сени бу акъгъан къанынг, — деб аны кёлюн джапырады.

II.

Андан сора кёб турмай Джабраил мёлек келеди да, ислам динге джууукъ адамланы, хоншуланы ачыкъ чакъырыгъа Аллахны буйругъун билдиреди. Мухам-мат (Аллахны саламы анга болсун!), ол буйрукъгъа бойсуна, къураиш къауумгъа ачыкъ сёлеширге кёлле-неди. Ассафа таугъа чыгъыб:

— Эй, джарыкъ танг! Эй, адамла! — деб къычыра-ды. Аны тауушуна олсагъатлай адамла джыйылады-ла. — Эй, къураиш къауум! Бу тауну ичинден аскер чыгъыб, сизге чабарыкъды, десем, мени сёзюме ийнан-ныкъмы эдигиз?

— Хо, ийнанныкъ эдик, — дейдиле джыйылгъанла.

— Сора тынгылагъыз — мен сизге Аллахдан келе-чиме! Эй, Абду-Манафны джашлары, эй, Зухрийни уланлары, эй, Таимни джашлары, эй, Махзум бла Асаадны уланлары! Уллу Аллах меннге борч салгъан-ды сизге — джууукъларыма, ахлуларыма — хапар бер-рирге. Бир Аллахдан сора башха аллахлыкъ джокъ-ду, деб сиз бирден айтмасагъыз, мен бу дуняда да, ол дуняда да сизге болушаллыкъ тюлме!

— Ёлюм санга хар кюнде: къуру муну ючюнмю чакъыргъан эднг бизни, — дейди Абу-Лахаб, тамам ачыулануб, темирчилеб. Ол да, аны юй бийчеси Умму Джамия да алайдан кетгенлей, аны ызындан башхала-да тизиледиле... Къалады Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Ассафа тауда кеси джангыз. Сора Уллу Аллах, Джабраилни ийиб, файгъамбаргъа кёкден Ма-сад сураны джибереди.

III.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) адамла, аны айтханын этмей, кеси джангыз кѳююб кетгенлерине кѳыйналады. Сора ол, ашарык-ичерик хазырлаб, бютеу кѳураиш кѳауумну тамадаларын чакѳыр деб, Алийге буюрады. Ол да, фыйгѳамбар айтханча этиб, Абу-Талибни, Хамзатны, Аль-Аббасны, Абу-Лахабны, дагыда башхаланы чакѳырады.

— Эй, Абдул-Муталибни джашлары! Мен Аллах бла ант этеме: кесини миллетине мен теджегенден иги затны теджегенни билмейме. Бу дуняда, ол дуняда да джарарча, эм игисин-ашхысын теджейме мен сизге. Уллу Аллах меннге сизни Ислам диннге чакѳырыргѳа буюргѳаны кертиди. Сизден бу диннге ким кирсе, ол мени керти кѳарнашымды, нѳгеримди...

Фыйгѳамбарны бу сѳзлерине барысы да эс бѳлюб тынгылайдыла. Сора Алий, ѳрге туруб (ол аланы ичлеринде эм джаш эди), былай айтады:

— Эй, фыйгѳамбар, мен сени бу ишингде онг кѳолунг болурма!

— Бу кертиси бла да мени кѳарнашымды, сизни ичигизде ышангылы болушчумду, аны айтханын этигиз барыгѳыз да, — дейди фыйгѳамбар, Алийни кѳаты кѳучакѳлаб. Алай а барысы да, кюле-кюле, ѳрге кѳобуб, Абу-Талибге бу халда сѳлешедила:

— Кесинги джашынг айтханны эт, анга бойсун, деб буюрады санга Мухаммат...

IV.

Заман ол халда бара, фыйгѳамбар кесини нѳгерлери бла биргелей Аль-Аркѳамны юйюнде джашыртын намаз этерге джорюй эди (ол юй Ассафа тауну кѳатында эди). Бир кюн Абу-Джахил, фыйгѳамбаргѳа тюбеб, кесине да, динине да дуняны аманын кѳуяды. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), сабыр тынгылаб, чырта джукѳ айтмай кѳоюды. Ол затны кѳрюб тургѳан бир эркиши аны сабырлыгѳына бек сейирсинеди. Эмда, Абдул-Муталибни джашы Хамзатны (ол тамам батыр, кючлю адам эди) келе тургѳанын кѳрюб:

— Сен бир эшитге эдинг, бир кѳрге эдинг Абу-Джахил сени кѳарнашынгы джашыны динине кѳалай аманла айтханын, — деб билдиреди.

Хамзат, ачыуланыб, Қябагъа барыб, Абу-Джахил кесини шохларыны арасында олтуруб тургъанлай, садакъ джаясын ёрге кёлтюрюб, аны башына уруб, къанын тегеди. Абу-Джахилни тенглери, аны тыя, кёллериндегин ачыкъ айтадыла:

— Сени алгъыннгы заманынг бла бюгюнюнгу арасы былай нек тюрленди? Мухамматны динине киргенли болгъанса былай...

— Қиши да тыяллыкъ тюлдю мени аны диниден, ол Аллахны келечиси болгъаны белгилиди меннге. Ол адамлагъа айтхан затла хакъдыла. Мен Аллахны аты бла ант этеме — аны динин къоярыкъ тюлме. Сиз джигит эсегиз, мени башха затха ийнандырыб бир кёрчюгюз, — деб кетеди Хамзат. Ала да, аны ызындан къараб, тынгылауну басадыла: бек ариу ангылай эдиле аны тюрлендирирге кючлери джетмезлигин.

Хамзат а, ол барыудан файгъамбаргъа салыб барыб, ислам диннге кирирге разылыгъын билдиреди.

— Сени тюзлюгюнге мен шагъатлыкъ этеме, кёргюз, сингдир манга дининги. Бу мен кирген диннге чыртда заран джетдирмезге Аллахны аты бла ант этеме, — дейди ол таукел, джигит адам. Файгъамбар аны алай этгенине керти кёлю бла къууанады. Уллу Аллах Хамзатны диннге кириую бла Ислам динни кючлю этген эди. Хамзат файгъамбарны керти джакъларыкъ эди.

V.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), тюзлюгюне ийнаныб, къураишлени къачларын хыртха уруб башлайды. Ала да, ачыуланыб, не этерге билмей, аны ишини юсюнден Абу-Талиб бла — файгъамбарны арасыны къарнашы бла — селеширге алланадыла. Ол къауумну тамадалары — Рабигъатны джашлары Гъутба бла Байба, Хишамны джашы Абу-Джахил, Уаилни джашы Гъас, дагъыда башхала — анга барыб, кёллериндегин айтадыла:

— Сен бизден тамадаса, къарнашынгы джашы Мухамматны юсюнден бир тюз оноу эт. Ол бизни къачларыбызны хыртха ургъанны къоя эсе, биз да аны да, аны Аллахын да тынчылыкъда къоярбыз...

Абу-Муталиб, адам ийиб, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) чакъыртыб:

— Эй, кърнашымы уланы, сени кѳауумунгу бу тамадалары, аланы кѳачларын-аллахларын хыртха урма деб, тилей келгендиле. Алай этсенг, ала сени да, Аллахынгы да тынчлыкѳда кѳоярла, — дейди.

— Эй, атамы кърнашы! Мен аланы ала табынган кѳачладан иги затха чакѳырмаймамы? — деб сорады фыйгѳамбар.

— Неге чакѳыраса сен аланы?

— Мен чакѳырама аланы бир сѳзню айтдырыргѳа, ол сѳзге бойсунадыла араблыла, аджамлыла да.

— Неди ол? Сени атангы аты бла ант этеме: ол иги зат эсе, кѳуру бир сѳзге тюл, аллай он сѳзге да бойсунурбуз, — дейди Абу-Джахил.

— «Ла Илаха Иллаллах» деб — «Джокѳду Аллах Аллахдан башха» деб — айтыгѳыз.

— Бизден андан башха затны тиле, — дейдиле барысы да, ачыуланыб.

— Кѳой мени тынчлыкѳда, мен эталмазлыкѳ, толтуралмазлыкѳ затны тилеме менден, — деб сѳз кѳошады Абу-Талиб да.

— Эй, атамы кърнашы! Ала мени онг джаныма айны, сол джаныма кюнню салсала да, кѳоймам мен бу ишни. Аллах буюргѳунчу неда мен ѳлгюнчю, ахыр тылпыуум чыкѳгѳынчы дерн кѳоймам мен аны! — деб джылайды фыйгѳамбар. Сора, ѳрге кѳобуб, алайдан кете тебрегенлей, Абу-Талиб, джюреги джумушаб, былай айтады:

— Кѳайт ызынга, эй, мени кърнашымы джашы. Нени излей эсенг да, нени сѳе эсенг да, айт, мен бир заманда да атмам сени, кишиге да онглатдырмазма сени...

VI.

Кѳураиш кѳауумну тамадалары Абу-Талиб кесини кърнашыны джашын джакѳламай кѳоймазлыгѳын биле эдиле эмда бир кюн биргелерине да Уалидни джашы Гѳумаратны алыб (ол кѳураиш кѳауумда эм чырайлы джашланы бири эди) келедиле.

— Эй, Абу-Талиб! — дейдиле ала. — Бу Гѳумаратды, муну сен кесинге джаш эт, бизге Мухамматны бер, ата-бабаларыбызны динлерин хыртха ургѳаны ючюн, биз аны ѳлтюрейик. Эркиши ючюн эркиши беребиз...

— Бек кыйынды сиз менден тилеген зат. Ант этеме сизни джашыгъызны алыб ёсдюрюге, кесими джашымы да сизге берирге. Сиз тилеген зат а, Аллахны аты бла ант этеме, бир заманда да боллукъ тюлдю, — дейди Абу-Талиб ол кызыб келгенлеге.

VII.

Алай бла, арадан талай заман ётеди. Къураиш къауумну тамадалары да Ислам динни кенгден кенг джайылыб баргъанын кёредиле. Сора, ол дин аланы араларына да сингеди деб къоркъуб, джангы динге киргенлени инджите тебрейдиле. Халафны джашы Умая, кесини джалчысын — Билялны — къумгъа сойландырыб, кёкюрегине кюнде кыызгъан исси ташны салыб:

— Ант этеме: Мухамматны дининден айырылмасанг, Аллата бла Алгъуззагъа табыныб башламасанг, аджалынг джетгинчи ма былай турлукъса, — деб къоркъута эди.

— Аллах бирди, бирди, бирди! — деб кычыра эди Билял да.

Алайтын озуб баргъан Аубекир, ол затны кёрюб, Билялны иесинден сатыб алыб, башына бош этиб, Аллах джолуна ийген эди.

Мекканы бани-махзум къаууму, Ясарны джашы Гъаммарны эмда аны атасын, анасын да иссиге чыгъарыб, халек тукъум инджите эди. Алай а ала Ислам динни къояргъа унамагъан эдиле. Озуб баргъан файгъамбар, аланы инджилиб, асыры ачыгъандан этлери джыйырылыб тургъанын кёрюб.

— Эй, Ясарны юйдегиси, тёзерге кюреш. Санга джандетде орун хазырды, — деб кёл этерге кюреше эди. Ала да, джазыкъла, ол артыкълукъгъа чыдай эдиле. Душманлары уа аланы кеслери эрикгинчи термилте эдиле. Ол кюн Абу-Джахил да Гъаммарны анасы Суммаятны уятлыгъына сюнсюню чанчыб ёлтюрген эди.

Алай бла, къураишлени тамадалары муслиманлагъа уллу кыйынлыкъ джетдириб тебреген эдиле. Мухаммат файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун!) дининден чыгъарып ючюн, аланы ашарыкъсыз, суусуз къоя эдиле, джануарлыкъ этиб ёлтюре эдиле. Алай а

муслиманла ол инджиулеге джигитлеча чыдай эдиле. Уллу Аллах джарыкъ джолгъа салгъандан сора, ала суймей эдиле къарангылыкъгъа, джахилликге къайтыргъа.

ЭФИОПИЯГЪА КЪАЧЫУ

I.

Мугъиратны джашы Уалидни тамадалыгъы бла джыйылыб, къураишле Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) юсюнден оноулашадыла. Кёб турмай башха шахарладан хаджиликге адамла келликдиле, ала Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) динине кирмезча этерге керекди, деб сагъаядыла ол кенгешге желгенле.

— Араблыла Мухамматны кертиси бла да бек сюедиле, ала аны юсюнден кёб ашхылыкъ эшитгендиле, ол сеbebден анга къаршчы кюрешиуде бир тилли болугъуз, — деб зин береди Уалид.

— Эй, Абду-Шамс, бир айтчы: Мухамматха не оноу этейик? — деб соргъанла да боладыла.

— Къайдам, сиз айтыгъыз, мен тынгылайым... Таш салычуду, деб айтырмы эдик, — дейди ол да.

— Ол телн тюлдю, сынагъанбыз, билебиз... Назмучуду, деб айтсакъ а? — деб къошады биреулен.—Алай а ол назмучу тюлдю, джырла джазгъанланы бек ариу билебиз, ол бизге джырла окъумайды. Кёзбаучуду, дерми эдик? Огъай, аллай да тюлдю, биз керти сейирлик затланы да кёргенбиз...

— Да, сора не айтайыкъ да анга?

— Эй, Абду-Шамс, аны сёзлери кертиси бла да ариудула, магъаналыдыла, сиз анга келишген осал затла табалмазсыз. барысы да ётюрюк боллукъдула, — дейди алагъа тынгылаб тургъан биреу да.

II.

Узун сёзню къысхасы: къураишле кеслерини ичлеринден Ислам диннге киргенлени хатерсиз инджите эдиле. Муслиманлагъа къатылыкъ этиу кюнден кюннге уллу болуб бара эди. Ол сеbebден Гъаффанны джашы Осман, аны юй бийчеси Рукъият (ол фыйгъамбарны

кызы эди) эмда Ауамны джашы Зубаир Меккадан кетерге оноулашадыла.

— Эфиопияны джерине барыгъыз, аны патчахы дин ючюн кишини инджитмейди, ол тюзлюкню джериди, Меккагъа тынчлыкъ келгинчи анда туругъуз, — дейди фыйгъамбар. Ала, кече тенгиз джагъагъа барыб, алайдан кеме бла Эфиопиягъа кетедиле.

Къураишле, ол затдан хапарлы болуб, бек ачуланган эдиле, ызларындан барыргъа да излеген эдиле, алай а аланы сокъмакъларын тас этген эдиле.

III.

Муслиманла, Эфиопияны патчахы Аннаджджашиде рахат джашаб, ишлеб турадыла. Аланы ол хапарларын эшитгенлей, къураишле, саугъала да къуратдырыб, Гъассны джашы Амыр бла Уалидни джашы Гъаммаратны Эфиопиягъа джибередиле. Бу эки къураиш келечи патчахха кирген да этедиле, саугъаларын да бередиле, сора нек келгенлерин айтыб башлайдыла.

— Бизни адамларыбыз, кеслерини джерлерин къюуб, сеннге къачыб келгендиле, — дейдиле.

— Сиз аладан не излейсиз да? — деб сорады патчах. Амыр, алаша сюекли, тюлкюча хыйла, пилча акъыллы адам:

— Аланы кесибизге къайтар, — дейди.

Патчах аланы излемлерин толтурургъа ашыкъмайды.

— Да, кеслерини не айтырыкъларын да бир эшитейик, — дейди ол. Муслиманланы чакъыртыб:

— Была сизден не излейдиле, — деб сорады.

— Излеб а не излерикдиле? — деб муслиманла соруугъа керти болгъаныча джууаб бередиле.

— Кеслери къачлагъа табынадыла да, бизге да алагъа табынгъыз, дейдиле. Бизге уа Аллах фыйгъамбар джибергенди, биз анга ийнанабыз. Была уа бизни алай этгенибизни онгсунмайдыла.

Патчах, ары айланыб, келечилеге:

— Была сизни джалчыларыгъызмыдыла? — деб сорады.

— Огъай, — дейди Амыр.

— Сора былагъа тиймегиз, джашагъанларыча джашамагъа къюугъуз, — дейди патчах. Амыр бла

Гъаммарат андан, бурунларына урулгъанча, салпыланыб, баштёбен болуб чыгъадыла.

IV.

Гъаммарат, муслиманланы Меккагъа къайтармагъаны ючюн, патчахха бек уллу ачуланады. Сагъыш этиб, анга джангыдан кириб да барады. Олсагъатлай муслиманланы да патчахха чакъырадыла.

— Мен бюгюн сизни тамадагъызма, — дейди Абу-Талибни джашы Джагъафар муслиманлагъа. Биринг да ауузунгу джарыб сёз айтмагъыз.

Муслиманла киргенлеринде, патчах тахтасында олтура эди, эки джанында да — Амыр бла Гъаммарат талай христиан къуллукъчу бла бирге.

Муслиманла, патчах бла тюз саламлашхан болмаса, анга шежде этмейдиле. Амыр бла Гъаммарат, аны муслиманлагъа илиндирирге излеб, была сеннге шежде нек этмейдиле, деб сорадыла. Христиан къуллукъчула да, къураишлени келечилери джанлы болуб, муслиманланы патчахха шежде этерлерин излейдиле. Алай а аланы унаталмайдыла.

Болмагъанында, патчах муслиманлагъа:

— Меннге шежде этерге нек суймейсиз? — деб сорады.

— Биз, — дейдиле ала да, — бир Аллахдан башхагъа шежде этмейбиз.

— Нек?

— Аллах бизге ийген файгъамбар къуру анга хурмет этерге, онгсузлагъа садакъа берирге, аманлыкъны къюуб, тюз джашаргъа буюргъанды. Биз да ол борчланы толтурургъа джюкленнгенбиз. Башхагъа хурмет этерге бизни эркинлигибиз джюкъду.

Гъаммарат эрнин-бурнун чюйюреди.

— Патчахны да Аллах сыйласын, — деб сора ол хыйла сёлешиб тебрейди. — Алай болса да была Мариямны джашы Хыйсаны сыйын тюшюредиле. Ол себеден...

Патчах, аны сёзюн бёлюб:

— Сизни файгъамбарыгъыз Мариямны джашыны юсюнден не айтады? — деб сорады Джагъафаргъа.

— Аны юсюнден Аллахны сыйлы Къуранында сёзю барды, — дейди Джагъафар.—Ол Аллахны сыйлы къу-

луду. Аллах аны сыйлы кызы Марямдан киши да тиймегенлей жаратканды.

Джерге узалып, бир чёбню алады да, аны кыатында сюелген оноучулары бла дин кзулдукчуларына кёргюзе:

— Муслиманла, Марямны юсюнден, ма быллай бир да кюшмай, бизге белгилесича, тюз хапар айтдыла. Тиймегиз былагъа, сюйгенлерича джашамагъа кююгъуз, — дейди патчах. Муслиманлагъа хошкелди да айтады. Аны бла да квалмай, сизни кюлугъузда Аллахдан тюшген сыйлы Кзуран бармыды, деб да сорады.

— Барды! — дейди Джагъафар.

— Сора, кыатыма кел да, окзу.

Джагъафар, патчахны кыатына джууукъ барып, сыйлы Кзурандан аятланы азбар айтады. Ол окзуб бошагъанында уа, патчах ол сёзле Мусса файгъамбарны китабындан алынганларын чертеди. Сора муслиманланы:

— Тюз джол бла баргъанла кибик, сиз да тюз барыгъыз, — деб ашырады.

Муслиманла патчадан бек кзууанып, разы болуб чыгъадыла.

Алай бла, Амыр этген муратларына джеталмайды, — патчах ол келтирген саугъаланы да ызларына бердиреди, аны тилегин да толтурмайды. Меккагъа ол ма алай сыйсыз болуб кыайтады.

КЪЫЙЫН КЮНЛЕ

I.

Хаттабны джашы Умар бир кюн юйюнден ачуланып чыгъады. Кюлунда да — кыылычы. Умарны алай кёрген бир киши, аны тохтатып:

— Ой, ашхы улан, былай темир кян да алып, кыайры ашхылыкъгъа бараса? — деб сорады. Ол, ауuzu от чагъа:

— Кайры барлыкъма барып? Мухамматны ёлтюрюрге барама! — дейди.

— Сен аны ёлтюрюрча, аны сеннге не хатасы тийгенди да?

— Динибизден чыкъгъаны бла квалмай, аны аман-

лаб, аллахларыбызны, къачларыбызны хыртха уруб турады, сора ол хата тюлмюдю?

— Аллахны аты бла ант этеме, Умар, джангыла айланаса. Сен ол ишни этгенден сора Гъобду-Манаф сени джер юсюнде сау къоймаз. Сен аны сагъышын этемисе? Къайт юйюнге, дженгиллик этмесенг игиди кесинге. Бир да къуруса да, джууукъларынгы сагъышларын эт.

— Ким джууукъларымы? — деб сейирсинеди Умар.

— Сени эгечинг Фатимат да, атангы къарнашыны джашы Саид да (эгечини эри), Ислам динни алыб, Мухамматха къошулгъандыла.

Джюрегин ачыу асыры бек басхандан Умар, анга джукъ айталмай, биразны ол кишини кёзюне битиб турады. Сора, эс джыйгъанында, ары бурулуб, эгечи Фатимат бла кюеую Саид джашагъан юйге угулуб кетеди. Арыб-талыб, джан солуу эте киреди юйге да. Анда уа бир муслиман киши Фатимат бла Саидге Сыйлы Къуранны Таха сурасын юрете тура!

Умарны алай кёргенлей, ол муслиман киши, секириб туруб, юйню бирси бёлмесине къачады, Фатимат да къолунда къагъытын чепкен тюбюне джашырады.

— Не затны окъуй эдигиз? Мен эшитген сёзле не сёзле эдиле? — дей, Умар, эгечине джууукъ барыб, аны кёзюне сынаб къарайды.

— Сора сен биз нени эсе да окъугъаныбызнымы эшитдинг? — деб джумушакъ ышарады Фатимат.

— Эшитмесем, сорлукъ болмаз эдим. Нени окъуй эдигиз?

Фатимат да, Саид да туура джууаб бермейдиле. Болмагъанында, Умар, тамам къаты ант этиб, ала-ны экисини да Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) Ислам динине киргенлерин билгенин айтады. Керилиб, Саидни джаягъына да къагъады. Олсагъатлай Фатимат орчалыкъ этерге чабады.

Уруб, Умар аны да ауузундан къанын къуяды.

Ол алай этгенинде, Фатимат:

— Биз кертиси бла да Ислам динни алгъанбыз. Аллахха да, аны файгъамбарына да ийнаналыбыз. Аны ючюн бизни терсге санай эсенг, бизге, не суйсенг, аны эт. Алай а биз этген оноубузну бузарыкъ тюлбюз, аны да билиб къой! — деб тохтаиды.

Эгечини сѣзлери Умарны ойлашдырадыла. Ол анга алай кьатылыкь этгенине да сокьуранады.

— Къайда, ол окъуй турган къагъытыгъызны берчи, Мухамматны не келтиргенине бир къарайым,— деб этген терслигин джуудурургъа кюрешеди.

— Биз сеннге ол къагъытны берирге къоркъабыз.

— Къоркъма, окъуб бошасам, ызына къайтарырма,—деб Умар бютеу аллахланы барыны атлары бла ант этеди. Фатимат, Умарны джангы Ислам диннге киририн излеб:

— Эй, къарнашым, сени аллахларынг да, джюрегинг да кирдиле. Сыйлы Къураннга уа къуру таза адам тиерге болады, — дейди.

Джукь айтмайды Умар. Барыб, хар затын джуууб келеди. Андан сора Фатимат къагъытны береди. Анда уа Сыйлы Къурандан Таха сура джазылыб эди.

— Была къалай алакат, къалай асыл сѣзледиле! — дейди Умар, окъуб бошаб, аны ызына къайтара.

Ол алай айтханын эшитгенлей, бирси бѣлмеде бугъунуб турган муслиман киши, бети да нюр тѣге, бери чыгъыб, аны кьатына келеди.

— Бир Аллахны аты бла ант этеме, Умар, — дейди сора, ауазы да жарыкь эшитиле, — фйгъамбар сени ючюн Аллахдан тилек тидегенди. Аны тюнене кесим къулагъым бла эшитиб турганма. Уллу Аллах, сен Абдул-Хакъны неда Аль-Хаттабны джашы Умарны юсю бла Ислам динни кючлю эт, деб тилей эди ол...

Умар, андан сора джангы Ислам динни алыргъа излегенин айтыб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) тюберге барлыкьма, аны турган джерин биртабдыргъыз, деб тилейди.

II.

Адамланы джангы Ислам диннге кириб барганлары къураишлени бек ачыуландырады, сора аланы тамадалары Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) ѳлтюрюрге оноулашадыла. Бу оноуну хапарын эшитиб, Абу-Талиб, кесини адамларын джыяды да, фйгъамбарны кеси къолугъузда тутугъуз, сакълагъыз, деб буюрады алагъа. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Хадиджат, башха муслиманла да Абдул-Мутталибни тукъумуну джакълыгъын табадыла, къоркъуу-

дан аланы ышыгына кысыладыла. Быланы бу оноуларын эшитгенлеринде, кзураишлени тамадалары, джыйылыб кенгешедиле да, оноу этедиле: файгхамбаргъа болушханла бла бирге олтурмазгъа, ала бла сатыу-алыу джюрютмезге, аладан кыыз алмазгъа, алагъа кыыз бермезге. Бу бегимни джазыб, элтиб, сыйлы Кябаны кябыргъасына тагъадыла.

Муслиманла ачлыкъ чеге эдиле, сабийлери ачдан джылай эдиле. Алай бла, юч джылны ичинде ачлыкъ, кзургъакълыкъ кысыб турадыла.

Бир кюн Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), Абу-Талибге барыб:

— Кзураишчи кзауумну квачлагъа табынучуларыны тамадалары, кесамат джазыб, сыйлы Кябаны кябыргъасына такъгъандыла. Уллу Аллах кзуртха эркинлик да, буйрукъ да бергенди ол кесаматны ашаргъа. Ол кзурт саулай бегимни ашаб бошагъанды, кзуру «Бисмилляхи ррахмани ррахим» деген сёзлени кзойгъанды,— дейди.

— Сени Аллахынгмы билдирди сеннге ол затланы юсюнден? — дейди Абу-Талиб анга джууабха.

— Хоу! — дейди файгхамбар.

— Да сора биз не сакълайбыз да! — деб Абу-Талиб, кзураишчи кзауумну тамадаларына чыгыб, алагъа былай айтады:

— Керти Аллах кзуртха сизни къаты кесаматыгъызыны-бегимигизни ашаргъа буюргъанды, ол да аны ашаб бошагъанды.

Кзураишлени тамадалары сыйлы Кябагъа ашыгыш барадыла. Ала анда кзуртну да табадыла, аланы кесаматлары ашалаб, анда-мында кългъан ууакъ кесеклерин да кёредиле. Алай бла, кзураишчилени бегимлеринден джукъ кълмайды, кесамат кзуруйду.

III.

Кзураишлеге файгхамбарны, муслиманланы да юч джылны ичинде инджитиб тургъанларына Хадиджат бек кыйналады: мушрикле аланы аш бла да, суу бла да инджитедиле. Хадиджат а быллай тарлыкъда кечинирге юренмеген эди — юйге къайтханлай, ауруб, тешекге тюшеди. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), къатындан бир минутха да кетмей, анга къараб

турады. Башхалача ётюрюгю-алдауу болмай, анга биринчи болуб ийнанган Хадиджат эди. Ол кесине болушлукъ излеген заманда да болушхан эди анга. Мушрикле аны инджитген заманда да ол эди аны джюрегин басхан, кёл берген. Хадиджат иги къатын эди эмда акъыллы болушчу эди фыйгъамбаргъа. Алай а, ючкюнню къаты ауруб, фыйгъамбарны къолунда ауушады. Хадиджатдан айырылмакълыкъ анга бек къыйын болады, терен эмда ауур бушуу джюрегин басады.

IV.

Бушуулу джыл эди ол. Хадиджат ауушхан эди, Абу-Талиб кесини саулугъуна тарыгъа эди. Къураишлени тамадалары, Абу-Талибни аурууу ауур болгъанын билиб, анга келиб, былай айтадыла:

— Эй, Абу-Талиб! Сени халынгы бизни арабызда сени кесингден иги билген джокъду, сени аллынгда не сакълагъанын да иги билесе. Биз сеннге бек къоркъдукъ. Билесе бизни бла къарнашынгдан туугъанны арабызда не болгъанын — чакъырт аны, ал андан бизни юлюшюбюзню, бизден а аны юлюшюн ал.

Абу-Талиб, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) чакъыртады.

— Эй, къарнашымдан туугъан, бютеу сени къауумунгу тамадалары былайгъа джыйылгъандыла, ала сеннге сен аладан излегенни берирге излейдиле, сенден а ала кеслери излеген затны алыргъа излейдиле, — дейди.

— Эй, мени атамы къарнашы, — дейди фыйгъамбар, — сиз барыгъыз да, бир сёзню айтсагъыз, араблыланы да, аджамланы да къолгъа аллыкъсыз.

— Ант этебиз сени атангы сыйы бла, он сёз айттайыкъ саулай дуняны алыр ючюн, — дейди Абу-Джихил. Фыйгъамбар айтады:

— Айтыгъыз, бир Аллахдан башха Аллах джокъду деб, аны бла сиз башха борчларыгъыздан кътулукъсуз.

Ала ангылайдыла Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) была излеген затланы алагъа бермезин.

Барайыкъ, кесибизни динибизге къуллукъ этейик, ортабыз айырылгъынчы деб, барысы да кетедиле. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) джангыз кеси къалады. Сора Абу-Талиб анга былай айтады:

— Ант этеме Аллах бла, мен кѣрмедим сен аладан ауур затны тилеб.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аны ата-сыны кѣрнашы джангы Ислам диннге кѣайтырыгъын бек сюе эди. Ол себебден:

— Эй, атамы кѣрнашы! Сен айт бу сѣзню, — дейди.

— Эй, мени кѣрнашымдан туугъан, ант этеме мени Аллахым бла, мен айтыр эдим, алай а мен джангы Ислам диннге кирсем, кѣураишле, меннге аджалдан кѣоркѣуб этди, дерле, деб кѣоркѣама, — дейди Абу-Талиб.

Ауушады Абу-Талиб, мыдах болады Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!): аны керти кѣоруулаучу адамдан айырылады ол, кесини иги кѣатыны Хадиджат ауушхандан сора ол анда табыучан эди тынчлыкъ, нѣгерлик.

V.

Абу-Талиб ауушхандан сора мушрикле фыйгъамбар бла бекден бек кюрешиб башлайдыла. Кюнлени биринде Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Ат-Таиф деген джерге чыгъады. Алайда джашагъанладан болушлукъ табар, аланы джангы Ислам диннге чакътырыр мураты болады. Алайдагъы элге джетгенлей, сакъиф деген кѣауумну тамада кѣарнашларына тюбѣб кѣалады (бу кѣауум Ат-Таифде тургъанды).

Фыйгъамбар, аланы кѣатларына барыб, олтуруб, джангы Ислам диннге чакъыра башлайды. Алай а бир-лери, фыйгъамбарны хыликке эте:

— Сени орнунга башха адамны табмадымы Аллах бери нерге? — дейди. Башхалары да, фыйгъамбарны самаркѣау эте, кюле башлайдыла. Фыйгъамбар, быладан умут юзюб, ѳрге туруб, кѣатларындан кетеди. Ала уа, хыликке, самаркѣау этген бла, кюлкю бла кѣоймай, кеслерни джалчыларына, анга урушугъуз, ташла атыб уругъуз, деб буюрадыла. Джалчыла, джолну эки джанына олтуруб, фыйгъамбарны аякъларына ташла ата башлайдыла. Фыйгъамбар аягъын хар кѣлтюрвени сайын ташла атыб урадыла, аны эки аягъындан кѣан кѣуюлады, фыйгъамбар а, алайдан узайгъынчы, кесине сабырлыкъ салыб, аякъларыны кючлю ачыгъанларына тѣзюб барады.

Файгъамбар, аладан узайыб, бир хурма терекчикге джетиб, солургъа аны салкъынына олтурады. Сора, башын кѣлтюрюб, кѣзлерин да кѣкге къаратыб:

— Эй, Аллах! Қесими къарыусузлугъум ючюн, адам-ланы алларында сыйсыз болгъаным ючюн куру сеннге тарыгъама. Джазыкъсыныучуладан эм бек джазыкъсыныучу сенсе, сенсе къарыусузланы Аллахы, мени Аллахымса сен, кимге аманат этесе сен мени? Менден кери, меннге ачуланиган адамгъамы, мени джауумамы? Кимге аманат этдинг сен мени ишими? Сени азабынг болмаса, кългъан зат меннге бошду? Сени рахматынг кешгди, чомартды меннге, тилейме кеси джафрыгъында меннге джашырылмакълыкъ бериринги; бу дунияны да, ол дунияны да бютеу къарангылыкъларын сен джаратханса, сен хар затдан да сыйлыса, кючлюсе, — дейди ол.

Эки эркиши, файгъамбарны бу халда кѣрюб, бек джазыкъсынадыла. Ала кеслерини Аддас деген джалчыларын недиле анга. Ол, талай джюзюм джопуну табакъгъа салыб келиб, файгъамбаргъа береди. Файгъамбар, къолун узатыб:

— Аллахны аты бла бисмиллахи, — дейди.

— Бу сѣзлени бу шахарны иелери айтмайдыла. лери айтмайдыла.

Файгъамбар анга:

— Сен къайсы шахарданса, къайсыны иесисе, дининг къайсыды? — деб сорады.

— Мен христианма, Найнава шахарданма мен, — деб джууаб этеди ол анга.

— Маттаны джашы Юнюс тургъан джерденсе сора сен? — дейди файгъамбар.

— Маттаны джашы Юнюсю къайдан билесе сен? — деб сейирсинеди Аддас.

— Ол мени къарнашымды, ол келечи эди, мен да келечиме.

Аддас, энгишге ийилиб, файгъамбарны башын, къолларын, аякъларын уппа этеди.

Файгъамбар Меккагъа сабырлыкъ табыб къайтады. Ол не тюрлю чарпыуну да кѣлтюре биле эди. Биле эди бушуудан сора джюрекге дженгиллик келгенин, кыйын ишледен сора насыб болгъанын.

МЕДИНАГЪА КЕЧЮУ

I.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), араб кѣауумлагъа барыб, аланы джангы Ислам диннге чакырыб башлайды.

— Мен керти Аллахны келечисиме сизге, мен кѣуру ол Аллахха кѣуллукъ этерге буюрама сизге, башха затны анга тенг этерге болмайды, — дейди. Алайда Абу-Лахаб кѣычырады:

— Ол алдагъан этеди, ийнанмагъыз анга!

Абу-Лахаб зуккукѣз эди, аны эки эшмеси бар эди.

Файгъамбар хар джерге бара эди. Бир джолда бир кѣауумгъа барыб айтады:

— Эй, адамла, бир Аллахдан сора джокъду Аллах, дегиз, сиз насыблы болурсуз.

Абу-Лахаб анга ташны атыб айтады:

— Ийнанмагъыз анга, ол сизни аллахларыгъызны кѣойдурургъа этеди алай.

Адамланы джангы Ислам диннге чакыра, Аллахны буйругъуна бойсуна, аны толтура, файгъамбар бютеу кѣауумлагъа айланады, алай а ала, файгъамбаргъа арт буруб, юсюнде ашхы шарты болса, ол кесини кѣауумундагъы затланы эрши да кѣрмез эди, дейдиле.

II.

Мединадагъы (Ясрибдеги) араблыла эки кѣауум эдиле — аль-аус кѣауум бла аль-хазрадж кѣауум. Бу эки кѣауум кѣачха табына эдиле, аланы хоншулары уа — чуутлула — кеслерини аллахларына табына эдиле. Ала кеслери да аз эдиле. Орталарында дау болса, чуутлула араблылагъа:

— Файгъамбарны дунягъа чыгъар заманы керти джууукълашханды, файгъамбар чыкыгъанлай, биз, анга кѣошулуб, сизни хорларыкыбыз, — дерге ёч боладыла. Мединаны араблылары, бу сѣзлени эштиб, адамланы тюз джолгъа тюзетир ючюн, керти джууукъ заманда Аллах уллу келечи иерин чуутлуладан биледиле.

Мединаны араблылары Меккагъа хаджиликге келиб тургъанлай, файгъамбар кѣатларына барыб сорады:

— Кѣайсы кѣауумдансыз сиз?

— Аль-хазрадж къауумданбыз, — деб джууаб беридиле ала,

— Сиз чуутлуланы хоншуларымысыз?

— Хоу.

Сора файгъамбар аланы бир Аллахха ийнаныргъа, джангы Ислам диннге кирирге чакъырады, алагъа Сыйлы Къуранны окъуйду. Араблыла алайда бир-бирлерине айтадыла:

— Эй, тенгле, билигиз, ант этеме къачыбызны аты бла, бу бизни ол чуутлула айтыб къоркъутхан файгъамбарды. Чуутлула бизни аллыбызгъа киргинчи, биз анга дженгил къошулургъа керекбиз.

Аль-хазрадж къауумдан бу араблыла джангы Ислам диннге киредиле, келир джыл энтда былайда тюбеширге файгъамбаргъа сёз беридиле.

III.

Мединагъа къайтханлай, бу араблыла кеслерини иелерин, джууукъларын джангы Ислам динни алыргъа чакъырадыла, ала да джангы Ислам диннге киредиле. Мединада джангыз бир арбаз къалмагъан эди файгъамбарны аты айтылмагъан — хар джерде аны халпары джюрюй эди.

Хаджиликге барыр заман джетиб, Мединадан Меккагъа 12 тамада чыгъадыла. Ала, файгъамбар бла тюбешиб, Аллахха бир затны тенг этмезге, урламазгъа, башха тиширюу бла зыйналыкъ этмезге, кеслерини сабийлерин ёлтюрмезге ант этиб бегитедиле.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ол 12 адамны биргелерине Мусабны иеди, аланы джангы Ислам диннге кийирир ючюн, аланы Сыйлы Къуранны окъургъа юретир ючюн деб.

IV.

Арадан бир джыл ётгенден сора Мединаны араблылары хаджиликге келедиле. Ала, файгъамбар бла сёлешиб, хаджилик бошалгъандан сора кече тюбеширге келишедиле. Кече адам джюрюген тохтагъандан сора, экеу-экеу келиб, ала файгъамбар айтхан джерге джыйыладыла. 70 адам боладыла джыйылгъанла. Кесини

атасыны кърнашы Абдул-Муталибни джашы Аль-Аб-бас къатыш файгъамбар алагъа келеди.

— Файгъамбар сизге къошулургъа сюеди, сиз аны джауладан сакъларыкъ эсегиз, алай болмай, сиз аны джангыз кесни къоярыкъ эсегиз, бусагъатда огъуна къоюгъуз да кетигиз, — дейди алагъа Аль-Аббас.

— Сен бизге айтханны биз керти эшитдик. Энди айт, эй, файгъамбар, изле бизден сеннге керекли затны, — деб джууаб этедиле араблыла.

— Кесигизни юдегигизни, сабийлеригизни неден сакълай эсегиз, мени да ол затладан сакъларыгъызгъа сизни бла кесамат этебиз, — деб файгъамбар алагъа кълун береди. Ала да, файгъамбар алагъа къачан кълуб келсе да, аны джауладан сакъларгъа разы болуб, кълун тутадыла.

V.

Джангы Ислам дин Мединада джайылады алгъы бурун, Меккада уа Ислам дин ючюн муслиманланы инджитедиле. Къураишлени тамада къаууму муслиманланы бютеу барына инджну саладыла. Файгъамбар а, муслиманланы барын джыйыб:

— Аллах сизни кърнашла этди, — деб баямлайды. Алагъа Меккадан Мединагъа кълерге буюрады. Кеслерини динлери ючюн муслиманла, Мекканы кълуб, Мединагъа кълечдиле. Файгъамбар Мединагъа кълуюде Аллахны буйругъун сакълайды.

Аубекир кълерге файгъамбардан эркинлик тилей келеди да, ол анга:

— Ашыкъма, Аллах сеннге джол нълер табар, — дейди. Муслиманла уа Меккадан Мединагъа кълуб бошайдыла, киши кълмайды Меккада файгъамбар бла Аубекирден, Алийден эмда иелери кълерге иймей кълугъан бир кълуум кърыусуздан сора. Къураишлени тамадалары, муслиманланы кългенлерин билиб, бек ачууланадыла, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), уллу аскер джыйыб келиб, ала бла кълзауат ачады, деб кълоркъадыла. Сора къураишлени тамадалары файгъамбарны ол кече огъуна ълтюрюрге оноулашадыла. Алай а уллу Аллах кесини файгъамбарын болушлукъсуз кълыймайды. Кълмасын бюгече ол алгъын джатхан

джерниде деб, Аллах файгъамбаргъа Джабраил мѣлекни джибереди.

Кече болады. Абу-Джахил нѣгерлери бла келеди. Файгъамбар, бу затны юсюнден билгенлей, Алийге былай айтады:

— Бюгече мени орнумда джукъла сен. Ала сеннге джукъ этерик тюлдюле.

Алай бла, Алий файгъамбарны орнунда джатады.

Къураишлени тамадалары Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) излеб башлайдыла. Файгъамбарны орнунда джатыб джукълаб тургъан Алийни кѣредиле да, сора ол файгъамбарды, деб келеди кѣллерине. Эшикни ачыб, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аланы юслерине кириб келеди. Аллах аланы кѣзлерин къаматады, байлайды. Файгъамбар, аланы башларына къум себиб чыгыб, Аубекирни юйюне кетеди.

Ол алагъа кѣчюб келсе, аны джауладан сакъларгъа айтхан бир эркиши файгъамбарны бу этген ишин кѣргенди. Ол, келиб, къураишлеге былай айтады:

— Не сакълайсыз сиз былайда?

— Мухамматны сакълайбыз, — дейдиле ала.

— Бузсун Аллах сизни муратларыгъызны, сокъурандырсын сизни аман акъылла этгенигизге, — дейди ол эркиши. — Ант этеме, Мухаммат, биригизни да къоймай, башларыгъызгъа къум себиб кетгенди, сора сиз кесигизни не халда тургъаныгъызны билмейсиз?

Ала, къоллары бла башларына узаладыла да, башларына къум себилиб тургъанын кѣредиле. Дагъыда къарай кетиб, файгъамбарны юйюндеги орнунда Алийни джатыб тургъанын эслейдиле. Алай а, ол болгъанын билмей:

— Ант этебиз, бу джукълаб тургъан Мухамматды, — дейдиле. Аны тангнга дерн эшикде сакълаб къарасала — Алий чыгыб келеди. Бек ачыуланадыла да, ала Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) излерге кетедиле.

VI.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Аубекир Меккадан Мединагъа кѣчерге излейдиле. Ау-

бекир кесини джашы Абдуллахны чакъырады да, кюндюз адамла бизни юсюбюзден не айтханларына тынгыла да, кече, келиб, бизге аладан хапар берирсе, дейди. Джалчысына да сюрююю кюндюз кютерге, кече уа аны Саура тауну тюбюнде къояргъа буюрады. Андан сора Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Аубекир, Мекканы къатында Саура таугъа барыб, анда бугъуадыла. Кече сайын Абдуллах, келиб, адамла алашы юслеринден не айтханларындан хапар бериб турады. Аубекир, джалчысы тауну тюбюнде къойгъан къойланы саууб, алашы сютлерин ичире эди файгъамбаргъа.

Къураишле да файгъамбар бла Аубекирни ызларындан тюшедиле. Излей келиб, ала ызла да табадыла. Ол ызла бла джолну тюзетиб, Саура таугъа барадыла. Алайда дорбуннга кирген джерде гыбы ауну кёрюб:

— Бери адам кирсе, бу ау боллукъ тюл эди,— дейдиле. Аубекир, адамланы сёлешгенлерин эшитиб, файгъамбарны къулагъына:

— Была сени къауумунгандыла, бир ишексиз, сени излейдиле, — деб шыбырдайды.

— Эй, Аубекир, къоркъма, керти Аллах бизни блады, — деб файгъамбар анга кёл этеди.

Юч кюн бла юч кечени турадыла Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Аубекир дорбунда.

— Къураишле излегенлерин тохтатханларында, ала, дорбундан чыгъадыла да, джол тамадалары бла бирге тюелеге миниб, Мединагъа баргъан джолну ёрге тебрейдиле.

VII.

Къураишлени башчылары Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) ёлтюргенлеге уллу саугъала берликлерин билдиредиле. Маликни джашы Суракъа ол саугъалагъа не болургъа излейди. Садагъын да алыб, атына минеди да, файгъамбар бла Аубекирни ызларындан тюшеди. Аланы ызларындан джетгинчи, атыны аякълары тобукъларына дери къумгъа батадыла. Кеси да атындан юч кере джыгъылады. Мухамматны ызындан джетгенинде уа, санлары асыры бек джызылдаб ачыгъандан:

— Меннге кечмеклик кѡагъыт джазыб бер, — деб тилейди.

Файгѡамбар джол тамадасына анга кечмеклик кѡагъыт джазыб берирге буюрады. Ол аллай кѡагъыт джазыб бергеннинде уа, Суракѡа Меккагѡа кѡайтыб кетеди. Андан сора ол, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) излеб айланнган адамгѡа тюбесе, аны ызына кѡайтарыб турады.

Файгѡамбар а, Уллу Аллахны джангы Ислам динин джаяр, аны джер джюзюнде бегитир ючюн, Мединагѡа джол тутуб бара эди. Аны ол джолундан тохтатыр, анга тыйгъыч болур кюч джокъ эди. Не ючюн десенг, ол Аллахны дин джарыгъын дунягѡа джаяр ючюн бара эди. Сора не тюрю кѡаршчылыкъ да анга тыйгъыч болалмай эди.

БАДРДА КѡАЗАУАТ

I.

Мединачы араблылагѡа Аллахны файгѡамбарыны Меккадан Мединагѡа келе тургъан хапары джетеди. Ол хапар джетген кюнден башлаб, эртден намаздан сора мединачы араблыла, шахарны кѡыйырына чыгъыб, аны аллына кѡарагъанлай турадыла. Кюн исси болса уа, тамблаларында анга тюбемей кѡалмазлыкъларына ышана, юйлерине кѡайтадыла.

Ол кюн да чыкѡгъан эдиле ала файгѡамбарны аллына, кѡб джол да кѡоратхан эдиле. Кюню исси таякълары да джерни кечимсиз кѡыздыра эдиле. Мухаммат а (Аллахны саламы анга болсун!) келиб кѡрюнмей эди. Не этерик эдиле, адамла юйлерине кѡайтыб тебрейдиле. Туура ол кѡзюуде ким эсе да, кѡууанч тыбырлы болуб:

— Аллахны файгѡамбары келди, Аллахны керти файгѡамбары ма буду! — деб кѡычырады.

Араблыланы бары:

— Келди Аллахны файгѡамбары, келди! — деб аны аллына юрюлюб чабадыла. Мухаммат а Аубекир бла бирге алгъыш этген, кѡууаннган адамланы араларында бара эди. Тишируу болгъаншы бары да юйлери-ни башларына миниб кѡарай эдиле ары.

— Къайсыды файгъамбар? Файгъамбар къайсыды?— деб сора эдиле ала бир-бирлерине. Саулай Мединада эшитиле эдиле джарыкъ, къууанчлы ауазла:

— Аллах уллуду, уллуду Аллах! Келди, келди Аллахны файгъамбары!

Ол кёзюуде кёкге джангы ай чыгъады. Сора адамла:

— Эй, файгъамбар, бизни Аллахха чакъыргъанынг, бизге иги хапар келтиргенинг ючюн керти махтаугъа тыйыншлыса! — деб къычырадыла.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), алагъа тынгылай, Ясрибге киреди. Ол кюнден сора Аллахны суюген файгъамбарыны Медина шахары бютеу дунягъа белгили болады.

II.

Мединада асхабла бла кёчгюнчюле Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) тегерегине басынадыла. Файгъамбар аланы бир-бири бла шох этеди.

Бир кёчгюнчюню джатар орну болмайды. Ол кесини мюлкюн Меккада къоюб келген эди. Файгъамбар анга болушады. Кёчгюнчюлеге ашарыкъ бла да, юй бла да болушургъа мединачылагъа борч эди.

Кёчгюнчюле Мекканы къургъакъ хауасына юрениб эдиле. Алай болса да, Мединада джашаб башлагъанлай, Аубекир бла Билял ауруб къаладыла. Аубекирни къызы Айшат, аланы кёре келиб:

— Атам, къалайды халынг? Билял, сен а не этесе? — деб сорады. Ала экиси да Меккагъа тансыкъ болгъанларын айтадыла. Мекканы адамлары къачлагъа табынычула эдиле, адамлары аланы инджитген, марагъан да эте эдиле. Алай болса да мединачыла аланы къонакъгъа къууаныб, сыйларын кёрюб алгъандыла. Ёзге, Мекка Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Аубекирни туугъан, ёсген джерлери эди да, аны ючюн ала ол шахарны бек сую эдиле. Тансыкъ да аны ючюн бола эдиле ала анга. Аны алайлыгъын билген Айшат, файгъамбаргъа барыб (ол заманда Айшат аны къатыны эди), анга хапар айтады.

— Эй, мени Аллахым!— деб тилейди андан сора файгъамбар. — Бизни джюреклерибизге, биз Мекканы

къаллай бир сую эсек, Мединаны алай суюр чакълы бир неда андан да кючлю суюмеклик сал!

III.

Муслиманла межгитни аллына намаздан алгъаракъ джыйыладыла: ала намазгъа кечигирге къоркъа эдиле. Не этсинле, ол заманда хар ким намазгъа кесини джюрегини буйругъу бла келе эди, ансы аланы къаллай да чакъыргъан адет джокъ эди. Файгъамбар а адамланы намазгъа чакырыб келтирирге кереклиге санайды. Алай а къалай бла чакъырсын? Чууутлуладача, ол аланы сыбызгъы бла чакъыртыргъа излейди, ёзге сыбызгъыны джюреги алмайды. Болмагъанында, ол затха, христианладача, къонгурауну хайырландырыргъа кереклиге санайды. Алай а къонгурауну да суюмейди. Да, не мадар табсын да? Кёб сагъыш этеди да, эм ахырында къонгурауда тохтайды. Уруб зынгырдатыб, муслиманланы намазгъа чакъырыр ючюн, къонурау ишлеб, алыб келедиле.

Бир кюн файгъамбар межгитде муслиманла бла олтуруб тургъанлай, бир адам келеди:

— Эй, Аллахны файгъамбары, мен озгъан кече бир тюш кёргенме. Джашил кийимле кийиб, къолунда да къонгурауу бла бир адамны кёрдюм. Эй, Аллахны къулу, бу къонгурауунгу сатмаймыса, деб сордум мен анга. Не этериксе къонгурауну, деди ол. Мен аны бла муслиманланы намазгъа чакъырлыгъыбызны айтдым. Мен сенге къонгураудан эсе иги затны юретеим, деди ол. Не затды ол, деб сордум мен. Аллах уллуду, анга эки кере шагъатлыкъ этеме, Аллахдан башха Аллах джокъду, анга эки кере шагъатлыкъ этеме, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Аллахны келечисиди, намазгъа ашыгъыгъыз, эки кере сууаблыкъ иш этерге ашыгъыгъыз. Эки кере Аллах уллуду, Аллах уллуду, тёрт кере да, Аллахдан башха Аллах джокъду, деб айт, деди ол.

Файгъамбар, тынглаб турады да:

— Бу тюш керти тюшдю, Аллах унаса, — дейди. Сора Билялгъа: — Сени кючлю, ариу ауазынг барды. Ол сёзлени айт да, адамланы намазгъа чакъыр, — деб буюрады. Билял да, ол сёзлени айтыб, адамланы на-

мазгъа чакъырыб башлайды. Адамла, аны эшитиб, намазгъа келедиле.

Юйюнде тургъанлай, Билялни чакъыргъанын Умар да эшитеди. Къабдалын да къолуна алыб, олсагъатлай файгъамбаргъа да джетеди.

— Эй, Аллахны файгъамбары!—дейди сора анга.— Ант этеме сени бизге ийгенни аты бла да, тюз дин бла да, мен да кѳрген эдим ол кѳргенни.

— Махтау Аллаххады, сый Аллаххады, — деб джууаб береди файгъамбар.

IV.

Файгъамбар Абу-Суфиянны сатыу-алыу затлары бла Дамаск шахардан джолгъа чыкыгъанын эшитеди. Аны мюлкю кѳчгюнчюленики эди, ол себебден Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) асхабларына, Абу-Суфиянны аллына чыгыб, аны биргесине алыб келген затын сыйырыб алыргъа буюрады.

Абу-Суфиян файгъамбардан бек къоркъа эди, ол себебден, аны къайда болгъанын билирге излеб, адамладан соргъанлай тура эди.

Къураишлени башчыларыны бары, кеслерини мюлклерин къоруулар муратда къылычларын, къамаларын да алыб, Меккадан чыгъадыла: ала барысы да 950 эркиши эдиле, 200 атлары да бар эди. Джырчылары, сыбызгычылары, даурбазчылары да — биргеслерине. Ала кетгенден сора Меккада Абу-Лахабдан башха киши къалмайды.

Ол кѳзюуде Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!) эки къара байрагъы бла Мединадан чыгъады: бир байракъ — Абу-Талибни джашы Алийде, экинчи байракъ да — мединачылада.

Муслиманланы бютеулей да эки атлары бар эди: аланы бирине Гъаууарны джашы Зубаир миннген эди, экинчиге да — Аль-Асуадны джашы Микъдад. 70 тюелерини хар бирине да ючюшер адам миннген эди.

Джолда файгъамбар не этериклерини юскюнден адамлары бла оноулашады.

— Не айтырыкъбыз биз айтыб? — дейди алайда адамланы бири. — Эй, Аллахны келечиси, сеннге сени Аллахынг буюргъанча эт, биз да сени бла бирге болур-

буз. Аллах бла ант этеме, биз сеннге, чуутлула Мусса фйгъамбаргъа айтханча, сен, бар да, Аллахынг бла алагъа къаршчы къазауат эт, биз а былай олтуруб турайыкъ, дерик тюлбюз. Айтырыкъ тюлбюз биз алай! Сен бар, биз да сени бла Аллахны буйругъунда барайыкъ, дерикбиз.

Алай айтхан адам меккачыладан эди. Мединачылары иннетлери уа къалайды экен деб, фйгъамбар аны да билирге излей эди.

— Эй, муслиманла, оноу этигиз меннге, — дей эди кеси да.

Магъазны джашы Саад (мединачылары башчылары):

— Аллах бла ант этеме, ол сёзлени сен бизге айта-са, — дейди.

— Хо, сизге айтама, — деб джууаб береди фйгъамбар да. Саад, сёз алыб, айтады:

— Биз сеннге керти кёлбюз бла ийнанганбыз. Болушхан да этгенбиз. Сен бизге тюзлюкню келтиргенсе, аны ючюн сеннге бойсунургъа разылыгъыбызны билдиргенбиз. Эй, Аллахны фйгъамбары, эт ишинги кесинг суйгенча, биз да сени бла биргебиз къайда да.

V.

Фйгъамбар кесини асхаблары бла Бадр деген джерде суугъа тюшеди. Алайда къую этедиле да, ичин суудан толтурадыла. Андан сора Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), кёкге къараб:

— Эй, мени Аллахым, бу къураишле сеннге къаршчы уруш этерге, сени фйгъамбарынгы ётюрюк затха чыгъарыргъа излеб, ёхтем келедиле. Аллах, мен сенден тилейме болушлукъ, сен меннге болушургъа айтханса, — деб тилейди.

— Эй, Аллах, сен бу аз къауумну алагъа ёлтюртсенг, джер юсюнде киши сени уллу къудретинги мякюл этерик тюлдю, — дейди дагъыда ол. — Эй, Аллах, толтур меннге берген сёзюнгю! Эй, Аллах, тилейме: къураишлени юслеринде бизни хорламлы эт!

Муслиманла бла къураишле бир-бирлерине джууукъ келедиле. Бир къураиш киши:

— Мен аллыгъызда ант этеме, къуюну оюб, андан суу ичерме неда аланы алларында ёлюрме! — деб, чартлаб чыгъыб, къуюгъа мыллык атады. Муслиман-

ланы тизгинлеринден аны аллына олсагъатлай Абдул-Муталибни джашы Хамзат чыгъады да, аны къуюну къатында кылычы бла уруб ёлтюреди. Аны алай этгенин кёргенлей, къураишлени башчыларындан ючулен, алларына атлаб:

— Эй, Мухаммат, кеслерине базыб, кючлерин сынаргъа излегенле бар эселе, бери чыгъар. Биз ала-ны бек дженгил тынч этейик!—дей, сермеширге хазыр боладыла.

Не этерик эди файгъамбар, нёгерлерине айланыб:

— Эй, Аль-Харисни джашы Гъубайда, тур ёрге, эй, Хамзат, тур ёрге, эй, Алий, тур ёрге, — дейди. Юч муслиман да, бир-бири ызындан тизилиб, ортагъа чыгъадыла — кылыч сермешну башланады. Эки джаныны адамлары да бир-бирине бычакъланы ойната чабадыла. Къайсы бири да душманын хорлар амал этеди. Ёлюрге, кесин хорлатыргъа суйген а джокъду — сермешну талай заманны барады. Эм ахырында юч муслиман да джауларын хорлаб чыгъадыла. Андан со-ра къураиш аскерле муслиман аскерлеге чабадыла — ала Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) адамларындан нёгерлерини къанларын алыргъа излей-диле.

— Мени джаным кимни кюлунда болгъанын билмейме, — дейди файгъамбар да, урушха кире. — Ёзге Аллах бла ант этеме, биз къураишле бла ахыр адамы-бызгъа дери къазауат бардырлыкъбыз. Бу сыйлы уруш-да хорлам ючюн джанын артха салмай кюрешген адам Аллахны джандетин табарыкъды. Джигит болугъуз, муслиманла! Аллахны разылыгъы болсун сизге!

Къазауат иги кесек заманны барыб, эки джанындан да боладыла къоранчла. Абу-Джахил да ёледи алайда. Ол а муслиманланы къанларын артыкъ да бек бузады. Ала кяфырлагъа Абу-Джахил ючюн да, башхала ючюн да дерт къайтарыб тебрейдиле. Энди аланы тохтатыр кюч джокъду — кылычлары бла уруб, алларына тю-беген къураишлени башларын санларындан джерге чортлата, бирден тебедиле. Олсагъатлай душманла, джанлары къайгъылы болуб, кау-куу болуб къачадыла. Кёб адамлары да джесирге тюшедиле. Халафны джа-шы Умая да джесирлени ичлеринде болады.

Аны алай кёргенлей, Билялны эсине Аллахха, фай-

гъамбаргъа ийнаннганы ючюн Мекканы къум тюзюнде ол, аны кёкюрегине уллу ташны салыб, къалай инджетгени тюшеди. Къаны кызыб, джюреги ёрге ура:

— Эй, кяфырланы тамадасы Халафны джашы Умая, сен сау болуб, меннге тынчлыкъ джокъду! — дейди ол, сора аллында сюелген душманын кылычы бла уруб аударды.

Ол кюн Бадра баргъан къазауат аны бла тохтайды. Муслиманла, кяфырланы башчыларыны ёлюклерин элтиб, Аль-Къалиб деген эски къуюгъа атадыла. Файгъамбар, аны башындан къараб:

— Эй, Аль-Къалибни иелери, табдыгъызмы кесигиз кесигизге излегенигизни, мени Аллахым сизге буюргъан джерлеригизни! Мени Аллахым меннге буюргъанны мен да табдым, — дейди.

Къатында сюелген муслиманла, сейирсиниб:

— Эй, Аллахны файгъамбары, сен ёлгенле бла сёлеше дамы билесе? — деб сорадыла.

— Мени айтханымы, — дейди файгъамбар, — ала сизден кем эшитмейдиле. Ангылагъан да этедиле.

Алай бла, муслиманла, къураншледен аз болсала да, Аллахны болушлугъу бла урушну хорламлы бошайдыла. Аны файгъамбарны кючюн, къарыуун бегитнуде уллу магъанасы болгъанды.

— Мен, керти уллу кючю болгъан Аллах, сизге Бадра этген къазауатыгъызда болушдум, — дегенди Уллу Аллаху Тагъала Сыйлы Къуранда. — Саныгъыз аз болуб тургъанлай, сиз ма аны ючюн хорладыгъыз. Мени кючюм уллуду, менден къоркъугъуз, кесигиз да мени разылгъымда, рахматымда болгъанлай туругъуз.

УХУТДА УРУШ

I.

Бадр къазауатда хорланган кяфыр аскерни башчыларыны джашлары аны бла басылыб къалыргъа суймедиле. Муслиманлагъа дерт къайтарыргъа излеб, болушлукъ тилей, Абу-Суфияннга барадыла. Ол алагъа эс бёлюб тынгылайды.

— Аталарыгъыз, къарнашларыгъыз ючюн Мухамматны, ол терсейиб айланнганы, адамларына дерт

джетдирирге излегеингизни бек тюзге : санайма, биргеизге барырга да хазырма, — дейди сора. Айтханыча, кзуранш аскерге башчы болуб, джолгъа да чыгъады — муслиманланы ёрге турмазча ууатыб къайтыргъады мураты. Къатыны, Гъудбаны кызы Хинд Рабигъат да биргесинеди.

Бу тиширыу ары дери джашланы къазауатха ашырыу бла кюреше эди. Бадр урушха да кёб адамны джиберген эди. Алий бла Хамзат аны атасы Гъудба бла кърнашы Аль-Уалидни да аны ючюн ёлтюрген эдиле Бадра болгъан къазауатда. Ол, кесине андан оюм этмей, эрине уруш нёгер болуб барады.

II.

Арадан кёб заман да кетмей, фыйгъамбар кяфырланы уруш этерге келе тургъан хапарларын эшитеди. Эс ташлаб, абзыраб а кълмайды. Адамларын да алыб, Ухут тауну тюбуне тюшеди. Алайда фыйгъамбар муслиманланы чакъыртады. Ала келгенлеринде уа:

— Кяфырланы Мединада кълдырырга излей эсегиз, кълдырыгъыз. Алай а, ала бизге чабабыз десе, биз да алагъа чабарбыз, — дейди.

Адамы душман аскеринкинден аз эди да, фыйгъамбар аны хыйлалыкъ бла, оюм бла хорларгъа излей эди. Джаш муслиманланы уа алай олтуруб, къараб туругъа чыдамлары, тёзюмлери джетмей эди.

— Эй, фыйгъамбар, — дей эдиле ала, — бизни кеслеринден къарыусузгъа, кърккъакъгъа санамасынла, чыгъар бизни кяфырла бла къазауат этерге!

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) энтда ала айтханны этерге унамайды.

— Сора, сен Мединада къл да, бизни чыкъмагъа къой, — дейдиле ала. Убалны джашы Абдуллахны — фыйгъамбар Мединагъа келгинчи муслиманланы башчылары болуб тургъан адамны — кеслерине тамада этерге излеб, башына темир бёркиню да кийдиредиле.

— Аллах бла ант этеме, биз былайдан чыкъсакъ, хорланлыкъбыз, былайда кълсакъ а, хорлам бизники боллукъду, — дейди фыйгъамбар.

Алай а джаш муслиманла айтханларындан къайтыргъа унамайдыла.

— Кяфырла, Мединагъа келиб кириб, бизни кёрмесе, кьоркьакъла, кьарыусузла деб, бизге бедиш этерикдиле. Аллай бедишни эшитгенден эсе, душманнга ачыкъ тюбед, эркишича ёлгенибиз игиди, — деб тохтамайдыла.

Файгъамбар, алагъа джукъ да айтмай, арбазына кириб кетеди. Аны алай этгенин кёрюб, бирсиле да ызындан барадыла.

— Бизге Мединада кьалыргъа буюргъан эдинг, биз а ары чыгъаргъа излей эдик, терс болдукъ, — дейдиле ала.

Дагъыда джукъ айтмай, файгъамбар уруш этген кийимлерин кнеди.

— Эй, Аллахны файгъамбары, — дейдиле нёгерлери, — бизге буюргъанынгча, сен кесинг да былайда кьал.

— Огъай, — дейди файгъамбар, — кьазауат кинимлерими кийиб, меннге кьазауат этмей кьайтыргъа болмайды. Тышына чыкъмагъыз, деб кюрешдим, унамадыгъыз. Бушууда Аллахдан кьоркьгъаныгъызча, быллай кёзюуде сабырыгъызгъа таш байлаучу болугъуз. Алайсыз муратыгъызгъа джеталлыкъ тюлсюз.

Муслиманла межгитге джыйыладыла. Минг адам эдиле ала. Алайда файгъамбар, урушну хорлам байрагъын Гьумарны джашы Мусгъабгъа береди да, Аллаху Тагъала аланы сыйлы Кябадагъы кьачларындан уллу болгъанын кёрюзген да, бегитген да этер ючюн, муслиманланы Мединадан чыгъарады.

III.

Джолу Ухут таугъады. Бираз баргъандан сора, файгъамбар, бизге тынгыламай, джаш муслиманлагъа тынгылагъанды, биз не ючюн ёлюрге керекбиз деб, аны аскерини ючден бири ызына кьайтыб кетеди. Ол аланы тыймайды, бармагъа кьояды.

Ухут таугъа джетгенлеринде уа, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) нёгерлерини сыртларын таугъа, бетлерин да душман келлик джары буруб сюейди. Садакъ атычуланы да:

— Тюбюндегилеге не болса да, мен буйрукъ бергинчи орнугъуздан кьымылдамагъыз, — деб тауну башында джарашдырады.

Кёб да турмай душман да кёрюнеди. Аны 3000 адамы барды. Алай бир аскерге 700 адам не къарыу эталыр, къайдам? Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) джашла душман бла джанларын-къанларын аямай сермеширклерин да, Ислам динни байрагы ючюн артха турмазлыкъларын да биледи. Алай болгъанлыкъгъа кюч тенг тюлдю. Ахыры къалай болур, къайдам?

Къараб-къарагъынчы кяфырла Ухут тауну аллында уллу таланы толтурадыла.

Аллах, кесинг болуш, эки динни арасында къазауат башланады.

— Эй, ичинде джаны болгъан бар эсе, бери чыкъсын!—деб къураишлени бир-бирлери, кылычларын джылтырата, алларына атлайдыла.

— Кесигизге алай база эсегиз, кючно сынаб кёрейик, келигиз! — деб Хамзат—файгъамбарны атасыны къарнашы — ары чыгъады. Душманла джууаб къайтаргъынчы, кылычын таб ойната, кёзню ачыб джумгъунчу бир заманчыкъны ичинде аланы бирем-бирем уруб да аудурады. Сора къураншледен Тайхатны джашы Аби чартлаб чыгъады. Кеси да:

— Эй, Абул-Къасым, ичигизде мени бла сермеширге таукеллиги джетерик бар эсе, былай къатыма бир келсин! — деб ёхтемсиниб кычырады. Анга киши джууаб бермейди.

— Эй, Мухамматны асхаблары, нек тынгылайсыз?— дейди ол, андан да бек батырсыныб.— Огъесе ичигизде джандетге барыргъа ашыкъгъан джокъмуду? Лот бла ант этеме, сиз джандетден эсе джаханимге барыргъа тыйыншлы бирлесиз, ансы арагъыздан ётю болгъан бир чыгъар эди!

Муслиманла бир-бирине къарайдыла. Огъай, ала къураишледен къоркъуб тынгыламайдыла. Динлери, сыйлары ючюн не уллу кыйынлыкъны сынаргъа да хазырдыла. Алай а, джелимсизлик этиб, артыкъ къан тёкгенден хайыр джокъду. Къуру аны ючюн мычыйдыла джууаб этмей.

Къураишлини уа бнягъынлай аузуу от чагъады. Муслиманланы сыйларын тюшюрген асылсыз сёзлени айтыб кычырады.

— Сиз баргъыз да джаханим отунда кюериксиз!— дейди.

Абу-Талибни джашы Алий аны кычырыгына андан кѣб тѣзюб туралмады. Къатында сюелген нѣгерлерне кѣз джетдириб чыкды да, джити ауузлу кылычын кѣолунда таб тута, аллына атлады. Тайхатны джашы Аби, ѣхтемсиниб, анга уллу кѣллю тиебеди. Алай а Абу-Талибни джашы Алий былай сермегенлей огъуна ол, батырсынган тюрсюню да тюрлениб, джанын алыб къачар къайгыгыа кирди. Къачыб а къутулалмады. Артына туракълагъаны бла башы кесилиб, джерге чортлагъаны тенг болду.

Олсагъатлай талада уллу къантѣюш къазауат башланды. Бу болумда Уалидни джашы Халит атлы аскерн бла, муслиманланы ортагъа алыб, шындыкъ этерге изледи. Ол кѣзюуде тауну башында садакчыла, аланы ышаннга алыб, юслерине садакъланы джаудуруб тебреди. Къураншле ызларына къачдыла. Алай а сермешиу тохтаб къалмады. Эки джанындан да кѣб адам ѣлдю. Къазауат а барады. Ма, Уалидни джашы Уахи да муслиманлагъа садакъ атыб кюрешеди. Ачыулуду. Мадары болуб, кишиге хатер этерик тюлдю. Ма, энди ол Бадр урушда атасын ѣлтюрген Хамзатны ышаннга алды. Джибин артына тарталгъанын тартыб, садакъны да джиберди. Ол, барыб, Хамзатны кѣкюрегине чанчылды. Аны алай кѣргенлей, Уалидни джашы Уахи, къууанч тыбырлы болуб:

— Ой, Хинд, къанлы джаууму ѣлтюрдюм, атам дертин алдым! — деб кычырды. Хинд да — аныча бир къаничер — олсагъатлай джетиб, джаны чыгъа тургъан Хамзатны къарнын тартды да, кѣолун ары сугъуб, бауурун бери джыртыб алды. Сора, кимге эсе да кѣл кенгдиргенча, ауузуну эки джанындан къан бара, бауурну тишлерн бла джукъуб, чайнаб ашаб тебреди.

Ол кѣзюуде алайда Алий, Умар, Аубекир болмаса, муслиман болуб киши джокъ эди — къалгъанлары къачыб кетген эдиле. Аланы, нѣгерлерин сермешиу баргъан джерде кѣюуб, къачыб баргъанларын Умму Аммара да — муслиман аскерлеге ичерге суу ташыгъан тишируу да — кѣрген эди. Сора, фыйгъамбарны къатында киши болмагъанын сезиб, кѣолунда суудан толлу кѣшунун джерге атхан эди да, ѣлген муслиманланы бирини кылычын сермеб алыб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) болушлукъ этерге чабхан

эди. Уруш баргъан джерге джетиб, тегерекге къарай тебегенлей, душман аскерчиледен бири, чартлаб аллына чыгъыб, аны кылычы бла ургъан эди. Алай а джигит тишируу, абзырамагъан эди. Джарасы ачыб чыдатмагъанына да къарамай, ары айланыб, ол къураишни кылычы бла кючлю сермеген эди. Ма, энди ол ёлтюрген душман аскерчи да, кеси да бир-бири къатларында тылпыусуз джатадыла. Эркишилени бир-бирлери уа, аныча бир батырлыкъ да эталмай, къачыб кетгендиле. Муслиманланы бетине джарашхан ишмиди ол!

Абу-Суфиян, хорлагъанын ангылагъанында, аскерин кесини байрагъыны тегерегине джыйды.

— Мухамматны аскерин кыргъан бла кълмай, кесин да ёлтюрдюк, — деб хапарлады сора алагъа. — Ёлгенлени ичинде аны ёлюгюн излегиз.

Къураишле, ары-бери чабыб, болгъанны кърмадыла, ёлгенлени ичинде файгъамбарны ёлюгюн а табмадыла. Абу-Суфиянны, сюдюрю тюшюб, муслиманлагъа:

— Мухаммат сизни бламыды? — деб сорду. Файгъамбар, аны соргъанына джууаб бермегиз, дейди. Абу-Суфиян, ачудан джюреги джарыла, дагъыда кычырды:

— Абу-Къаххарны джашы Аубекир сизни ичигиз-демиди?

— Джууаб бермегиз анга, — деди энтда Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

— Хаттабны джашы Умар сизни бламыды? — деб кычырды биягъы Абу-Суфиян. Сора джууаб эшитмегенинде:

— Керти да ёлгендиле, ансы джууаб берлик эдиле, — деди.

Ол кезюуде Умар:

— Эй, Аллахны джауу, ала ёлмегенлерича, Аллах сенге аллай бир азаб берсин! — деди. Абу-Суфиян, аны сёзлерин ангыламай:

— Бу Бадр уруш ючюн дерт къайтарыуду. Бизде Алгъузза деген къач барды, сизде уа ол джокъду. Ма аны ючюн хорландыгъыз сиз, — деди.

— Аллах бизни болушуучубузду, сизде уа аллай болушуучу джокъду, — деб джууаб этди Умар да.

— Керти тюбеширибиз келир джыл Бадрады. Ол заманда кёрюбюз ким кимге болушханын, — деди Абу-Суфиян да. Сора ол, кесини аскерлерин джыйыб, Меккагъа кетди.

Ала кетгенлей, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аскеринден кимле ёлгенлерине къарай тюшдю. Алагъа бек да ачыды. Хамзатны ёлюгюн кёргенинде уа, эки кёзю джыламукъладан толуб, артыкъ да уллу бушуу этди. Башха муслиманла да, быллай кюннге файгъамбарны айтханына тынгыламагъанлары ючюн джетгенлерин ангылаб, мыдах болдула. Алай а, эслерине Аллаху Тагъала Сыйлы Къурандан аятла тюшюргенинде, ала бары да, джюреклеринден бушуулары кетиб, Аллахны кючюне, къудуретине бюсюреу этдиле.

ИНДЕК

I.

Мухаммат файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун!) дини кенгден кенг къулач джая келгени чууутлуланы тынчыкъларын бекден бек буза барады. Ала анга сукъланнгандан, сыйыны ёсенине зарланнгандан аны кесин да, динин да кёрюб болмайдыла. Не да этиб, аны джояр къайгъыгъа киргендиле кеслери да. Ол затда меккачы къураишле да ала бла бир тиллидиле. Аланы бир къауум мединачыла да джакълайдыла. Башчыларындан бир-бирлери, Абу-Суфиянга келиб:

— Мухамматха къаршчы кюрешигизде биз да сизни бла биргебиз, аны юзюгюн къурутмай сизге да, бизге да джашау джокъду, — дейдиле. Айтханларыча, иш бардырыгъа да кюрешедиле.

Алай а къураишлени бары да тиш кысыб турмайдыла анга. Керти болумну ангылагъанла да аз тюдюле.

— Эй, чууутлула! Сиз, Аллаху Тагъаланы биринчи китабларын окъугъанла, Мухаммат бла не ючюн кюрешесиз? Огъесе, аны дини сизни динигизден иги болуб, зарлыкъмы этесиз? — деб къагъыб да сорадыла ала. Чууутлула уа, ичлеринден кюе тургъанлыкъгъа, тышларындан къураишлеге ачыуланнганларын кёргюзмезге кюрешиб:

— Бизни динден да, Мухамматны дининден да сизники игиди, — деб, аланы кёллерин алырча, хыйла джууаб береди.

— Да сора, — дейдиле кзураншле, — келигиз, биригейик да, Мухамматха кзаршчы кюрешейик.

Чууутлулагъа кереклиси да ол эди. Ала дин кзауат бардырыгъа олсагъатлай огъуна кзураншле бла биригедиле. Аны бла да квалмай, чууутлула, башларындан, тюблеринден кириб, Мекканы башха кзауумларын да кеслери джанлы этедиле. Кенг джайылыб баргъан Ислам динни джер джюзюнден кзурутургъа, Аллахны тин джарыгъыны отун джукълатыргъа — ма былай эди аланы муратлары.

II.

Аланы алай тиллешиб айланганларыны хапары, кёб мычымай, муслиманлагъа джетди. Абу-Суфиянны да уруш этерге чыккыны белгили болду.

Бу кыйын болумда ала не этсинле? Ол кзадар душмандан динлерин калай, не бла кзорууласыла?

Башларын ауур сагъышла басыб, не этерге билмей тургъанлай, муслиманлагъа персидли Салман — кзауат ишлеге кёб кшошулгъан аккыллы киши — келиб калады. Айтхан хапарына кёре, ол бери джангы Ислам динни алыр мурат бла келгенди. Файгъамбар болумдан толу хапар да айтады, аны Ислам динге да алады.

— Алай эсе, — дейди Салман, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) уллу, арну кёзлерине таукел кзарай, — мени оноуум былайды, тынгылагъыз: Мединаны тегерегине терен индек кзаргъа керек биз, ол индек бизни бла аланы араларында чек болдукду.

Файгъамбар, аны сёзюне уллу магъана бериб тынгылады да, кюрекни алыб, джерни кызыу-кызыу кзазыб тебреди. Аны ызы бла башхала да индек кзаргъа джарашдыла. Бир кюн ётдю, эки кюн ётдю, юч кюн ётдю... Адамла кече, кюн да баргъан ауур, кыйын ишден арыгъандыла. Алай болгъанлыккыгъа биягъынлай кзадалыб кюрешедиле: солур, тынчайыр заман джоккду. Душман джетгинчи, ол шахаргъа ёталмазча Мединаны тегерегине терен индек кзазыб бо-

шаргъа керекдиле, сора къалай солуй, тынчая турсунла!

Файгъамбар да нѣгерлери бла тенгликде ишлейди. Арыгъан-талгъан адамланы кѣллерин кѣлютюрюр ючюн, Рауахатны джырын джырлаб да къояды.

Ма, энтда ол, аны джырлаб бошагъанында, биргесине индек къазыб кюрешгенлеге айланыб:

— Эй, Аллах, биз сенсиз тюз джол да табмаз эдик, садакъа да бермез эдик, намаз да къылмаз эдик. Къачлагъа табыныучула, бизни — сени къулларынгы — къырыб, дуниядан джокъ этерге излеб, бизге къаршы къазауат ачаргъа келе турадыла. Алагъа тюбеген заманда бизге сабырлыкъ, джигитлик бер, сыйлы динибизни къоруулауда бизни аякъ орунлу эт. Къафырланы бизге бичген джораларына кеслерин сал, — деди.

— Амин, амин, — дедиле муслиманла, ары-ары айланыб.

Иш къызыудан къызыугъа кире барады. Салман да кюрешеди къазыб. Джашауунда быллай иш бла къаллай бир кюрешген эсе да, ол былайыча къаты, къыйын къазылгъан джерни кѣрмегенди. Къатылыгъы бла да къалмай, ташы да кѣбдю. Ма, энтда бир уллу, бир мазаллы ташха тюртюлгенди да, аны бери чыгъарыб аталмай кюрешеди. Арлакъда джер къаза тургъан файгъамбар, биразны анга къараб турду да, келиб, ташны темир таякъ бла юч кере урду. Юч кере да ташдан джилтинле чартладыла.

— Ол джилтин не зат эди экен? — деб сорду Салман файгъамбаргъа.

— Сен да кѣрдюнгмю джилтинлени? — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

— Иги да кѣреме, — деб джууаб берди Салман.

— Бизге Йеменни эшиклерин Аллах кеси ачарыкъды. Муслиманла, ары кириб, аны къолларына аллыкъдыла — ма былайды биринчи джилтинни магъанасы, — деб тюшондюрдю файгъамбар. — Дамаскны, Сирияны эшиклерин да, Кюн батханны эшиклерин да меннге Аллах кеси ачарыкъды — ма алайды экинчи джилтинни магъанасы. Кюн чыкъгъанны эшиклерин бизге Аллах кеси ачарыкъды — ма былайды ючюнчю джилтинни магъанасы.

Дагъыда талай заманны къаздыла муслиманла Мединаны тѣгерегине индек. Ишлерин былай бошагъанлай а, урушха чыгъаргъа керек болдула. Къыйын эди арыгъан, тозгъан адамлагъа олсагъатлай огъуна къа-

зауатха кириб тебремеклик. Алай а ала санларына-джанларына солуу излемедиле. Джангы Ислам динни Кюн батхан бла Кюн чыккыгъаннга джайыуну урушунда хорламлы боллукъларына, Уллу Аллах кеси болушугуна ийнанганлары муслиманлагъа кюч-къарыу бериб, ала бары да сыйлы борчларын толтуруугъа бирден къобдула.

III.

Абу-Суфиян уруш этерге он минг адамы бла чыккыды, Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!) — юч минг адамы бла. Бир-бирине къаршчы къобхан эки аскер, келиб, Мединаны тегерегинде къазылгъан индексни эки джанында тохтадыла.

Бу дин къазауатны ахыры къалай бошаллыгъын билмеген мединачылары кими, эшигин, терезесин къаты этиб, юйюнде олтурады. Кими, къайсы джанына къошулургъа билмей, ортада ары бла бери барады. Чууутлулары бани-къурайза къаууму да кесини къаласында бугъунубду: ол, къураишлени бир-бир башчылары бла Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) къаршчы къазауат этмезге келишгенди да, аны бузуб, башына пелах алыргъа суймейди. Бирси чууут къауумлары башчылары уа, не да этиб, аны кеслерине къошаргъа дыгалас этиб кюрешедиле. Алай а аны башчысы келгенлени бири бла да не селеширге, не аланы къалагъа иерге унамайды. Ма, энтда бири кетерге бири келиб:

— Юйююзге ёлю кирликле, юсююзде сый, намыс ышаныгъыз бар эсе, эшиклени терк ачыгъыз да, мени ары киррге къоюгъуз! — деб кычырды. Къаланы башчысы андан сора аякъ тиреб кюрешмеди — эшикни ачдырыб, келгенни ичгери джибертди.

— Ой, телибаш, — деди ол, — Мухамматны кесин да, аскерин да дуниядан къурутхунчу уруш этерге деб, къураишле да, бирсиле да джыйылыб келгендиле. Быллай кезюуде келсюзлюк этиб, бир джанында къалсанг, атынг ёмюрлюкге аман бла айтылыб туруп, барыбызны да ортакъ хорламыбызгъа джетерге болушсанг а, махтауунг, сыйынг тёлуден тёлуге джайыла барыр. Этме былай, бу кыйын кезюуде биргебизге бол.

Дагъыда бани-къурайза къауумну башчысы:

— Мени файгъамбар бла юлешир затым джокъду. Игилигин болмаса, биз аны аманлыгъын кърмегенбиз. Бизни тынч турмагъа къой, — деб алагъа къошулур-
гъа унамады. Алай а бирси чуут къауумну башчысы аны хо этдиргинчи къоймады.

IV.

Арадан ай ётдю. Алай а къафырла, муслиманла къазгъан индексден ётер амал табмай, ачудан джанджанларын ашайдыла. Абу-Суниян а Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) аскерин бир-эки кюнню ичинде къырыр муратлы болуб келген эди бери. Ма, энди ай озгъанында да, ол, этген муратына джеталмай, индексни ары джанында джюреги джарыла сюеледи. Не этсин, ол джиберген аскерчиле, индексден ётуб, муслиманлагъа ол буйрукъ бергенча чабалмайдыла. Андан аманны кеминде ёталгъан да алайда огъуна муслиманланы джити садакъларындан ёлюм табады. Чырт ары атлар мадар джокъду. Ма, ол энтда бир бёлек аскерчиге, индексден ётуб, аны ары джанында тургъан душманына чабыуул этерге буюрду. Олсагъатлай иги кесек адам чунгурну сайыракъ джерине мыллык атды. Кюреше кетиб, аланы бир къаууму ары джанына да ётдю. Алай а бу джол да ала муратларына **джеталмадыла** — ётген ётгенин Абу-Талибни джашы Алий бла аны нёгерлери уруб, къаушатыб бардыла.

Ол халда дагъыда арадан талай заман озду. Эки джаны да ачлыкъдан, джалангачлыкъдан, сууукъдан азыб-тозуб тебретиле. Артыкъ да бек муслиманла кёб къыйынлыкъла сынадыла. Мухаммат файгъамбар (Аллахны саламы анга болсун!) аны барын да кёреди, нёгерлери ючюн джюреги да ауруйду. Не келсин, этер мадары джокъду: бетджанын къоюб кетеди да, аны ахыры Ислам диннге табсыз болургъа боллукъду; къорууланыргъа кюрешеди да, адамларында кюч-къарыу къалмагъанды. Къалай этсин, къайдам?

— Биз динибиз, иннетибиз ючюн не уллу къыйынлыкъгъа тюберге да хазырбыз, — дедиле муслиманла. — Ёлсек ёлюрбюз, былайдан а кетерик тюлбюз.

Файгъамбар ахлуларына разы болуб къарады.

— Эй, Уллу Аллах, — деди сога, — бизни бу сый-

лы кюрешибизде бизге джакълыкъ эт, муратыбызгъа джетерге болуш.

Ол кесини тилегин айтыб бошагъынчы огъуна дуняны, къарангы кечеча къаралтыб, бир къаты, бир сууукъ джел келди да, душманланы шатырларын аудуб, болгъанларына халеклик салыб тебреди.

Бу къыямат къаллай бирни барыб турду — билмейдиле. Муслиманла эртденбласында туруб къарасала — индекни ары джанында Абу-Суфиянны аскерлеринден бир джан да джокъ.

— Джер джутуб къоймады эсе, была къайры тас бодула?— деб сейирсиндиле муслиманла. Файгъамбар алагъа:

— Аллахны кючю уллуду, аны къолундан келмезлик зат джокъду, — деб джууаб берди.

— Аллахдан сора Аллах джокъду, аны алайлыгъына бюгюн да бир кере тюшондюк. Бизге душманларыбызны хорларгъа да ол болушду, — дедиле муслиманла, къууанч тыбырлы болуб. Файгъамбар, Аллахына махтау сала:

— Энди ала бизге уруш бла келлик тюлдюле, биз алагъа барлыкъбыз, — деди.

V.

Муслиманла файгъамбар бла юйлерине къайтадыла. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), сауутун-сабасын тешиб, алай сала тебрегенлей, юйге Джабраил кириб келеди. Файгъамбар хапар соргъунчу да тѳзмей:

— Не, урушну бошалгъаннга санаб, сауутунгу-сабангы тешемн тураса? — дейди.

— Да, кереклиси да алай болур, — деб джууаб береди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

— Огъай, алай тюлдю, — дейди Джабраил. — Сен Бани-Къурайзагъа барыргъа керексе — алай буюрады Аллах сеннге.

— Нек?

— Андагъы чууутлула, сени бла этген келишиулерин бузуб, сеннге къаршчы баргъан къазауатха къошулгъандыла. Аллах болушмаса, сен хорланыб, Ислам динни джарыгъы джукъланыргъа боллукъ болгъанды.

Ол себебден, бани-къурайзачыла сатлык ишлери ючюн джууб берирге керекдиде деб, Аллах аны излейди.

Файгъамбар муадзиннге муслиманланы намазгъа чакъырыргъа буюрду. Ызы бла уа былай къошду:

— Мени айтханыма тынгылагъанланы, меннге бой-сунганланы бары, экинди намазын къылмасын да, мени биргеме Бани-Къурайза къалагъа келсин.

Муслиманлада аны буйругъуна сыйынмагъан чыкъмады—джыйылыб, биргесине бардыла. Къаладагъыла, аланы кѳргенлей, чотну ангылаб, эрлай эшиклени, терзелени къаты джабдыла да, бирер джерге бугъундула. Бани-Къурайзада уа не суу, не ашарыкъ джокъду, ол себебден ала алай бугъунуб кѳб тураллыкъ тюлдюле. Аны эсге алыб, файгъамбар алагъа, андан бери урушсуз чыгъыгъыз да, Ислам диннге киригиз, деб буюрду. Чууутлула аны айтханын этмедиле.

—Сиз, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), — бизге къаршчы къазауат ачмазгъа, аллай къазауатха къошулмазгъа бизни бла келишиу этген эдигиз. Алай а сиз, бизни душманыбыз бла джашыртын тиллешиб, ала бла бирге бизге уруш ачхансыз, келишиуюбюзню бузгъансыз. Сизни ол сатлыкъ ишигизге сюд къарасын. Хар кимни бу затда этген аманлыгъы ёлюм бла джууулургъа керекди.

Кертисинде да сюд алайда ол сатлыкъ ишлеге къошулгъан чууутлу эркишилеге ёлюм буюрду. Андан сора Медина муслиманланы шахарлары болду. Ол да Аллахны бир буйругъу эди.

ХУДАЙБИЙДЕ ДЖАРАШЫУ

I.

Къураишлени кяфырлары, джангы Ислам динни къурутуб, атын-чууун айтдырмай къояргъа къалай бек сую эдиле. Мухамматны да (Аллахны саламы анга болсун!), аны джакълагъанланы да ёлтюрюр, къырыр ючюн, Бадр, Ухут, Хандак урушланы бардырыб да кѳрдюле. Алай а муратларына джеталмадыла. Ол къой эсенг, бу диннге къаршчылыкъ ёсе баргъаны сайын анга киргенлени саны да ёсе барады. Майна, Бадр къазауатда 300 муслиман болгъан эсе, бир джылдан сора Ухутда ётген урушда 700 муслиман болгъанды, Хандакдагъы къазауатда да — 2000 муслиман.

Бу диннге киши кишини зор бла кийирмейди. Адамла, аны эм тюз, эм иги диннге санаб, кеси разылыклары бла аладыла. Анга керти джюреклери бла берилиб, кзулдукъ да этедиле. Ма аны ючюн кёрюб болмайдыла кзураишле Мухаммат файгъамбарны да (Аллахны саламы анга болсун!), аны джангы Ислам динни да.

II.

Меккада муслиман хаджилик энтда башланды. Бу сыйлы кзулдукъну кылыргъа келгенлени учу-кыйыры джокъду. Къайсы къралдан да бардыла адамла аланы ичинде. Тиллери, тюрсюнлери башха болгъанлыкъгъа, иннетлери бирди да, ала бары да бир-бирин дин кърнашлагъа санайдыла. Сора мен, сен деген джокъду.

Мединадан да чыкъдыла муслиманла хаджиликге. Бу джол ала минг бла тёрт джюздюле. Бары да акъ кийинибдиле. Кеслери да туюеге миниб келедиле. Тюрсюнлери таукелди — бу сыйлы ишни этиуде не улуу кыйынлыкъдан, джарсыудан да артха турмазлыклары, иннетлери, динлери ючюн джанларын аямазлыклары танылады.

Файгъамбар да, кесин башхаладан ёрге тутмай, бир тюз муслиман кишича, мединачылары биргелерине келеди. Джангыз сагъышлы къарагъан акъыллы къарамы бла адамлары кеслерине илешдирген джити кёлеридиле аны бирсиледен башха этиб кёрюзген.

Къаллай бир заман ётдю ол туугъан, ёсген Меккасында болмагъанлы! Энди, аны кёрюрге ашыгъыб, джолда анга тансыкълаб къарай келеди. Кесине да кёб къалмагъанды — бу айланычдан ёте эселе, сыйлы шахарына джетеди.

— Эй, Аллахны файгъамбары, — деб джолда аны аллына ол танымагъан, билмген бир киши чыгъыб, аны сагъышындан бёлдю. — Кзураишлени къафырлары, юслерине да къаблан терилени кийиб, сени сакълаб турадыла.

— Нек? — деб сабыр сорду файгъамбар.

— Сен алагъа сыйлы Кябагъа кирмезге Аллахны аты бла ант этмесенг, ала сеннге къазауат ачарыкъдыла.

— Сыйлы Кябагъа кирмезге Аллахны аты бла ант этерге керекмеми? Кяфырла кеслерине асыры бек баз-

маймыдыла? Ала бош этедиле алай. Мен, аладан кьоркьуб, Аллах бойнума борч этиб салгъан ишими толтурмай кьоярыкъ тюлме, — деди файгъамбар, джангыдан джолуна джараша. Бирси муслиманла да анызындан тебретиле. Алай а, не эсе да, туюси энди былайгъа дерн келгенича барыргъа унамай, бир кьуджурла этиб башлады. Меккагъа иги джууукълашханларында уа, ол, тохтаб, джерге джатыб огъуна къалды.

— Мынга не болду? Бу былай нек этди? — деб нёгерлери, джетиб, Мухамматны (Аллахны салами анга болсун!) тегерегине басынадыла.

— Сыйлы Кябадан пиллени ким тохтатхан эсе, мени туюми да ол тохтатханды, — деди файгъамбар. Сора, сыйлы Кябада уруш болурун суймей, асхабларына, алайда тохтаб, шатырла кьурургъа буюрду.

III.

Къураншле, Мухамматны (Аллахны салами анга болсун!) Меккадан узакъ болмай тохтаб, шатырла кьургъанын эшитиб, аны бери не мурат бла келгенин билиб кел деб, адам джибердиле. Файгъамбар анга болушлусуча хапар айтды.

— Биз бери Кябагъа сый берир ючюн келгенбиз, уруш-зат этер умутубуз джокъду, — деди. Кяфырла уа аны айтханына ийнамадыла. Джангыдан Мухамматха (Аллахны салами анга болсун!) келечиле ийдиле. Файгъамбар бнягъы джууабын айтды. Уруш этерге сауутлары-сабалары болмагъанын да билдирди.

Аны бла да ортада сёз тохтамады. Кяфырла, дагъыда адам джибериб, Мухаммат (Аллахны салами анга болсун!) керти да уруш этерге келмеген эсе, бизге келечи ийсин да, ишни аны юсю бла бегитсин, деген излем салдыла. Файгъамбар алагъа келечиге Аффанны джашы Османни ийди.

IV.

Арадан талай кюн ётгенинде да, Осман ызына къайтмады. Аны алай кёбге къалыб кетгенине файгъамбар бек къайгъылы болду. Алай а этер амалы джокъ эди да, сакъларгъа кюрешди. Сакъласа, сакъласын—кёбге

да бармай, кяфырла Османны ёлтюргендиле, деген хапар келди. Аны эшитгенлей, файгъамбар бек уллу ачууланды. Кеси да, муслиманланы бютеу барын уллу терекни тюбюне джыйыб, кяфырлагъа Осман ючюн дерт къайтарыр ючюн кюреширге хар бирине ант эттирди. Андан сора ала бары да, Османны къанын алыргъа деб, джолгъа чыкъдыла.

Бир игиси — уруш ачаргъа чурум болмады: джолда бара тургъанлай, муслиманла Осман бла кяфырланы келечилери Суханлге тюбюб къалдыла. Аны сау-саламат болгъанына къууанган да этдиле, хапар да сордула. Ол айтханнга кёре, Суханл муслиманлагъа къураншле джарашдыргъан келишну кесематны къагъытын алыб келеди.

— Он джылны ичинде бир-бирине къаршы къазауат ачмазгъа; файгъамбаргъа муслиманлары бла бирге ызына, Мединагъа, къайтыргъа, келир джол муслиман хаджилекни айларында Меккада юч кюнден кёб турмазгъа — былай айтыла эди анда.

Къагъытны окъуб бошагъанлай, Умарны ачыу кючледди.

— Ой, Аллахны файгъамбары!— деди ол, джюрегини ёрге ургъанын басаргъа кюреше. — Аллахны керти файгъамбары сен тюлмюсе? Сенсе! Керти муслиманла биз тюлбюзмю? Бизбиз! Къачлагъа табынучула ала тюлмюдюле? Аладыла! Алай эсе, биз динибизге быллай сыйсызлыкъны не ючюн алыргъа керекбиз?

Бирси муслиманла да келишну кесематда джазылгъанны огъурамадыла.

V.

Файгъамбар, къураншле бла келишну кесематын джазаргъа кереклиге санаб, Алийни кесине чакъыртды. Сора, ол келиб олтургъанында, анга сагъышлы къарай, буюрду:

— Джаз: Бисмиллахи ррахмани ррахим...

— Алай джазаргъа боллукъ тюлдю, — деди Суханл.

— Нек?

— Биз ол сёзлени магъаналарын билмейбиз, — деб ангылатды къуранш кяфырланы келечиси.— Эй, Аллах, де да, кесинги атынгдан къазауат этмезлигинги айтыб джаз. Алай айтыб джазанг, мен да сеннге—Аллахны

файгъамбарына — къаршчы уруш ачмазгъа джюклениб, къагъытха къол саллыкъма.

Файгъамбар, биразны анга сагъышлы къараб турду да, Алийге айланыб, къураишлени келечиси айтханча, кесемат джазаргъа буюрду. Ол джазылыб, хазыр болгъанында уа, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) бла Сухаил анга къол салдыла.

Энди ала, он джылны ичинде бир-бирине чабмай, рахат джашарыкъдыла. Алай а бу зат, муслиманланы джюреклерин къыйнагъан болмаса, къууандырмады. Кесематда айтылгъанинга кёре, аланы келир джылгъа дери Меккагъа барыргъа, анда юч кюнден кёб турургъа эркинликлери джюкьду. Аны бла да къалса уа. Кяфырладан киши Ислам диннге кёчсе, файгъамбар аны ызына къайтарыргъа керекди, муслиман кяфырлагъа кёчсе уа, анга джукъ айтыргъа болмайды. Сора къууаныб да неге къууанныкъдыла?

VI.

Файгъамбар а кесематха аладан башха тюрю кёз бла къарайды. Бусагъатха дери муслиманла Меккагъа барсала, къан тегюлмей къалмай эди. Энди уа, юч кюнге болса да, хаджиликни айларында ол сыйлы шахаргъа барыб къайтыргъа эркинлик бериледи. Ол а Ислам динни джаяргъа себеблик этерикди.

Кертисинде да файгъамбарны бу оюму тюз болуб чыкъды — кесемат этилгенден сора ётген кёзююню ичинде Ислам динни алгъанла ары дериги алты джылдагъындан талай кереге аслам болдула.

Муслиманла, Меккагъа барыб, хаджилик этиб къайтыр муратлары толмай, ызларына къайтыб келедиле. Аланы бир тюрю бир мыдахлыкъ кючлебди. Кёзюкъашы джарыгъан джюкьду. Бу халны кёрюб, муслиманлагъа кесематны къаллай уллу хайыры тиерин къалай ангылатыргъа билмей, сагъышлы болуб келгенлей, Аллах Сыйлы Къурандан бир сураны файгъамбарыны эсине салды. Ол аны негерлерине окьуду. Ол сагъатлай джюреклерине рахатлыкъ бла ышанмакълыкъ келиб, аланы барыны да кёзлери-къашлары джарыдыла: сурада Аллах файгъамбарына Мекканы эшиклерин ачарына сёз бере эди.

Арт кёзюуде Халит ибн Ал-Уалид Ислам динни юсюнден кёб сагъыш этеди. Меккада адамла аслам джыйылгъан джерлеге барыб, ала аны юсюнден айтхан хапарлагъа да эс бёлюб тынгылайды. Бир-бирле бу динни сёгер ючюн къалмасала да, адамланы кёбюсю Мухамматны да (Аллахны саламы анга болсун!), ол келтирген Ислам динни да джаратыб сёлешеди. Халит да джаратады аны — тюз, халал адамны иннети не келишген динди ол. Сора аны аяыргъа да огъай демейди. Алай а, не эсе да, таукел болуб къалалмайды.

Бююнлю да, арабин, къалай этейим экен деб, аны сагъышындан чыгъалмай айланады. Ол огъай эсенг, эртдегили шагъырейи Гъасны джашы Амргъа тюбёб къалгъанында да, акъылын хаман кесине бёлюб тургъан оюмуну юсюнден сёз къозгъамай къоялмады.

— Ант этеме, Мухаммат керти файгъамбарды,—деб джууаб берди Амр.—Таб тюшгенлей, файгъамбаргъа барыб, аны динни алыргъа деб турама.

— Аллахны аты бла ант этеме, мени да барды Ислам диннге кирир акъылым, — деди Уалидни джашы Халит да, бети джарыб. — Кел, экибиз да, файгъамбаргъа барайыкъ да, аны динни алайыкъ.

— Аллах бла ант этеме, мен сени биргенге теберге хаб-хазырма, — деб Гъассны джашы Амр да къууанч тыбырлы болуб сёлешди.

Кёбге созмай, ала экиси да, Мединада Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) файгъамбаргъа барыб, Ислам динни алыб къайтдыла.

Кяфыр къураишле, Аль-Уалидни джашы Халит бла къауумну башчысы Гасны джашы Амр Ислам диннге кирген хапарларын эшитгенлеринде, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аладан эсе кючлю болгъанын, ала къазауатла бла джеталмагъан хорламгъа ол урушсуз джетгеннине мюкюл болдула.

ИСЛАМ ДИННГЕ ЧАКЪЫРЫУ

I.

Худайбняда джарашхандан сора адамла Аллахны джангы Ислам динине кёбден кёб кириб башладыла.

Уллу Аллах Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) джер джюзюню адамларыны барына керти да кесини келечиси этиб ийгенне энди хар къайда да мяюкюл боладыла. Файгъамбар да, келечилерин хоншу шахарлагъа джибериб, адамланы муслиман динни алыргъа чакъыргъанлай турады. Бир джолда да талай къагъыт джазыб, аланы шахарлагъа, элlege элтирге буюрду.

— Эй, Аллахны келечиси, — деди аланы бири ол кёзюуде, — сен джазгъан затланы биз элтейик, алай а ала мухурсуз къагъытланы окъумайдыла.

Файгъамбар юсюнде «Мухаммат Расулуллах» деген джазыулары болгъан джюзюк этерге буюрду. Алла джюзюк этгенлеринде уа, ол, аны бла джазгъан къагъытларыны барына мухур уруб чыкъды да, асхабларын чакъырыб:

— Быланы бютеу дунняда къралланы патчахларына элтирге керекди, — деди. Асхаблары файгъамбар аланы, хар замандача, джууукъ джерлеге джиберликди деб тура эдиле. Сора ала, узакъ къраллагъа барлыкъларын билгенлеринде, аллай джолгъа чыгъаргъа асыры разы болмагъанларын джерге къараб тынгылагъанлары бла кёргюздюле.

— Мени Уллу Аллах джер джюзюню адамларына кесини келечиси этиб ийгенди, — деди файгъамбар, аланы алай кёргенинде.— Аллах кеси джазыкъсынсын аланы барын да. Мени буйрукъларым Аллахны буйрукъларыдыла, ол себебден, Мариямны джашы Хыйсаны асхабларыча этмей, аланы толтурургъа керексиз.

Файгъамбарны асхаблары, Мариямны джашы Хыйсагъа аны асхаблары къалай бойсунмагъанларын сордула да, быллай джууаб алдыла Мухамматдан (Аллахны саламы анга болсун!):

— Мариямны джашы Хыйса кесини адамларын мен сизни ийген джумуш бла ийгенинде, ала башха миллетлени тиллерин билмегенлерин, сёзлерин ангылаталмазлыкъларын айтхандыла. Сора Мариямны джашы Хыйса, Аллахдан тилеб, миллетлени тиллерин билирча, ангыларча этгенди.

II.

Аль-Калббияны джашы Дахнат, файгъамбар Византияны патчагына ийген къагъытны да алыб, Дамаск шахарда къалагъа келди. Аны ким болгъанын, нек кел-

генин билгенинде, патчахны джумушчусу, патчахха тюбегенлей, башынгы энгишге этиб, джерге ийил, андан эркинликсиз башынгы ёрге кёлтюрме, ансы файгъамбарны къагъытын аллыкъ тюлдю, деб юретди. Алай а Дахиат Аллахдан башхагъа ийилмезлигин айтды. Айтханыча да этди. Патчах аны ийилмей киргенине сейирсинир ючюн да къалмады, алай а Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) къагъытын алды. Тылмачны чакъыртыб, анда джазылгъанны кесини тилине кёлчюртген да этди.

Андан сора патчах кесини джумушчуларына, тегерекге айланыгъыз да, файгъамбарны миллетинден аны юсюнден толу хапар айтырча бир адам табыгъыз, деб буюрду. Олсагъатлай ала, ары-бери чабыб, аллай адам изледиле. Гъазза шахарны базарында сатыу эте тургъан Абу-Суфиянны табыб, патчахны Ерусалимде къаласына алыб да келдиле.

— Сизде Мухаммат файгъамбарны эм джууукъ адамы кимди? — деб сорду патчах Абу-Суфияннга.

— Менме, — деди Абу-Суфиян.

— Аны сеннге алай джууукъ не заты этеди?

— Билими. Бизни арабызда андан билимли джокъду.

— Бу сёлзлеринги аны кесине айтханмыса?

— Огъай.

— Файгъамбарны алдагъаны болуб билемисе?

— Аллай заты джокъду аны, — деди Абу-Суфиян.

— Акъылы уа къалайды?

— Биз аны акъылына бир заманда да сёлз табмагъанбыз.

— Аны динине киргенле байламыдыла, джарлыламыдыла? — деб сорду патчах.

— Байы, джарлысы да барды.

— Сени аны бла къазауат этгенинг болгъанмыды? Арагъызда ангылашынмагъан зат бармыды?

— Барды, — деб тюз джууаб берди Абу-Суфиян. — Къазауат да этгенме.

— Не ючюн?

— Ол бизни барыбызны да бир Аллахха ийнаныргъа, садакъа берирге, тюзлюкге, кертиликге чакъырады. Аны бла да къалмай, бизни ата-бабабыздан келген дин адетлерибизни хыртха ургъанлай турады. Ма аны ючюн этгенме мен аны бла къазауат. Ол да этгенди

мени бла къазауат. Уруш этиуде тенгиш да болгъанбыз.

Патчах, аны этген джууабларына эс бѣлюб тынгылады да, ахырында:

— Мен, бусагъатда файгъамбарны къатында болсам, аны аякъларын джууар эдим, — деди. Абу-Суфиян бек уллу сейирсинди аны айтханына. Кеси да андан мыдах болуб чыкъды.

III.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Персияны патчахына да джазды къагъыт: «...Мен Уллу Аллахны керти файгъамбарыма, — деб айтыла эди анда.— Ол мени джер джюзюню адамларына кесини келечиси, аны атындан Ислам динни джайыучу этиб джибергенди. Мен сеннге аны, бу диннге кир, деб джиберген сѣзюн неме. Дунияда бир джангыз Аллах барды, анга тюз къуллукъ этиб, насыб юлюшлю болургъа излей эсенг, Ислам динни ал. Алай болмай, мен айтханыны къулакъгъа алмай къойсанг, отха табыныучуланы барыны гюнахлары сени юсюнге джыйыллыкъдыла».

Абдуллахны джашы Хузафат, файгъамбарны къолундан бу письмону да алыб, персид патчахха келди. Кисра, къагъытны окъуй келиб, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) атын кѣргенлей, ачууланыб, аны джыртыб, пара-чара этиб, джерге атды.

Не этерик эди, Абдуллахны джашы Хузафат, Мединагъа къайтыб келиб, Кисра анга къалай тюбегенини, къагъытны, джыртыб, джерге атханыны юсюнден файгъамбаргъа хапар айтды.

— Уллу Аллах къурутсун аны патчахлыгъын, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), аны хапарына тынгылаб бошагъанында. — Ма, кѣрюсюз муслиман дин терк огъуна бютеу Персиягъа джайылмаса...

Кертисинде да файгъамбар айтханча болду: кѣб бармай Персияны шахарлары муслиманлагъа кѣчдиоле. Ол иш Саадны джашы Абу-Уакъкъасны башчылыгъы бла баджарылды.

IV.

Файгъамбар Эфиопияны патчахы Аннаджджашиге да ийди аллай къагъытны. Анга Умаяны джашы Амр элтиб берди. Патчах къагъытны тахтасындан тюшюб

алды. Аны мангылайына, кёзлерине салыб, уппа этди. Сора, джер джюзюнде Аллахдан сора Аллах болмагъанына, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) аны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этиб, джангы Ислам диннге кёчдю.

«Аннадждашиден Мухамматха, — деб ол файгъамбаргъа къагъыт да джазды. — Уллу Аллах ёмюрюнгю узакъ этсин, рахматын берсин. Джер джюзюнде бир Аллахдан сора Аллах джокъду, сен аны келечисе. Меннге сени адамларынг сени письмонгу келтирдиле. Мен сени атаигы къарнашы Абу-Талибни джашы Джагъафарны да, аны нёгерлерин да кесиме кьонакъ этдим. Аланы алларында шагъатлыкъ эте, бегитеме: сен Уллу Аллахны келечисе. Аны бла бирге Ислам динни алгъанымы да билдиреме. Уллу Аллахха — гъаламланы иесине — махтаула болсунла!».

V.

Египетде тырнакъла деген халкъны патчахы Мукъаукъисге да джиберди файгъамбар келечи. Аби-Гъалтаны джашы Хатаб болду ол. Патчах солургъа айрымканнга кетиб турады, дедиле Александрияда анга. Аби-Гъалтаны джашы Хатаб, къайыкыгъа миниб, айрымканнга барды. Анда патчахны табыб. файгъамбар анга ийген къагъытны окъугъан да этди. «Бисмиллахи ррахмани ррахим! — деб джазыла эди анда. — Абдуллахны джашы Мухамматдан тырнакъла деген халкъны патчахы Мукъаукъисге. Джашауунгда тюз джолну барыргъа излей эсенг, Ислам диннге кир. Анга кирсенг а, Уллу Аллах берир сеннге эки рахмат. Биринчисин — Хыйса файгъамбарны файгъамбарлыгъын бегитгенинг ючюн, экинчисин да — Мухаммат файгъамбарны файгъамбарлыгъын бегитсенг. Мени сёзюме магъана бермей, Ислам диннге арт буруб кьойсанг а, тырнакъла деген халкъны бютеу гюнахларыны бары сени бойнунга джюкленникдиле».

— Ол керти да файгъамбар эсе, — деди патчах, анга тынгылаб, — къаршчылыкъ этиб тургъаныбыз ючюн, ол бизни къармасын.

— Сен Мариямны джашы Хыйса Аллахны келечиси болгъанын бегитмейсе. Хыйса файгъамбарны, тутуб, ёлтюрюрге тебрегенлеринде, Аллах, аны кёкге кёлтю-

рюб, алыб кетгеннде да, ол аны, Аллах, сен аны ёлтюр, деб къаргъамагъанды, — деб алай айтды анга Абн-Гъалтаны джашы Хатаб.

Патчах аны джууабын бек джаратды.

— Сау бол, сен акъыллы адамса, кесинги да акъылы адамла келечи этиб джибергендиле, — деб анга джюрек разылыгъын да билдирди. Кийимле, багъалы саугъала бериб, сыйлаб, хурмет этиб да ашырды. Биргесине да файгъамбаргъа тюрберге Марням бла Сиригъа деб эки адамын да джиберди.

Алай бла, кёб да турмай Персия, Сирия, Египет, файгъамбарны келечилери барыб къайтхан башха къралла бла шахарла да, Ислам динни алыб, муслиман къралла бла шахарла болдула.

СЫЙЛЫ МЕККАНЫ АЧЫЛГЪАНЫ

I.

Къураишле бла Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Худайбийде, арада шохлукъ джюрютюрлюк деб, келишиу этдиле. Бани-Бакрны къаууму къураишле джанлы, хузаат къауум да файгъамбар джанлы болдула.

Арадан талай заман ётюр, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), межгитде олтуруб тургъанлай, Салимни джашы Амр, ашыгъыш кириб келиб, къураишле, бани-бакр къауумгъа къошулуб, аланы хузаат къауумгъа къраршы чабханларын айтыб, аны алагъа болушлукъ этерин тиледи.

Файгъамбар анга къайгылы болуб къарады: къураишле аллай зат этмегизге келишгендиле аны бла, бюгюн а аны буза турадыла. Быллай болумда не этсин ол?

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), сагъышха сингиб тургъанлай, келишиуню бузгъаны белгили болуб къалады деб къоркъуб, Абу-Суфиян да тютюнлеб джетди. Къызы Умму-Хабибат (файгъамбарны бир къатыны) атасына сууукъ тюрбеди. Абу-Суфиян аны эрини орнуна олтура тебегенинде да, эркинлик бермеди.

— Къызым, не болгъанды сеннге? — деди ол, Умму-Хабибатдан кёлю къалыб. — Кириб джагъылыр дебми къоркъдунг, алайгъа олтуруруму нек онгусунмадынг?

Аны ючюн деб Умму-Хабибат кызарыб джерге кырамады.

— Ол файгъамбарны орнуду, сен а таза тюлсе: кыачлагъа табынаса, — деди таукел.

Абу-Суфиян кызына чамланыб да кёрдю, алай а андан да хайыр болмады. Барыб тюбегенинде, файгъамбар да анга кёз-кыаш бермедн. Аны бла джангыдан ортаны джарашдырыгъа дыгалас этиб, Абу-Суфиян Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) эм джууукъ адамларына да барды. Алай а не Аубекир, не Умар, не Алий, аны файгъамбар бла джолукъдурургъа кыой эсенг, тюз сёлеширге да унамадыла. Сора ол, чоту терсине кетгенин ангылаб, Мединадан Меккагъа мыдах болуб кыайтды.

— Келишиуню ким бузса, анга кыаршы кызауат ачарыкыма, — деб ант этген эди файгъамбар. Энди иш алайгъа джетгенинде, ол, антына толу болургъа излеб, асхабларына джолгъа терк чыгъаргъа буюрду. Олсакъатлай огъуна он минг муслиман джыйылды кыураишлеге кыаршы кызауат этерге.

Джолда бара, файгъамбар атасыны кыарнашы Аббасха тюбеди. Ол Ислам динге кирир муратда Меккадан Мединагъа келе тура эди. Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) тюбегенинде, хапарын айтды. Файгъамбар аны терк огъуна Меккагъа кыайтырын изледи.

Муслиманла кече кыарангы болуб кирдиле шахаргъа, кыолларында уа — мингле бла чыракълары. «Гъаламланы неси Аллахха махтау!» «Уллу Аллахха махтау!» «Махтау Аллахха!» Бу сёзле кечегн Мекканы уятдыла. Уятхан бла кыалмай, болгъанны тинтиретдиле. Алай бла, алгын кюндюз уруш этнучю муслиманла энди кечегн кызауатны тахсаларына да юрениб башладыла.

II.

Аббас Меккагъа файгъамбарны кыадырына миниб кыайтды. Шахаргъа джетгенлей огъуна ол, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) келе тургъанын айтыб, кыураишлени муслиманлагъа урушсуз бой салырларын излерге джиберирге келечн излеб башлады.

Абу-Суфиян, ол кыадар чырагъы бла шахаргъа ал-

лай бир атлы киргенине сейирсиниб, къараб тургъанын кёрдю Аббас. Олсагъатлай огъуна ол, аны къатына джууукъ барыб:

— Эй, Абу-Суфиян, ёлюм сеннге! Бу келе тургъан аскер Аллахны керти фыйгъамбарыны аскериди. Ант этеме Аллах бла, къураишлеге ёлюм келгенди! — деб кычырды.

Алай а Абу-Суфиян Аббасны айтханына ийнаныб къалалмады.

— Хузаат къауумну адамлары болурла ансы, фыйгъамбар бу шахаргъа келлик тюлдю. Анга мында этер зат джокъду, — деди.

— Аллахны аты бла ант этеме, хузаат къауумну быллай бир адамы боллукъ тюлдю. Бу фыйгъамбарны аскериди, — деб Аббас да айтханындан къайтыргъа унамады. — Ол хорласа, сени башынгы кесерикди. Андан эсе, кел, фыйгъамбаргъа барайыкъ, кечмеклик тилерсе, мен да сени джанынгы сау къоярын тилерме.

Абу-Суфиян, бармайма деб, аякъ тиреб кюрешмеди. Экиси да, къадыргъа миниб, аскер тургъан джерге ашыкъдыла. Аланы кёргенлей, муслиманла сагъайдыла.

— Фыйгъамбарны къадырындагъыла кимледиле?... Бу фыйгъамбарны къадыры шойду да, аны юсюндегиле не адамладыла?... Кимле эселе да, фыйгъамбарны къадырына миниб келедиле... — деб андан-мындан тауушла эштилдиле. Сора, къадырны ал джанында олтургъан Аббас болгъанын таныгъанларында, алагъа джол бердиле.

Ала ётюб бара тургъанлай, Аль-Хатабны джашы Умар, къадырыны арт джанында олтургъан Абу-Суфиян болгъанын таныб:

— Эй, Аллахны джауу! Меннге сени ёлтюрюрге мадар берген Аллахха махтау! — деб, кычыра, фыйгъамбаргъа чабды.

Алай болса да Аббас, андан тири болуб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) биринчи кирди. Ёзге, ол сёзюн башлагъынчы, Умар, джетиб, Абу-Суфиянны кёргозе:

— Эй, Аллахны келечиси, мени мындан дертими алыргъа Аллах мадар берди, муну башын кесерге мени эркин эт! — деб кычырды.

Аббас да:

— Эй, Аллахны келечиси, Абу-Суфиянны ызына

тюлдю, — деб, ортагъа кириб, фыйгъамбаргъа тилекчи болуб тохтады.

— Эй, Аббас, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), — алай айтыб сёз берген эсенг, бюгюн ызына элт, тамбла уа бери табдырмай къойма.

III.

Танг атханлай, Аббас, барыб, Абу-Суфниянны алыб келди.

— Эй, Абу-Суфиян, ёлюм сеннге! — деди фыйгъамбар анга.— Джер джюзюнде бир Аллахдан сора Аллах болмагъанына тюшюнюр заманынг джетмегенмиди энгда?

— Кесинги джууукъларынгы ташламагъан къалай иги адамса сен! — деб джууаб этди Абу-Суфиян. — Мен сеннге ийнанама. Джер юсюнде бир Аллахдан сора да Аллахла болсала, бусагъатха дери меннге да бир болушур эдиле.

— Ёлюм сеннге, эй, Абу-Суфиян! Мен Аллахны келечиси болгъанымы ангылар заманынг болмаймыды?

— Аллах бла ант этеме, бусагъатха дери сени Аллахны келечиси болгъанынга толу ийнаныб къалалмай эдим. ол затха джюрегимде ишеклик бар эди.

Ортагъа биягъы Аббас кирди.

— Эй, Абу-Суфиян, ёлюм сеннге! — деди ол сабыр ауаз бла. — Биз сени гюнахлы башынгы кесерибизни аллы бла, Ислам динни ал да, джер джюзюнде бир Аллахдан сора Аллах болмагъанына да, Мухаммат да аны келечиси болгъанына да шагъатлыкъ эт.

— Мен, — деб башлады Абу-Суфиян, — джер джюзюнде бир Аллахдан сора Аллах болмагъанына, Мухаммат аны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этеме.

Аббас Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!):

— Абу-Суфиян уллу кёллю адамды, кесин башхаладан ёргерекде тутаргъа да суюди. Алай болса да, фыйгъамбар, муну джазыкъсын да, джанын сау къой,— деб тиледи.

Фыйгъамбар аны ёлтюртмеди.

— Тюз айтаса, Аббас, межгитге киргенни ёлтюрюрге болмайды, джашасын, — деди ол.

Муслиманла Меккагъа кирирге хазырландыла. Файгъамбар да туюсине минди. Абу-Суфиян а, шахаргъа аладан алгъа келиб:

— Мени арбазыма, межгитге ким кирсе, анга киши тиерик тюлдю! — деб къайтарыб-къайтарыб къычырды.

Кёб турмай муслиманла шахаргъа кирдиле. Къураишле, олсагъатлай юлерине джыйылыб, эшиклерин, терезелерин къаты бегитдиле.

Файгъамбар, туюсини юсюнде ийилиб, Аллахына шукур этеди: шахаргъа хорлам бла киреди. Ма, тегерегине къарай барады. Ол да кишиге тиймейди, анга да киши тиймейди. Аны ючюн болур, къураишле да, къоркъмай-юркмей, орамгъа чыгыб, алагъа рахат къарайдыла. Аймысына, къарасынла, муслиманла кишиге душманлыкъ этмегенлерин кёрсюнле, билсинле.

Алай эте, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) адамлары, сыйлы Кябагъа джетиб, аны тегерегине айланыб чыкъдыла. Сора Файгъамбар, сыйлы Кябаны эшигини аллында тохтаб:

— Джер джюзюнде керти да бир Аллахдан сора Аллах да, анга тенг зат да джокъду. Уллу Аллах айтханыча болушду къулуна. Къачлагъа табыныучуланы кеси къурутду. Эй, къураишле, Аллах сизни да уллу кёллюлюкден, джахилликден къутхарды. Адам инсаны барыны аллы да Адамдан башланнганды, Адамны уа Аллах топуракъдан джаратханды. Сизни барыгъызыны да Аллах джаратханды, эй, адамла! Аллахдан ким къоркъа эсе, олду аны аллында сыйлы. Эй, къураишле, мен сизге не мадар этейим? — деди.

— Не мадар этериксе этиб? — дедиле къураишле джуубаха. — Бизге ашхылыкъ излей эсенг, иги ата, иги къарнаш, иги бала этгенни эт.

Файгъамбар, аланы барын да кечиб:

— Барыгъыз да башыгъызгъа бошсуз, — деди. Къураишле уа, сыйлы Кябагъа кириб, аны ичин къачладан, муслиман диниге келишмеген затладан тазаладыла. Андан сора Билял, Кябаны башына миниб, азан къычырды — Меккада муслиманланы биринчи кере намазгъа чакъырды.

Ол кюнден башлаб, сыйлы Кябада муадзинни джарыкъ ауазы беш кере эшитиледи, муслиманла да намазгъа беш кере джыйыладыла.

ХАНДАКДА КЪАЗАУАТ

I.

Ислам дин Меккагъа да джайылыб, муслиманла алгъындан да кючлю болдула. Бу зат шахарны къыбыла джанында кесини дининде къалгъан хауазин къауум бла сакъифа къауумгъа тынгы бермеди. Ала муслиманланы хорламларын сингириб къоялмадыла, алагъа тиш къысханлай, хыршыланганлай турдула. Ол къой эсенг, къуру аланы кёрюб болмагъанлары бла да къалыб кетмедиле. Эки къауумну да башчылары, джыйылыб, алай дженгил джайылыб баргъан Ислам динни къурутургъа изледиле.

Бу хапар олсагъатлай огъуна Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) джетди. Сора айтылгъанны керти бла ётюрюк болгъанын билирге ол адамын джиберди. Ай медет, хапар тюз болуб чыкъды.

Муслиманла, урушха ненча кере къатышхан эселе да, биринчи болуб кишиге къаршчы къазауат ачмагъандыла. Бадр урушда болсун, Ухут урушда болсун, башха урушда болсун, ала динлерин да, кеслерин да къоруулагъандыла. Бу джол да файгъамбар он минг адамы бла, Абу-Суфиян да эки минг адамы бла Ислам динге къоркъуу салгъан душманларына къаршчы къобдула. Алагъа меккачы араблыла кёб сауутсаба бла болушлукъ этдиле.

II.

Хауазин къауумгъа араблыла, чуутлула да, баннасаад къауумну адамлары да кирдиле. Ол къауумну башчысы Ауфну джашы Малик таукеллиги, джигитлиги болгъан, джылы отузгъа джетген, киши бла оноулашыргъа суймеген уллу кёллю адам эди.

— Хар ким къатынын, сабийин, малын, мюлкюн биргесине алыб чыкъсын, — быллай буйрукъ берди ол аскерчилерине.

— Алай этерге уа неге керек болду? — деб сорду сокъур киши Ашу.

— Ызларындан къатынларын, сабийлерин, малларын, рысхыларын салсакъ, эркишиле, къачаргъа уялыкъдыла да, уруш этерикдиле, — деди анга Малик. — Ма аны ючюн этдиргенме алай, ансы муслиманланы хорлаяллыкъ тюлбюз.

Ашу, асыры ачууланнгандан урушха бармай, ююне къайтыб кетди.

Малик а тиширыуланы тюелеге миндирирге, аланы ызларындан эркишилени, аланы ызларындан да эшеклени тизерге, ийнекле бла къойладан да бирер тизгин тизерге буюрду. Сора ол айтханча этгенлеринде:

— Энди аскерчилерибиз, муслиманла бла бетден бетге тюбеселе, аладан къачарыкъ тюлдюле, — деди.

III.

Малик, аскерлерини алларына чыгыб, алагъа чабыуул этерге излеб, муслиманла да, Хунайна деген тар, табсыз, къарангы, эки джаны тик, джарлы къаяны юсю бла ётюб, Аугас тауну къаты бла энгишге тебретиле. Тахсачылары да — тауну башы бла.

Талай заманы баргъандан сора, тахсачылары бири хауазин къауумну аскери джууукълашыб келгенин айтды.

— Инша Аллах айтса, биз аланы тюбеген джерлеринде ууатырбыз, — дей, фыйгъамбар биринчи байракъны Алийге, экинчини Саадха, ючюнчюню Умаргъа, тёртюнчюню мединачылгъа берди. Сора, къадырына миниб, джолгъа чыкъды, башха муслиманла да аны ызындан тизилдиле.

Муслиман атлы аскерге Аль-Уалидни джашы Халит эте эди башчылыкъ. Ол эртденбла эртде аскери бла Хунайнаны алкъын джарыб бошамагъан къарангы джеринден ётюб бара тургъанлай, хураиза къауумну адамлары, аны аскерлерини башларындан ташла атыб, олсагъатлай ызларына къачдыла. Аланы алай этгенлерине къыйналыб, фыйгъамбар:

— Мен Аллахны керти келечисиме, былай этиб туруу мени бетиме келилшеген затды. Келигиз ызымдан, — деб тауну башындан атыла тургъан ташланы ичи бла тар джерден ары ётюб тебрети. Алий да, Аубекир да аны ызындан чабдыла.

— Эй, мединачыла, бизге болушханла! — деб кычырды Аббас да, фыйгъамбарны кьадырыны джюгенинден тутуб, алгъа атлай. — Мухамматны ызындан терк джетигиз да, урушха киригиз. Ансы душманларыбыз, бирибиз анда, бирибиз мында болгъаныбызны билселе, бизни кьорккъакълагъа санаб, айыб этерле.

Олсагъатлай муслиманла Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) таба юрюлдюле. Мединачылары, меккачылары, башхаланы:

— Эй, фыйгъамбар, биз сени ташламагъанбыз, биргенгебиз! Биз сени блабыз, фыйгъамбарыбыз! Эй, Аллахны келечиси, сен буюргъанны этерге хазырбыз. Буюр бизге душманларынга кьаршчы уруш этерге! Биз бир атламы да артха турмазбыз! — деб кычыргъан тауушлары ант этгенча эшитилдиле. Кертисинде да ала, душман аскерлени тардан тюз джерге сюрюб чыгъарыб, иманларын тубан этиб башладыла. Майна, Халит атлы аскери бла хауазинчилени кьырады. Алий да, кылычын таб ойната, негерлерини алларында барады: кеслерини динлери, сыйлары, намыслары ючюн сермеширге чыккъанланы тохтатыр кюч джокъду.

— Сыйлы кьазауатда Аллах барыгъызгъа да онг берсин! Алгъа! — фыйгъамбарны джарыкъ ауазы аны аскерлерине учунмакълыкъ береди. Муслиманла ёлюм урушха джангыдан киредиле. Алай а хауазинчиле энди алагъа кьаршчылыкъ этиб кюрешмейдиле. Къатынларын, сабийлерин, мюлклерин да кьоюб, сермешу баргъан джерден башларын алыб кьачадыла.

IV.

Муслиманланы кьолларына джыйырма тёрт минг кьой, тёрт минг килограмм кююш, алты минг джесир тюшдю. Урушда душманны кёб адамы да кьырылды. Малик, аскерини кьалгъан-булгъаны бла кьачыб барыб, Аттаиф кьалада бугъунду. Хапаргъа кёре, ол ары бир джылгъа джетер чакълы бир азыкъ джыйгъан эди.

Аны эшитгенинде, фыйгъамбар Маликни кьурутургъа буйрукъ берди. Халитни атлы аскери кьалагъа чабыуул этди. Алай а андагъыла, садакъла атыб, муслиманланы джууукъ кьоймадыла. Кёблерин да джаралы этдиле. Алайда садакъ тийиб, Абу-Суфиянны кёзю да сокъур болду.

— Эй, хауазинчиле! — деб кычырды, болмагъанында, Халит, къалагъа джууукъ келиб. — Ичигизде мени бла сермеширге ётю болгъан бар эсе, бери чыкъсын!

— Бизни бла сермеширинг келе эсе, талай джылдан джокъларса. Ашарыбыз-ичерибиз бошалгъынчы, сениге киши чыгъарыкъ тюлдю. Ашарыбыз-ичерибиз бошалса уа, кылычларыбыз бла чыгъыб, къазауат этиб ёллюкбюз, — деб джууаб бердиле къаладагъыла да.

Салман, таш атыучу сауут джарашдырыб, аны бла къалагъа ташланы джаудуруб да кёрдю. Атлыла чабыуул этер керекли да къалмадыла. Алай а муслиманла къалагъа киралмадыла. Сора файгъамбар:

— Къалай этебиз? — деб нёгерлери бла оноулашды. Ала да:

— Эй, Аллахны файгъамбары, тюлкую уясындан чыгъаргъа суймейди. Алай болса да, сакъласакъ, ол бизни къолубузгъа тюшмей къаллыкъ тюлдю. Муну уясында къоюб олтурсакъ да, уллу джарсыу джокъду. Айт опоунгу — сен суйгенча этейик, — дедиле.

Файгъамбар къаланы къояргъа буйрукъ берди.

— Сора сен, Сакъиф бла Аттаифни иелерин къаргъа да, орунларын табдыр, — деб тиледиле адамлары Мухамматдан (Аллахны саламы анга болсун!).

Аллах аны джер джюзюне адамланы тюз джолгъа салыргъа, насыблы этерге джибергенди. Сора ол, къаргъаб, аланы къалай ачитсын?!

— Эй, Аллах! — деб ол дууа этди. — Сакъифни, Аттаифни иелерин сен тюзет, тюз джолгъа сен сал. Алагъа Ислам диннге кирирге сен болуш.

V.

Бир тишируу, келиб, мен файгъамбарны эмчек эгечиме, деди. Муслиманла аны сёзюне ийнаналмадыла. Иги да дейсе, ала билиб файгъамбарны не эгечи, не къарнашы болмагъанды. Бу уа, мен Мухамматны эгечиме, дейди.

— Мен сизни алдамайма, кертиси бла да мен сизни файгъамбарыгъызны эгечиме, — деб ол дагъыда къайтарыб айтды. Аллахны аты бла ант да этди. Сора мус-

лиманла аны Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) алыб бардыла.

— Сен кимсе? — деб сорду фыйгъамбар.

— Таныйалмаймыса? — деб ышарды тиширыу. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) джууаб бералмай тынгылагъанында, ол дагъыда къошду: — Мен сени эгечингме, Абу-Зуаибни къызыма.

Фыйгъамбар энди аны таныды: ол Халиматны къызыды, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) эмчек эгечиди, кеси да бани-саад къауумданды. Сора, жёзлери джыламукъдан тола, орнундан туруб, къабдалын джерге джайды да, тиширыуну анга олтуртду. Кёб хапар да сорду. Тиширыу анга тарыкъмады, джылаб, кёз сууларын тёмеди. Фыйгъамбарны соргъанына ушагъыулу, къысха джууаб бериб барды.

— Ананг Халимат бла эринг Аль-Харис а не эте турадыла?

Ары дери кесин къатдырыб тургъан эмчек эгечи, фыйгъамбар алай соргъанында:

— Экиси да ауушхандыла, — деб джылаб къойду.

— Гюнахлары къурусун, аланы ауушханларындан хапарым джокъ эди, — деб ахсынды Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). Кесин да ариу айтыб ашырды. Кёб бармай фыйгъамбарны дагъыда бир тилеги толду: хауазинчиле, ол дуада тилегенча, келиб, муслиманла болдула.

ТАБУКДА УРУШ

I.

Эсде-бусда болмай тургъанлай, Византияны патчахы, къачда 40 минг адамдан аскер къураб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) къаршчы къазауат этерге чыкъгъанды, деген хапар келди. Фыйгъамбар аны чурумун сормагъанлай ангылады: Ислам дин Араб джарым айрымканнга терк джайылыб барады. Аны джолун кесмесе, кёбге бармай ол дин Византияны да ключлерикди. Сора византиячы патчах Мухамматны кесин да, аны динин да къурутургъа излейди.

Алай а фыйгъамбар, аллай уллу аскер анга къаршчы уруш этерге келеди деб, къоркъмады, эс ташламады. Византияны Геракл башчылыкъ этген аскери бе-

ри джетгинчи Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), анга Дамаскда тюбер муратда муслиманладан эрлай аскер кзураб, джолгъа чыкъды. Кеси да, ары дери этиучюсоча этмей, къайры, не ючюн баргъанларын ачыкъ айтды. Аны бла бирге бай аскерчилени джарлы аскерчилеге къолларындан келген бла болушурукъларын да тиледи. Муслиманла аны тилегин къабыл этдиле: хар ким джарлы аскерчилеге сауут-саба, кийим сатыб алыргъа болушду. Айтыргъа, Осман кесини ачхасына 10 минг адамны сауутландырды. Файгъамбар, анга уллу бюсюреу этиб, разылыгъын билдирди.

Аубекир, бютеу рысхысын сатыб, андан тюшген ачхасын Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) келтириб берди.

— Юйюнгде джукъ къойдунгму, Аубекир? — деб сорду Файгъамбар.

— Аллах бла аны Файгъамбарын къойгъанма, — деди ол да.

Умар да кёб мюлк берди муслиман аскерге.

— Сен а не къойдунг юйюнгде? — деб сорду Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) анга да.

— Эки этиб бир джартысын къойгъанма, — деди Умар да.

Тиширыула да болушдула Файгъамбаргъа, — алааны кими джюзюгюн, кими сыргъасын, кими мынчагъын берди аскерге сауут-саба алыргъа. Джыл а кзургъакъ джыл эди да, муслиманлагъа бек къыйын эди.

II.

Аскер джолгъа чыгъа тебрегенлей, джети эркиши, джетиб:

— Аллахны Файгъамбары, бизни да биргенге ала бар. Биз да Ислам дин ючюн уруш этерге сюебиз, — деб тиледиле.

Мухамматны уа (Аллахны саламы анга болсун!) алагъа берирге саууту-сабасы, улоуу джукъ. Ол, алагъа болумун айтыб, ангылатыргъа кюрешди. Алай а ала аны бла юйлерине бурулуб кетмедиле. Бет тюрсюнлерин мыдахлыкъ басыб, Файгъамбаргъа джалбарынчлы битиб тохтадыла. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), ол адамланы алай кёргенинде, мадарла кзураш-

дырыб, сауут-саба да бердиртди, туюлеге да миндиртди. Ала да, къууаныб, анга бюсюреу этдиле.

Андан сора Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), уллу байракъны Аубекирге, экинчи байракъны Зубаирге, гитче байракъланы да мединачылагъа берди да, аскерлерине сыйлы къазауатда хорламла теджеб, джолгъа чыгъаргъа буюрду. Ол кёзюуде анга иги кесек муслиманны, бир чууутлуну юйюне джыйы ыб, биз бу исси, бу къыйын заманда византиячыла бла уруш этерге барлыкъ тюлбюз, деб тургъанларын билдирдиле. Сора Уллу Аллах фыйгъамбарны эсине Сыйлы Къурандан бу аятны тюшюреди:

— Эй, фыйгъамбар, иссиликден эсе джаханимни оту кючлюдю. Аны алагъа айтыб, билдириб къой.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ол борчун да толтурду.

Ма энди муслиманла, бетлерин исси джел кюйдюре, учсуз-къыйырсыз дангыл тюзле бла къызгъан къумну джырыб барадыла. Сан бир болмаса, тохтаб, солугъан да этмейдиле. Бу болумда баргъан бек къыйынды. Сора бир-бирле, чыдамлары, тёзюмлери джетмей, джашил ханслы Мединагъа бурулуб да кетедиле. Аланы алай этгенлерин жаратмай, муслиманла фыйгъамбаргъа аланы ызларына къайтарлыгъын тилейдиле.

— Къюгъуз аланы — дейди Мухаммат да (Аллахны саламы анга болсун!) — Джюреклеринде иманлары бар эсе, ызыбыздан джетиб, ала бизге къошулмай къаллыкъ тюлдюле.

Кертиси бла да, келиб, джангъдан къошулгъан да бар, кетгени бла къайтмай къалгъан да бар — хар ким бетине, намысына кёре этеди. Фыйгъамбар Ислам дин ючюн къазауат этерге кеслерини джюрек разылыкълары бла чыкыгъанланы алыб келеди. Керти да къыйынды бу иссиликни, бу узакъ джолну онглагъан. Болгъа эди да, энди суулары да джожъду. Кюн а, аяусуз къыздырыб, санланы кебдиреди. Бир уртлам суу ючюн джанларын берирча болгъандыла. Сора тюелени кесиб, аланы къарышларында сууларын алыб да ичедиле. Алай а бу къадар адамгъа ол неди?

Суу амалтын аскер аманына таяннганында, Аубекир, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) джууукъ келиб:

— Эй, фыйгъамбар, Уллу Аллах сени кесинден рах-

мат тилерге юретгенди. Бизни ючюн Аллахдан рахмат тиле, — деди.

— Сен мени Аллахдан рахмат тилерими сюемисе?— деб сорду файгъамбар. Аубекир, сюеме, дегеннде, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), эки къолун ёрге кёлтюрюб, дууа этиб, Аллахдан тилек тиледи. Сора ол, бетин сылаб, къолларын энгишге ийгинчи, кёк къаб-къара къаралды да, къаты джангур джаууб башлады. Муслиманла джангур суудан суусабларын къандыргъынчы ичдиле. Сауут болгъанларын толтуруб, джолларына суу да алдыла. Алай бла, дагъыда талай кюнлюк джолну къоратыб, асыры арыгъандан андан ары баралмай, кечелени биринде къум тюзде тохтадыла. Алайда Билял:

— Танг атаргъа да кёб къалмагъанды, сиз, джатыгъыз да, бир кесек къалкъыгъыз. Мен сизни эртден намазгъа уятырма, — деди.

Муслиманла бирер джерге джатдыла. Арыгъан-талгъан адамлагъа къум, пух тёшекча, джумушакъ да, татлы да кёрюндю. Олсагъатлай огъуна ала къаты джукъугъа да бёлендиле. Билял а сёзюне керти болалмады. Кесин не бек къатдырыгъа кюренисе да, джукъугъа хорлатыб, гёзет этген джеринде джукълаб къалды.

Эртденбла барындан да алгъа файгъамбар уянды. Қъараса — кюн да ёрге кёлтюрюлюб, намаз этер заман озуб тура. Олсагъатлай Билялны уятыб, ол анга:

— Берген сёзюнгю нек толтурмадынг? — деб сорду.

— Эй, Аллахны файгъамбары!— деди ол. — Сени джукълатхан мени да джукълатды. Айыблы болдум, кеч мени.

Мухаммат ачыуланмады. Туруб, этилмеген эртден намазын этиб башлады. Қъалгъан муслиманла да, туруб, намазларын къылдыла. Сора биягъы къыйын джолларына тебретиле.

Бираз солугъандыла да, аскерчилени бетлери-къутлары жарыкъды. Бир-бирине неле эсе да айта, шыбырдай, ышара келедиле. Файгъамбар таба да разы болуб къарайдыла.

— Эй, муслиманла, нени юсюнден сёлешесиз? — деб сорду Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), аланы джарыкълыкъларындан кесини кёлю да джарый.

— Этилмеген эртден намазыбызны юсюнден, — деб джууаб бердиле ала.

— Мени этген ишим сизге юлгю болмадымы? — деб сорду файгъамбар нёгерлерине, ала джууаб къайтаргъынчы, ол дагъыда былай айтыб къошду: — Джукъуда оздуруу болмайды, керти оздуруу къуру намазда болады. Заманында этмей, экишчи намазгъа дери къалыб кетген намазын оздургъаннга саналады.

III.

Узакъ, къыйын джолну къоратыб, къеб джарсыуладан да ётюб, муслиманла Табукга джыйылдыла — византиячыла бла былайда уруш этерге керекдиле. Алай а былайда аладан киши кёрюнмейди. Къайдадыла да? Бир ишексиз, муслиманладан къоркъуб, уруш этерге келмей къалгъандыла.

Файгъамбар, аскерин алайда тохтатыб, шатырла салдырды. Огъай, ол уруш этерге, адамлагъа Ислам дини къылычны кючю бла алдырыгъа суймейди. Аллай мураты болса, анга 70 минг адамы болгъан аскери бла Дамаск шахарны алгъан да, аны халкъын кесини динине къайгъатргъан да къыйын тюл эди. Ол бери аны ючюн келмегенди. Кесини динини сыйын къоруулар ючюн келгенди, аны ючюн джанын да аярыкъ тюлдю. Джюрегини ургъаны тохтагъынчы кюрешгенлей турлукъду. Ол биринчиси. Экинчиси, византиячыла не акъыл бла келмей къалгъандыла? Аны чурумун билгинчи былайдан, Табукдан, кетерге къоркъуулуду.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) талаи кюнню турду алайда. Ёзге Византия джанындан муслиманлагъа къаршчы къазауат ачыллыгъына шагъатлыкъ этген зат эсленмеди. Сора файгъамбар, аскерин къобарыб, ызына айланды. Бнягъы исслик бла къургъакълыкъ къысыб, муслиманла джолда къеб къыйынлыкъла чекдиле. Алай болса да, кеслерин къатдырыб, не джарсыугъа да тёзе, чыдай, кюнлени бириде Табук бла Мединаны арасында орналгъан Аль-Акъаба деген джерге джетиб, къарангы, тар къулакъдан ётюб тебрдиле. Ары дери тиллешиб келген мунафикъчиле, таб тюшгенлей, джетиб, файгъамбарны туюсинден джыгъыб ёлтюрюрге изледиле. Алай а Аллах аланы кир муратларын толтурургъа джол бермеди: бетлерин джа-

быб, кёзлеринден сора джукълары кёрюнмеген адамла аны тюесинден тюртюб джыгъаргъа бара тургъанлай, къоркъубму огъесе башха чурум болубму, мунафикълени бири кычырыб джиберди. Аллах, Джабраил мёлекни джибериб, ол файгъамбаргъа, къарангы джер бла барма, деди. Сора Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), мунафикъни алай нек кычыргъаныны магъанасын ангылаб, мыллык атыб, чабыб келгенлеге тар, къарангы джерден ётгюнчю къатына джууукъ келмезге буюрду. Олсагъатлай огъуна мунафикъле, ары бурулуб, тарны тюб джанында кенг джер бла бара тургъан аскерлени араларына кириб, тас болуб кетдиле. Файгъамбар а аланы таныды, артда кеслерин да кёрдю. Алай болгъанлыкъгъа, аладан ачыуун алыргъа излеб, ызларындан сюрюб айланды.

IV.

Къуба межгитни файгъамбар Мединагъа джангы келген джылында ишлеген эди. Ариу, таб джерде эди ол. Аны ючюн болур, мунафикъле да, кюреше кетиб, аны къатында кеслерине межгит ишлетдиле. Энди ала андан чыкъмагъанны орнундадыла. Хаман ары джыйылыб, файгъамбарны сёзюн этедиле, аны да, муслиманланы да Мединадан кыстар мадарла излейдиле.

Алай эте келиб, Византияны патчахына барыб, андан сауут-саба болушлукъ алыргъа оңулашадыла. Кесине тюбгенлери сайын тюбюнден-башындан киредиле, кукаланадыла. Намаз этерге бизге кел, дейдиле. Тёгерегине айланадыла.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Табукдан джангы къайтхан кюнлерини биринде да ала алай этдиле — бизни межгитде бизни бла намаз эт, деб къадалдыла. Ол кёзюуде Аллах аны эсине ол межгитни юсюнден Сыйлы Къурандан талай аятны салды. Сора ол, адамларына мунафикълени межгитлери аман иннет бла ишленгенлерин айтыб, аны кюйдюрюрге буйрукъ берди. Асхаблары да аны буйругъун толтурдула.

V.

Мединада межгитде эки ракагъат намазын этиб бошагъанлай, талай адам, келиб, аны биргесине уруша бармай къалгъанлары ючюн, андан кечмеклик ти-

ледиле. Ала къазауатха нек баралмагъанларыны чурумларын айтдыла.

Бу адамла файгъамбар танымагъан, билмеген адамла тюлдюле. Ма, сёз ючюн, Маликни джашы Къагъаб анга кёб затда болушханды. Алай а кыйын кюн бир-гесине болалмагъанды.

— Урушха не сылтау бла бармагъан эдинг? — деб сорду файгъамбар. Къагъаб, чурумла табыб, аны алдаргъа суймеди — ол джалгъан сёлешиучюледен тюлдю. Кеси да, файгъамбарны алдаса да, Аллахны алдаялмазлыгъын бек иги биледи. Ол себебден:

— Аллах бла ант этеме, мени урушха бармазча чурумум болмагъанды, — деб тюзюн айтды.

— Сен тюз джууаб бердинг, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). — Сени бу ишинге оноу этерик Уллу Аллахны кесиди, ол буюрлукъну сакъла.

Бирси муслиманла да урушха бармазгъа чурумлары болмагъанын айтдыла. Файгъамбар алагъа да Къагъабгъача джууаб этди.

Андан сора бир кюн ётдю, эки кюн ётдю, юч кюн ётдю, ай бла джыйырма кюн ётдю, — алагъа келген, баргъан да джокъ. Орамгъа чыкъсала да, кёрмегенча этиб кетген болмаса, киши салам да бермейди, салам да алмайды. Сёлеширге излеген да джокъ, айтханларына джууаб къайтаргъан да джокъ, биз сизни танымагъанча, билмегенча, сиз да бизни танымагъыз, билмегиз, аманыгъыз-игигиз да керек тюлдю деб, кеслери башларына къалдыла да кетдиле. Бу не зат джашауду, андан эсе ёлген иги тюмюдю? Ала ол заманда муслиманла бла урушха бармай къалгъанларына кюйдюле, бишдиле, джылагъан, кыйналгъан да этдиле. Алай болса да Аллахдан тилек тилерге, тобагъа къайтыргъа унутмадыла. Аллах аланы тилеклерин эшитди. Бир кюн муслиманла, келиб:

— Уллу Аллах сизни тобаларыгъызны да къабыл этгенди, гюнахларыгъызны да кечгенди. Ол аны бизге Сыйлы Къураны аятлары бла билдиргенди, — дедиле. Сора аланы къолларын тутуб алгъышладыла. Тилеклерин Аллах къабыл этген муслиманла да къууанч тыбырлы болдула.

АХЫРГЪЫ ХАДЖИЛИК

I.

Ислам дин саулай Арабистан джарым айрымканнга джайылды. Байла, бийле, джарлыла да алдыла аны. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) дунягъа белгили болду.

Ислам динге дери араблыла къауум-къауум болуб, хар ким кесини къачына табына эди. Ислам дин а адамланы барын да джангыз бир Аллахха табыныргъа чакъырады. Кеси да тюзлюкню, тенгликни джакълагъан динди. Ма аны ючюн джайылыб барады ол былай дженгил.

Сакъиф къауум да алды Ислам динни. Бусагъатха дери ол Аттаифде Аллата къачха — къаягъа — табыныб тургъанды. Энди аны къурутургъа керек болду да, фыйгъамбар Абу-Суфиянны, Мугъираны эмда аны джашы Шагъабанны ары джиберди.

Аттаифге джетгенлеринде, Абу-Суфияннга къачны аударургъа буюрду Мугъира. Абу-Суфиян а бир-бир адамла. алкъын ол къачны сыйлаб, аны хурметин кёрюб тургъанларын бек иги биле эди, сора ол айтхан-ны этерге ашыкъмады.

— Ол борчну менден эсе сен толтурсанг ушагъыулуду, — деди.

— Нек? — деб сейирсинди Мугъира.

— Сен бу къауумну адамыса. Барыб, адамларынга чотну ангылатсанг, ала сеннге къаршчы болуб кюреширик тюлдюле.

Мугъира, Абу-Суфиянны сёзюне тынгылаб, Аллатагъа барды. Адамланы джыйыб, къачны къурутургъа келгенин айтды. Аны алай айтханын эшитгенлей, асыры бек къоркъгъандан тиширыула, башларын да ачыб, къычырыкъдан алыб, джылаб тебретиле. Эркишиле да, арлакъ джанлаб, сейирге къараб тохтадыла. Бусагъат къач Мугъирадан бошарыкъды деб, алайды барыны да акъыллары.

Мугъира къолунда да балтасы бла къаягъа миниб барады. Адамла анга ауузларын ачыб къарайдыла. Къач анга игилик этмезлигине толу ийнаныбдыла да, джюреклери къаты-къаты ура сюеледиле. Къаягъа ми-

ниб бара, аягы тайгъаны, кыйынлашханы-заты болса, аланы кими, бети кетиб:

— Бери кыйт, ансы кесингден бошата! Дуняда аны хорлар кюч джокъду! — деб кыйчырады. Кими да, кёл кенгдире:

— Бар-бар, антсызса боюн джигинги чыгъартмай кыйтсанг, — дейди.

Мугъира, аягы тайгъанына, джыгъылгъанына да къарамай, кыйаны башына чыгъаргъа кюрешеди. Тырнакый кетиб, уллу тик кыйаны тѣппесине да ѳрлейди. Сора, юсюнде джасауларын джерге алыб атыб, балтасы бла уруб, кыйачны ууатады. Алайда, сюелгенле кыйачны бу джангыз адамдан кесин кѳоруулар амал этмегенин кѳргенлеринде, аллай бир заманны анга бош табыныб тургъанларын ангылаб, кеслерине айыб этедиле. Ислам дин бла файгъамбаргъа ийнанмакыйлыкыйлары уа алгъындан да бек бегийди.

II.

Хаджиликге барыуну кѳзюую джетди. Меккагъа бютеу дунядан мингле бла адамла келедиле. Энди башха джылладан эсе кѳб муслиман боллугъу хакыйды да, джюз минг шатыр кѳруулгъанды. Алай а ол да джетерча кѳрюнмейди. Шатырлада бош орун кыйалмагъанчады, келгенлени уа алкыйын учлары-кыйыйрлары джокыйду.

Ма энди бары да, джыйылыб, Мухаммат файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун!) аллына кыйрайдыла. Ол да, сыйлы Меккагъа келиб, хаджилик борчун толтурлукыйду — кѳб турмай джетерге керекди.

— Келди, келди, — деб кыйтарыб-кыйтарыб халпарлады биреулен. Муслиманла, ары-ары бурулуб, джолгъа-джолгъа кыйарадыла. Файгъамбар алларында, аны ызындан да кыйатынлары, келиб, тюелеринден тюшдюле. Аубекир, Билял, Умар (Алий ол кѳзюуде файгъамбарны аманаты бла Йеменге кетиб тура эди), дагыйда динни юсю бла эм джууукый адамлары, барыб, Мухамматха (Аллахны саламы анга болсун!) хошкелди айтыб, кѳолун тутдула.

Кюн орта бола, Билялны ариу джумушакый ауазы, узакыйгъа эшитиле, муслиманланы намазгъа чакыйрды.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) башха

муслиманла бла бирге тёрт ракагъат кюн орта намаз этди. Аны бошагъандан сора, кесини тюесине миниб, муслиманла да ызындан тизилиб, джолгъа чыкъдыла.

Бюгюн Мекканы хар джеринде да алагъа къууаныб тюбейдиле. Тохтаб, джол бередице. Бу зат Ислам динни уллу хорламы бла байламлыды.

Алгъын а болум башха тюрлю эди. Меккада да, башха джерледе да къафырла Аллахны бу тюзлюкню, тенгликни, джюрек тазалыкъны джакълагъан динине уллу къаршчылыкъ эте эдиле. Мухамматха да (Аллахны саламы анга болсун!), аны дин къарнашларына да ол заманда былай эркин джюрюр амал джокъ эди. Меккадан Мединагъа да ма аны ючюн кетерге керек болгъан эдиле файгъамбар бла аны нёгерлери. Андан берн ётген джылланы ичинде не кёрдюле, не кёрмедиле ала! Алай а сыйлы динлери ючюн кюрешде не уллу къоркъуудан да артха турмагъандыла. Керек джерде, джанларын-къанларын аямай, душманларына къаршчы сермешген да этгендиле, ауузлары бла айтыб да ангылатхандыла, келечилик ишни да хайырландыргъандыла. Аллах къатылыкъны унамагъаны себебли, Ислам диннге адамланы къылычны кючю бла кийириб а кюрешмегендиле. Ма ол затланы кючлеринден джетгенди бу джангы дин быллай уллу хорламгъа.

Заманлары джетиб, муслиманла файгъамбар бла бирге эки ракагъат экинди намаз къылдыла (бу къысхартылгъан намаз джолоучулукъда этиледи). Кече да алайда къалдыла. Эртденбла джолгъа чыгъарны алында уа файгъамбар, адамларын джыйыб, Джабраил кече анга келиб, уллу аманат къоюб кетгенин айтды.

— Аны толтурайыкъ. Мен айтырыкъ сёзле хаджи-ни сёзлеридиле, — деб Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) къолларын джайды. — Я Аллах, мен Сени буйрукъларынгы толтурууда Сени аллындама, мен Сени аллындама, Я Аллах, мен Сени аллындама! Я Аллах, Сеннге тенглик этген кюч джокъду, мен Сени аллындама, керти махтау Сеннеги, нигъамат да, патчахлыкъ да Сендеди! Сеннге тенглик этген кюч джокъду!

Джабраилни аманатын толтуруб бошагъанларында, муслиманла Меккагъа бардыла. Сыйлы Кябаны кёргенлей, файгъамбар, къолларын ёрге кёлтюрюб:

— Я мени Аллахым, бу юйню махтаууна махтау,

сыйына сый кыш. Аты дунягъа айтылырча сен эт. Я мени Аллахым, бу юйге ким сый бериб келе эсе, бу юйге хаджилик кыла ким келе эсе, аны сыйын да кёлтиюр, атын да махтау бла айтдыр! — деб дууа этди.

Энди сыйлы Қябаны төгерегине джаяу айланыб чыгъаргъа керекди. Алай а, бюгюн фыйгъамбарны халы таб тюлдю да, аны төгерегине джаяу айланыб келир къарыуу джокъду. Бармай къалыргъа да боллукъ тюлдю. Не этсин да? Бойнунда ол борчун толтурмай амалы джокъду да, фыйгъамбар тюесине минди. Кючюкъудрети болмагъан адамгъа тюеде баргъан да тынч тюл эди. Алай а фыйгъамбар хаджилик борчун толтурмай къоймайды— сыйлы Қябаны төгерегине айланыб келди. Сора, кыбылагъа айланыб:

— Бир Аллахдан сора Аллах джокъду! Аллахха тенглик этген зат да джокъду! Махтаулары бары да ангадыла. Керти Аллах да, керти патчах да Олду! Бир Аллахдан сора Аллах джокъду! Аны къудурети уллуду! Ол дуняда да, бу дуняда да Аны кючюне тенг кюч джокъду! Аллах бирди, андан сора Аллах джокъду!— деди.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), бу борчун да толтуруб, хаджиле бла бирге Арафат таугъа барды. Аны мийнклиги 200 атлам чакълы бир эди да, фыйгъамбарны тюеси аны башына кыйналмай чыкъды. Алайда да Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) намаз этди, аны ызындан муслиманла да, хар тизгинге мингишер адам сюелиб, намаз къылдыла.

Намазны бошагъанлай, Аллаху Тагъала Сыйлы Къурандан ахыргъы аятланы фыйгъамбарны эсине салды.

— Бюгюн Мен сизни дингизни, кесими нигъматларымы толу бегитиб бошадым,— деб Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ол аятланы муслиманлагъа эшитдириб окъуду.— Мен Ислам динни сизге разы болуб береме.

Ол сёзлени эшитгенлей, Умар, фыйгъамбаргъа къараб, джылаб тебреди. Алайдагъы муслиманла, сейирсиниб:

— Не болгъанды, нек джылайса? — деб сордула.

Фыйгъамбар Аллахны буйрукъларын толтуруб бошагъан эсе, аны бу дунядан кетерине кёб къалмагъанды. Аны билиб джылайды Умар. Ол аны сымарлаб къарагъан адамлагъа къалай айтыб ангылатсын?

— Этиллик этилиб бошалгъандан сора, — деди ол, ауазы къалтыраб чыгъа. — къорау болады, ансы къошулуу болмайды.

III.

— Я Аллах, биз Сени аллынгдабыз! Сеннге тенглик этген кюч джокъду, я Аллах! Я Аллах, биз Сени аллынгдабыз!..

Бу сёзлени къайтарыб-къайтарыб айта, Мина тауну къатында Ташла Атылгъан джерге келдиле (бизни файгъамбарыбыз Ибрахим кесини джашы Исмагъилни кесерге алыб бара тургъанлай, алайда анга шайтан тюбеб къалгъанды да, ол аны ташла атыб къыстагъанды, аны ючюн аталгъанды ол джерге алай). Сора ташла атдыла. Қойла, тюеле кесиб, аланы этлерин хаджиле муслиманлагъа чачдыла.

Хаджилик башланганыны ючюнчю кюнюнде файгъамбар, тюеси бла келиб, Мина тауну къатында тохтады.

— Эй, муслиманла! — деди ол. — Мен айтханнга тынгылагъыз. Быйылдан сора мен былайда сизге тюберигим бла тюбемезлигими билмейме. Аллахха тюбер кюнюгюзге дерн сизни къаныгъыз, сизни рысхыгъыз сизге буюрулмайды. Ол кюннге дерн бу джерге тиерге болмагъанча, алагъа тиерге да болмайды. Сиз Аллахха кертиси бла да тюбериксиз. Ол заманда Уллу Аллах сизден этген ишлеригизни сорлукъду. Мен сизге айтыб ангылатханма, энгда къайтарыб айтама: сиз мюлкюгюзню-затыгъызны сакъларгъа керексиз. Сизни хайырларыгъыз сизникиледиле. Сиз кишини кёлюн къалдырмасагъыз, сизни кёлюгюзню да киши къалдырмаз... Эй, муслиманла, шайтанны сизге кёлкъалдысы уллуду. Джер джюзюню бары анга табынырын излейди ол. Намазларыгъызны бёлуб-бёлуб этсегиз, къылмай къойсагъыз суюди шайтан. Шайтандан хата джетемсин динигизге, сакъл болугъуз. Эй, муслиманла, тиширыулары сизде юлюшлери болгъанча, сизни да тиширыулада юлюшлеригиз барды. Ала бла татлы джашагъыз. Сизни болушчуларыгъыздыла ала, ала сизсиз кеслерине джукъл этерге болалмайдыла. Мен сизге харзатны ангылатдым. Сиз бир заманда да аджашмаз ючюн, мен сизге эки затны къояма — Аллахны Қъура-

ны бла кесими суннетими, сёзлерими, ишлерими. Эй, муслиманла, мени айтхан сёзлериме тынгылагъыз да, аланы эсигизде тутугъуз: хар бир муслиман муслиманнга къарнашды, бютеу муслиманланы бары да бир-бирине къарнашладыла. Бир-биригизден джукъну, разылыкъ бла болмаса, зорлукъ бла алыргъа болмайды. Табсыз затла этиб, кеси кесигизни уялмагъыз. Эй, мени Аллахым, мен сени буйрукъларынгы толусу бла толтуралдыммы?

Муслиманла бирден:

— Толтургъанса! — дедиле.

— Эй, Аллах! — деди файгъамбар, кёкге къараб.— Бу сёзюм мени ахыр сёзюм болгъанына кесинг шагъат бол!

Аны ючюн файгъамбарны бу сёзюне Айырылыуну ахыр ауазы дейдиле.

IV.

Файгъамбар, къатынларын да алыб, Мединагъа къайтды. Қалгъан муслиманла да юч кюнден сора Мединагъа къайтдыла.

Бир кече олтуруб тургъанлай, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) эсине кыйын, кьоркьуулу заманла тюшдюле. Аллах бойнуна аманат этиб салгъан борчланы толтурур ючюн, адамлагъа хар затны джик-джигине дери ангылатхан бла кълмай, хаман чалдыу этиб тургъан душманларын да онгларгъа керек эди. Ол а кыйын иш эди, джанына кьоркьуулу эди. Алай а сыйлы ишинде бир затдан да артха турмагъанды — аз солуб, кёб кюрешиб келгенди. Аны ол кюрешинде Хадиджат да уллу болушлукъ этгенди. Ол андан не рысхысын, не акъыл сёзюм кыызгъанмагъанды. Энди уа ол Мекканы кълбырларында бир топуракъ тебе болуб джатады.

Файгъамбар, кече болгъанына да къарамай, тюесине да миниб, Мединадагъы Ал-Бакъигъ атлы кълбырлагъа барды. Сора, кълбырлагъа дууа да этиб, Хадиджат бла байламлы кёб затны да эсине тюшюрдю.

ТЮЗЛЮКНЮ ФАЙГЪАМБАРЫ

I.

Бир джолда бир мединачы киши, бир джашчыкъны жьолундан тутуб, файгъамбаргъа кириб келди. Мухам-

мат (Аллахны саламы анга болсун!), аны олтуртуб, не джумуш бла келгенин сорду.

— Анасны сеннге джумуш этсин деб алыб келгенме, — деди ол адам. — Ариу халили джашчыкъды, не ишни десенг да, этиб турлукъду.

— Кеси разы эсе, ким огъай дейди, къалсын менде, — деб джууаб берди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!).

Арадан кюнле ёте баргъанлары сайын Анас файгъамбаргъа бекден бек илеше бара эди. Файгъамбар да илешди анга. Энди ала юйде да, джолоучулукъда да бирге боладыла. Анас анга джумуш да, негерлик да этеди.

Бир кюн Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), джашчыкъны чакъырыб, джумушха джиберди. Ол, джолда кесича сабийлеге тюбеп къалды да, ала бла ойнай, джумушун унутуб къойду. Файгъамбар, базаргъа бара, аны ойнай тургъанын кёрдю да, къатына джууукъ келиб:

— Анас, мен айтхан ишни толтурдунгму? — деб сорду. Джашчыкъ, аны алай кёргенинде, къоркъаракъ болду. Алай а, файгъамбар ышаргъанында, къоркъгъаны да кетиб:

— Хо, мен сен ийген ишге бара турама, — деди.

Джумушакъ джюрекли Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) джашчыкъгъа урушмады. Ышарышара, джолуна кетди. Анас да, андан сора ойнагъанын къоюб, ишин тындырыр къайгъылы болду.

Ма алайды — джашчыкъ биргесине тургъан тогъуз джылны ичинде файгъамбарны бир ауур сёзюн эшитмеди, бир къынгыр къарагъанын кёрмеди. Аны ишленмеклиги, джумушакъ, ариу халиси анга юлгю болгъанлай къалдыла.

II.

Файгъамбар, джашчыгъын къойнуна алыб, джаякъчыкъларындан, мангылайчыгъындан уппа эте тургъанлай, талай киши кириб келдиле. Ала Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) алай этгенин ушатмадыла.

— Мени юйюмде он сабийим барды, — деди бир бедуин. — Мен аланы бирин да ёмюрюмде уппа этме-

генме. Алай этген сениге артыкъсыз да ушагъыусузду.

Файгъамбар, ышара-ышара:

— Пелах сабийни уппа этгенде тюлдю, аны суймегендеди. Эсигизде болсун, сабийни суймегенни киши да суймейди, сюерик да тюлдю, — деди.

— Сен сабийлени уппа этгенликге, биз этерик тюлбюз, — деб мурулдады бедунн.

— Аллах бермеген джумушакълыкъны мен сени джюрегинге къалай саллыкъма? Суймей эсенг, этме уппа, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). — Мен а этерикме.

Алай бек суйгенди файгъамбар сабийлени. Кеси да бек джумушакъ джюрекли халал адам болгъанды. Джумушчусу Заидни джашы Османни бир тобугъуна, Алийни джашы Хасанни экинчи тобугъуна олтуртуб:

— Эй, Аллах, мен бек сюеме быланы, сен да былагъа рахматынгы бер, — дей тургъанын ол заманны адамлары кѣб кере кѣзлери бла кѣргендиле, къулакълары бла да эшитгендиле.

III.

Къуру адамлагъа джумушакъ болуб къалмагъанды файгъамбар, хайыуанлагъа къатылыкъ этерге да къоймагъанды. Хайыуан да Аллах джаратхан бир джанды, аны ашдан, суудан инджитмегиз, уруб ачитмагъыз, деб юретгенлей тургъанды.

Муслиманла анга:

— Хайыуанлагъа къарагъаныбыз ючюн, бизге саугъа боллукъмуду? — деб соргъандыла. Ол а джууаб берирге ашыкъмагъанды. Исси кюн бир адамны, къайдан эсе да келе, къуюгъа мыллык атханын, сууну джутланыб ичгенин кѣргенди да, арлакъда тохтаб, анга къараб тургъанды. Ол адам а, суу ичиб, суусабын иги кеседи. Сора кѣю-башы да джарыб, кете тебрегенлей, тили да салыныб, бир ит, келеди да, аны кѣюне битиб тохтайды. Ол адам, аны алай суусаб болуб этгенин ангылайды да, итге къуюдан суу алыб береди. Кеси да, ол суудан тойгъунчу кетмей, сакълаб турады.

Файгъамбар, муслиманлагъа ол кишини кѣргюзюб:

— Бу адамны не гюнахы бар эсе да, бюгюн Аллах кечди. Джаны болгъаннга болушханнга Аллах кесини саугъасын этмей къоймайды. Хайыуанларыгъызгъа кер-

ти да джан аурутуб, къайгырыб турсагъыз, сизге да этерикди ол саугъа, — деди.

IV.

Файгъамбар, аллында сюелген къарыусуз къуу къартха къараб туруб:

— Да, нек къылалмайса башхала бла бирге намазынгы? — деб сорду.

— Имам намазны асыры узун окъуйду да, башхала бла тенг окъургъа, сюелирге къарыуум джетмейди — бутларым тутмайдыла, — деб ол адам болумун ангылатды.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ачуланды. Иги да дейсе, Аллах бу динни адамланы кыйнар-инджитир ючюн джаратмагъанды. Ауругъанлагъа, къарыусузлагъа намазны башхала бла тенг этдирирге кюрешмегиз, деб ол кеси да ненча кере айтханды!

— Аякъларынг, бутларынг ауруб, башхала бла тенг намаз эталмай эсенг, имамгъа айт, ол сени кибиклеге намазны къысхартыб окъусун, — деди файгъамбар къартха. Къарт да, анга разылыгъын айтыб, бюсюреу этиб кетди.

V.

Мюлкюн джюрютген адамы Билял эди да, файгъамбар хаман андан къарыусузлагъа, инджилгенлеге болушуб турлугъун къаты излегенлей тура эди. Билял да аны айтханындан чыкъмай эди. Чыгъама десе да, къоярыкъ тюл эди.

Бир джолда файгъамбар аны юйюне келгенинде, ол, аны аллына чыгъыб:

— Эй, файгъамбар, **мен быланы сеннге** бла сени къонакъларынга хазырлаб турама, — деди да, бир чырмалгъан затланы кёргюздю.

— Не затладыла ала?

— Хурмаладыла.

— Хурмаламы? — деб Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) чырмалгъанлагъа сагъайыб къаралды. — Аллахдан къоркъмаймыса, аланы бирери, бирер от болуб, кюйдюрюб тебреселе, не этериксе? Бир джангъызын къоймай, инджилгенлеге, къарыусузлагъа чач!

Билял ол айтханча этди. Андан сора файгъамбар да аны юсюнден экинчи сёз кьозгъаб айланмады: аны кимни болса да ачытыргъа излеген адети джокъ эди.

Бир кюн файгъамбар Анас бла джолда бара тургъанлай, ким эсе да, арт джанындан келиб, абасындан ключлю тарта:

— Эй, файгъамбар, джашаргъа сую эсенг, Аллахдан меннге рысхы тиле! — деб кычырды. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), бойнун сыдыртханы, ачитханы ючюн, ол адамгъа ачыуланмады.

— Мынга, не дей эсе да, беригиз, — деб буюрду джумушчусуна. Бедунн, излеген затын да табыб, файгъамбаргъа да разы болуб, джолуна кетди.

VI.

Бир джолда файгъамбар, тюкенде төрт дирхам ачагъа кёлек сатыб алыб, аны да юсюне кийиб, ююне къайтыб бара тургъанлай, аллына бир медицина араблы чыгъыб, анга джити къараб тохтады. Мухаммат аны алай нек этгенни ангылаб кьоялмады.

— Ой, Аллахны кьулу, не керекди? Алай тюрюлю нек къарайса? — деб сорду ол анга.

— Кёлегинги джаратыб къарайма, — деди араблы.— Кёлегинги меннге кийдир, Аллах да сеннге Джандетни кийимни кийдир.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), сёз да салмай, кёлегин тешиб, анга берди. Сора, ызына къайтыб, төрт дирхамгъа дагъыда алай бир кёлек алыб кийди.

Ол, тюкенден чыгъыб, ююне бурулгъанлай, кимни эсе да джылагъан тауушун эшитди. Таууш чыкыгъан джары айланыб къараса — джалчы джашчыкъ.

— Не болгъанды: нек джылайса? — деб сорду файгъамбар, анга джууукъ барыб.

— Иелерим ун алыргъа деб эки дирхам берген эдиле да, тас этиб кьойгъанма. Энди юйге ун алмай барсам, тюерикдиле, — деб джууаб этди джашчыкъ, бурунчугъун тарта.

— Аны ючюн джылай эсенг, джылама. Ма сеннге тас этгенниг чакълы бир ача, — деб файгъамбар джанында къалгъан эки дирхамын анга берди.

Алай а джашчыкъ джылагъанын тохтатмады.

— Тас этген ачхангы алдынг шойду да, энди уа нек джылайса?

— Тас этген ачхамы излей, кѣб кѣалыб кетгенме. Юйге баргъанлайыма тюерикдиле.

Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), джашчыкъгъа ун сатыб алыргъа болушду да, аны юйюне алыб барды. Аны иелерине да:

— Кесигизге да, юйюгюзге да рахатлыкъ болсун!— деб салам берди. Алай а юйдегиле аны саламын кѣайтармадыла. Файгъамбар дагъыда салам берди, дагъыда ала аны саламын алмадыла. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) ючюнчю кере да салам берди. Олсагъатлай ала, кѣууаныб, сизге да болсун рахатлыкъ деб, саламын кѣайтардыла. Файгъамбар, сейрсиниб, ала аны биринчи саламын нек алмагъанларын сорду.

— Эшитмегенлик, ангыламагъанлыкъ этмеген эдик, дагъыда саламла айтырынгы излеб тынгылай эдик. Аталарыбыз, аналарыбыз сеннге кѣурман болсунла, сен бизге юч кере кѣайтарыб салам бердинг. Аллахдан кѣайтсын, — дедиле ала. Юйлерине чакъырдыла.

Файгъамбар юйге бара айланмады, джарашдырыб, нек келгенини хапарын айтды.

— Алаймыды? — деб сорду юйню иеси. — Сени бизге алыб келиб, бизни былай кѣууандыргъаны ючюн аны бюгюн огъуна башына бош этебиз.

Андан чыгъыб бара, файгъамбар бир араблы киши бир джаш адамгъа, неле эсе да айтыб, уруша тургъанын эшитиб, ары айланыб сорду:

— Эй, Аллахны кѣулу, ол адамгъа нек ачыулана са, ол сеннге не хата этгенди?

— Меннге хата этгени джожкъду, мени кѣарнашым, асыры уялчакъды да, ишинден толу юлюшюн алалмайды.

— Эй, Аллахны кѣулу, уялчакътыгы, намыслылыгы ючюн а бош урушаса. Аллах аны аллай адам этиб джаратханды, аны ючюн сен, ачыуланыргъа тюл, кѣууаныргъа керексе, — деди файгъамбар. Аны алай айтханы ол адамны ойлашдырды, андан сора кѣарнашына урушханын да кѣойду.

— Аллах меннге Аль-Бакъигъ къабырланы иелерине кечмеклик тилерге буюргъанды, мен аны толтурургъа керекме, — деб, ары джетгенлеринде, файгъамбар, къадырындан тюшюб, эки къолун джайыб, былай айтды:

— Джатхан джеригиз джумушакъ болсун, тынчлыгъызны киши бузмасын. Джерни башын кѳрген тюбюв да кѳрлюкдю. Бу дуниядан эсе сиз болгъан дуния къыйынды, Аллах барынгы да джандетли, рахматлы этсин!

Сора ол джумушчусуна Аллах анга, не бу дунияда къалыб, аны байлыгъына ие болууну неда ол дунияны джандетин сайларгъа эркинлик бергенни айтды.

— Эй, Аллахны келечиси, — деди Абу-Муайхиба, — мени атам да, анам да сеннге къурман болсунла, сайлау эсе, бу дунияда къалыу бла аны байлыкъларына ие болууну да, андан сора джандетни да сайла!

— Огъай, алай этерге джарамайды. Мен Аллах бла тюбешиуню эмда джандетни сайлагъанма, — деди Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!). Сора Аллахдан ёлген муслиманланы бу дунияда этген гюнахлары кечеригин тиледи.

II.

Къабырладан къайтыб келиб, арбазына киргенлей, файгъамбарны къулагъына къатыны Айшатны:

— Ой, башым, ой башым, — деб дыгалас этген тауушу келди. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), кириб барыб, аурукъсунганча кѳрегенинде, кѳл этерге излеб:

— Айшат, менден алгъа ёлсенг, аман болмаз эди сеннге, не е? Юсюнге ёрге туруб, сеннге кебин салыр эдим, джаназы намазынгы къылыр эдим. Къабырынга салыб, асырар эдим, — деди.

— Мен излеген да олду. Сен саугъала, неках бериучю къатынларынгы бирине къайтыб келдинг, — деди Айшат да. Файгъамбар ышарды, сора Айшатны биргесине джатды. Тиширыу, излегенин табханында, башы ауругъанын да унутуб, джукълаб къалды. Мухаммат а (Аллахны саламы анга болсун!), бирем-бирем барыб, шернат джумушун тындырыб, бирси къатынларын да разы этиб чыкъды. Аладан кетерини аллы бла уа:

— Тамбла мен сизни къайсыгъызда болургъа керекме? — деб сора эди.

— Кесинг а къайсыбызда болургъа сюесе? — деб сорду Маймунат къатыны. — Энтда биягъы Айшатха барыргъа излерик болурса. Аурукъсунсанг, андан башхада къалыргъа асыры суймейсе.

Кертиси бла да къаты ауруб башлагъанлай, Айшатха элтирлерин изледи. Джумушчулары Алий бла Аббас аны ары элтиб салдыла.

Андан сора фыйгъамбар, намазгъа болмаса, юйден эшникге чыкъмай тохтады.

III.

Ашхам къарангы болгъанлай, биягъы Билял, азан къычырыб, муслиманланы ингирги намазгъа джыйыб тебреди. Фыйгъамбар да эшитди аны ауазын. Туруб, межгитге барыргъа да изледи. Алай а, башы тегерек айланыб, келюне чабыб турду да, баралмады. Бираздан эсин джыйгъанында, къатыны Айшатха:

— Муслиманла намазларын башладыламы? — деб сорду.

— Огъай, — деди Айшат, — сени сакълаб турадыла.

— Да сора барыргъа кюрешейим, — деб фыйгъамбар орнундан къобар дыгалас этди, алай а къарыуу джетмеди.

— Билял, — деди сора, азанчыны чакъырыб, бу джол меннге юйден тышында намаз этерча болмайды. Бар да, Аубекирге айт: муслиманлагъа намаз этдирсин.

Айшат намазны атасы этдиририн огъурамады.

— Да сора Аубекир этдирсин, — деди фыйгъамбар. — Ол джумушакъ джюрекли халал адамды.

Межгитге барыб, Билял фыйгъамбарны аманатын муслиманлагъа билдирди. Ала, аны келалмагъанына къыйналыб, мыдах болдула.

IV.

Къаты ауруса да, Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) муслиманлагъа тюберге излегенлей турду. Бир кюн а, джумушчуларын чакъырыб, джети тюрлю къуюдан суу алыб келигиз да, юсюме бюркююз, деди.

Алай этгенлеринде, кертиси бла да маджалыракъ болду. Сора, джууукъ адамлары да болуша, межгитни михрабына барыб, минбаргъа чыгыб олтурду. Аны алай кѣргенлей, муслиманла, къууанч тыбырлы болуб, тѣтерегине басындыла. Саулугъундан хапар сордула.

— Эй, адамла, — деди ол, кесин къатдырыб, таукел сѣлеше, — Аллах кесини къулларыны бирине, бу дуня бла ахыратны къайсысын суйсе, аны алыргъа сайлау бергенди. Аллахны ол къулу, дуняны къоюб, ахыратны сайлагъанды.

Аубекир аны айтханыны магъанасын ангылады. Джюреги къыйналыб, джыламукъ ургъан кѣзлерин сюрте:

— Эй, Аллахны келечиси, сени ючюн кесибизни джанларыбызны, сабийлерибизни джанларын берирге да хазырбыз, — деди. Файгъамбар анга бюсюреу этди, алай а не рысхы, не биреуню джаны кишини ууахтысындан къалдырмазлыгъын айтды:

— Эй, адамла, — деди ол, — арагъызда, не эсе да бир зат джюрегин къыйнаб, тынчлыкъ бермей тургъан бар эсе, орнундан къобсун да, айтсын, мен аны ючюн Аллахдан тилек тилейим.

Аны ол сѣзлерин эшитгенлей, бир киши ѳрге турду.

— Айт: не зат къыйнайды сени, — деди файгъамбар анга.

— Эй, Аллахны келечиси! Мен мунафикъме, ѳтюрюкчюме, насыбсызма, — деди ол адам. Олсагъатлай алайдагъыла, бу кеси кесини сыйын тюшюрюб нек сѣлешеди, деб сейирсиндиле. Умар а:

— Ёлюм сеннге, эй, адам! Аллах, сени ол кир иннетинги башхалагъа кѣргюзтмей, джашыртыб тургъанды. Кемликлеринги алай тизиб айланмай, сен да джашырыб къойсанг а! — деб къычырды.

— Эй, Хаттаб улу, бош айтаса алай, — деб тюзетди аны файгъамбар. — Бу дуняны къудрети ол дуняны къудретини къатында джукъ да тюлдю, аны унутмагъыз. Эй, Аллах, бу кѣлюндегин ачыкъ айта тургъан адамгъа дин бер, насыбсызлыгъын, джарлылыгъын кетер.

V.

Файгъамбар энди тышына хазна чыкъмайды. Намазын да юде этеди. Арт кёзюуде межгитге да бармайды — джюрюр къарыуу къалмагъанды. Анда Аубекир муслиманлагъа намазларын хар къуру да заманында этдириб тургъанындан а хапарлыды — аны ауазы бери да бек иги эшитиледи.

Ма, баш кюн эртденбла да межгитде намаз этгенлени тауушлары эшитилдиле. Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!), кючюп джыйыб, орундугъундан турду да, эшикни джабыуун кёлтюрюб, межгитге къарады. Сора, тизгин-тизгин болуб, адамланы Аубекирни ызындан намаз эте тургъанларын кёргенинде, кёлю иги болуб, джарыкъ ышарды. Муслиманла да файгъамбарны кёргенлерине къууандыла. Аубекир а, артына туракълаб, намаз этерге файгъамбаргъа орун да къойду. Мухаммат (Аллахны саламы- анга болсун!), намазны кесигиз этигиз деб, къолу бла белги берди. Сора, эшикни джабыуун ийиб, асыры къаты ауругъандан тентирей-тентирей, ызына къайтды да, Айшатны къатына олтурду. Айшат аны халын таб кёрмеди. Кирсиз акъ бусхулну табакъгъа къуюлуб тургъан сууукъ суугъа уруб, аны бла файгъамбарны бетин сылады.

— Эй, Аллах, аджалым келди, кесинг болуш анга тыйыншлысыча тюберге, — деди ол, башын къатыныны къолларына сала.

Эс ташлады болур, деб келди Айшатны кёлюне. Ол, аны башын джастыкъгъа салыб, ёрге турду. Ол кёзюуде Умар бла Мугъира кириб келдиле да, экиси да, джууукъ барыб, ауругъаннга къарадыла. Сора Умар, файгъамбар эс ташлагъанды, деди. Мугъира уа аны ауушуб тургъанын айтды.

— Алдайса, файгъамбар ауушмагъанды, — деб ачыуланды Умар. — Аны мунафикълени къурутуб бошагъынчы ауушургъа амалы джокъду! Файгъамбар ауушханды, дегенни мен кесин ёлтюрлюкме!

Аубекир, файгъамбарны къолун-аягъын тюзете, ауазы да къалтыраб чыгъа:

— Биз барыбыз да Аллахныкъылабыз, эртде-кеч болса да, анга къайтмай къалтыкъ тюлбюз... Файгъамбар ауушханды. Бизин барыбызгъа да уллу бушуу

тюшгенди. Аллахны ишине этер амалыбыз джокъду... Эй, фыйгъамбар, эй, тенгим, къалай уллу бушуу болду сени ауушханынг, — деди. Сора, Мухамматны (Аллахны саламы анга болсун!) мангылайындан уппа этиб, Аубекир муслиманлагъа чыкъды.

Ол кезюуде Умар, арбазда сюелгенлени араларында ары-бери бара:

— Ол ётюрюк хапарды — мунафикълени кьуругуб бошагъынчы фыйгъамбарны ёлюрге амалы джокъду! — дей эди.

— Эй, Умар, олтурчу, — деди Аубекир, сора ол олтургъанында, дагъыда айтды: — Мен бир Аллахдан сора Аллах болмагъанына шагъатлыкъ этеме. Дагъыда Мухаммат Аллахны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этеме. Аны кибик Мухамматха кьуллукъ этгенлени бары аны ауушханына ийнанырлары тилейме. Фыйгъамбар кертиси бла да ауушханды. Аллахха бой салгъанла уа билигиз: керти Аллах сауду, ол ёмюрге да ёллюк тюлду.

Аубекир, биразны тынгылаб туруб, Сыйлы Кьурандан аятланы окъуду. Андан сора муслиманла фыйгъамбарны ауушханына ийнандыла, бары да бирден таууш этиб джыладыла. Фатиматны сарнаб джылагъаны бушууну андан да уллу этди.

Намаз этер заман джетиб, Билял азан кьычырды.

— Аллах уллуду! Аллах уллуду! Аллах уллуду! Аллах уллуду! Мен Аллахдан сора Аллах болмагъанына шагъатлыкъ этеме! Мен Аллахдан сора Аллах болмагъанына шагъатлыкъ этеме! Дагъыда мен Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Аллахны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этеме! Мухаммат (Аллахны саламы анга болсун!) Аллахны келечиси болгъанына шагъатлыкъ этеме!

Бу сёзлени айтыб бошар-бошамаз Билял, кьычырыкъ этиб, джылаб джиберди. Муслиманла да анга кьошулуб джыладыла. Аланы джюрек кьылланы кьозгъагъан ол мыдах тауушлары саулай Мединагъа эшитиле эдиле. Сора саулай Медина да джылаулу болгъан эди, терен бушуугъа бёленген эди.

Уллу Аллах барыбызгъа да фыйгъамбарны шафатындан юлюш берсин.

Амин.

БАШЛАРЫ

Абдул-Манафы джашы Хашым	5 бет.
Абдул-Муталиб — файгъамбарны къарт атасы	12 бет.
Абдуллах бла Аминат	18 бет.
Файгъамбарны туугъаны	22 бет.
Саад къауумдан чыкыгъан Халимат	26 бет.
Ексюзлюкде ёсюу	26 бет.
Хуайлидни кызы Хадиджат	36 бет.
Аллахдан буйрукъ келгени	41 бет.
Биринчи муслиманла	44 бет.
Инджитну	49 бет.
Эфиопиягъа къачыу	55 бет.
Кыйыи кюле	58 бет.
Мединагъа кёчюу	65 бет.
Бадра къазауат	70 бет.
Ухутда уруш	76 бет.
Индек	82 бет.
Худайбийде джарашыу	88 бет.
Ислам динге чакъырыу	93 бет.
Сыйлы Мекканы ачылгъаны	98 бет.
Хандакда къазауат	103 бет.
Табукда уруш	107 бет.
Ахыргы хаджлилик	114 бет.
Тюзлюкню файгъамбары	119 бет.
Файгъамбарны ауушханы	125 бет.

ИСТОРИЯ ИСЛАМА

Перевод с арабского на карачаевский язык
БАЙРАМУКОВА А.-К.

Редактора: Джаубаев Х. М., Хубиев А.-Х. Х.

Технический редактор Прыткова Н. С.

Художник Тамбиев Б. М.

Корректор Батчаева Л. А.

ISBN 5—85802—063—1

Сдано в набор 20.08.92. Подписано в печать 17.11.92. Формат 90x108^{1/32}. Бумага книжно-журнальная. Гарнитура литературная. Объем 4,25 печ. л. Тираж 15.000 экз. Заказ № 3030..

Цена договорная.

Карачаево-Черкесское полиграфическое объединение, 357100, г. Черкесск, ул. Первомайская, 47.